T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

FİNANSAL KRİZ-BANKACILIK KRİZLERİ BAĞLAMINDA KRİZDEN ETKİLENEN BANKALARIN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SUAT GÜLBAHAR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cengiz TORAMAN

GAZİANTEP
MAYIS 2017

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

Finansal Krizler Bağlamında Krizden Etkilenen Bankaların Yeniden Yapılandırılması

SUAT GÜLBAHAR

Tez Savunma Tarihi: 23.05.2017

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Arif GÜLSAÇILIR
Enstitü AİBD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cengiz TORAMAN
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzası

Prof. Dr. Cengiz TORAMAN

Yrd. Doç. Dr. Şükriye Gül RUİS

Yrd. Doç. Dr. Yakup DURMAZ

ÖZET

FİNANSAL KRİZ-BANKACILIK KRİZLERİ BAĞLAMINDA KRİZDEN ETKİLENEN BANKALARIN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

GÜLBAHAR, Suat
Yüksek Lisans Tezi, İşletme Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cengiz TORAMAN
Mayıs 2017, 131 sayfa

Karlılık bir işletmenin varoluş sebebi olup, şirketler kar yarattıkça yaşarlar. Bankalar da kar amacı güden işletmelerdir. Dolayısıyla bankaların karlılık performansı, banka yönetiminin başarısını da ortaya koymaktadır. Bankacılık sektöründe yaşanan kriz; mali piyasalarda bir ya da birkaç bankanın iflasıyla sonuçlanan ve yaşanan bu durumun tüm sektöre yayılarak ödemeler sistemini olumsuz etkilemesiyle, hatta işleyişini durdurması nedeniyle, piyasaların işleyişinde problemlerin yaşanması şeklinde tanımlanabilir. Bu krizlerin nedenleri; en başta istikrarsız makroekonomik yapı, bankacılık sektöründe etkin denetim ve gözetim yapılamaması, yasal düzenlemelerin yetersiz olması, ödemeler sistemi gibi mali altyapı unsurlarının güvenilir olmaması ve risk yönetimi için gerekli kredi kültürünün oluşmamasıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde bankalar ve finansal kuruşlar (Sigorta şirketleri, Faktöring Şirketleri, Leasing Şirketleri vb), finansal sisteme hakim olan aracı kuruluşlardır. Finansal krizin yaşandığı bir ülkede, bankacılığın bu krizden etkilenmemesi için sistemin oldukça güçlü olması gerekmektedir. Spekülatif krizler, temel yapının zayıf ve rezervlerin yetersiz olduğu koşullarda ortaya çıkar. Bankacılık sektörünün krizi atlatmasında o ülkenin merkez bankasının önemli bir rolü vardır. Bankaların ve özelliklede bankacılık sektörünün kredibilite değeri, göstergeleri, bankaların yaşadıkları krizi yenmelerinde önemli birer rol oynamaktadır. Bankacılık sektörünü etkileyen finansal krizler, bankaların etkinlik ve verimlilikten uzak çalışmasına yol açmakla kalmaz, kurumsal yapıda da bozulmalara neden olur. Bankacılık krizlerinin yayılma etkisinin, diğer sektörleri etkilemesi sonucunda, sorun makroekonomik istikrarı etkileyecek hale gelebilir. Bu bağlamda krizin maliyeti, bankacılık sektörünün iyileştirilmesinin bütçeye yükü ve onun ulusal gelirdeki payı ile sınırlı kalmayıp, reel anlamda daha büyük boyutlara ulaşabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, öncelikle finansal krizlerin temel nedenleri, teorileri ve bankacılık sektöründeki bozulmalardır. Bu bozulmaların ülke ekonomisine olan olumsuz etkileri ile birlikte bozulan veya iflas eden bankaların yeniden yapılandırılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Finansal kriz, bankacılık krizleri, yeniden yapılandırma

ABSTRACT

FINANCIAL CRISES, BANKING CRISES AND RESTRUCTURING

GÜLBAHAR, Suat
M.A. Thesis, Department of Business Administration
Supervisor: Prof. Dr. Cengiz TORAMAN
May 2017, 131 pages

Profitability is the reason for a company's existence, and companies live as they make profit. Banks are also profit-oriented businesses. Therefore, the profitability performance of the banks also reveals the success of the bank management. The crisis experienced in the banking sector can be defined as having problems in the operation of the markets because of the bankruptcy of one or more banks in the financial markets and spreading of this situation to the whole sector and affecting negatively the payment systems and even stopping its operation. The reasons of these crises are primarily the unstable macroeconomic structure, the inability to effectively supervise and monitor in the banking sector, the inadequacy of legal regulations, the lack of reliability in financial infrastructure such as payment systems and the lack of credit culture required for risk management.

In developing countries, banks and financial institutions (insurance companies, factoring companies, leasing companies, etc.) are intermediaries that control the financial system. In a country where there is a financial crisis, the system needs to be strong enough not to be affected by this crisis. Speculative crises arise on conditions where the basic structure is weak and reserves are inadequate. The central bank of the country has an important role in getting over the crisis of the banking sector. The credibility value of the banks and especially the banking sector plays an important role in defeating the crises the banks are experience. Financial crises affecting the banking sector do not only lead to the banks working away from efficiency and productivity, but also cause deterioration in the corporate structure. As the spreading effect of the banking crises affects other sectors, the problem may influence the macroeconomic stability. In this context, the cost of the crisis is not limited to the burden of the budget and its national share of the improvement of the banking sector, but it is possible to reach larger dimensions in the real sense. The aim of this study is primarily to explain the fundamental causes of financial crises, their theories and banking sector distortions. These are the restructuring of the banks that are corrupted or bankrupt with the negative effects of the distortions on the country's economy.

Keywords: Financial crisis, banking crises, restructuring

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tez çalışmamın tamamlanması hususunda bilgi birikimi ve deneyimi ile manevi desteğinin esirgemeyen Sn. Prof. Dr. Cengiz TORAMAN'a, çalışmalarının ilerlemesindeki katkısı nedeniyle Dr.Yunus KILIÇ'a ve daima yanımda olan ve sabırla tezimin sonuçlandırılması için teşvikleri nedeniyle eşim Senem GÜLBAHAR ve çocuklarım Mert Ali ve Ömer Yiğit'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
TABLOLARIN LİSTESİ ..... **vii**
ŞEKİLLERİN LİSTESİ ..... **viii**
KISALTMALAR ..... **ix**
BİRİNCİ BÖLÜM **1**
FİNANSAL KRİZ **1**
1.1. FİNANSAL KRİZ 1
1.1.1. Finansal Kriz Kavramı ve Literatür 1
1.1.2 Finansal Krizlerin Tarihsel Gelişimleri 2
1.1.3. Finansal Kriz Çeşitleri 2
1.1.4. Finansal Kriz Teorileri 5
1.1.4.1. Birinci kuşak kriz modelleri 16
1.1.4.2. İkinci kuşak kriz modelleri 17
1.1.4.3. Üçüncü kuşak kriz modelleri 18
1.1.5. Finansal Krizin Küreselleşmesi 19
1.1.5.1. Gelişmiş ülkelerde finansal kriz 20
1.1.5.2. Gelişmekte olan ülkelerde finansal kriz 20
1.1.6. Finansal Krizlere Yol Açan Faktörler 22
1.2. FİNANSAL KRİZLERİN OLUŞUMU VE FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ ... 28
1.2.1. Finansal Krizlerin Gelişme Aşamaları 28
1.2.1.1. Döviz krizi öncesi aşama 28
1.2.1.2. Döviz krizi aşaması 29
1.2.1.3. Finansal kriz aşaması 29

1.2.2. Finansal Kriz Türleri 30
1.2.3. Para (Döviz) Krizleri ve Açıklayıcı Modeller 31
1.2.3.1. Birinci nesil kriz modelleri 31
1.2.3.2. İkinci nesil kriz modelleri 42
1.2.3.3. Üçüncü nesil kriz modelleri 45
1.3. FİNANSAL KRİZLERİN NEDENLERİ 46
1.3.1. Sürdürülemeyen Makro Ekonomik Politikalar 46
1.3.2. Ters Seçim ve Ahlaki Tehlike 47
1.3.3. Finansal Serbestleşme 47
İKİNCİ BÖLÜM 49
BANKACILIK KRİZLERİ 49
2.1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNE GENEL BAKIŞ 49
2.2. BANKACILIK KRİZLERİ 50
2.2.1. Bankacılık Krizlerinde Teorik Çerçeve 54
2.2.2. Bankacılık Krizlerinin Ardındaki Faktörler 61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 75
BANKACILIK KRİZLERİ SONRASI YENİDEN YAPILANDIRMALARI ... 75
3.1. BANKACILIK YENİDEN YAPILANDIRMALARINDA GELİŞİM 75
3.1.1. Banka Yeniden Yapılandırmalarında Genel İlke ve Politikalar 76
3.1.2. Bankacılık Yeniden Yapılandırmalarında Teşhis ve Müdahale Yöntemi Seçimi 77
3.1.3. Bankacılık Yeniden Yapılandırmalarında Hukuki Çerçeve 79
3.1.4. Bankacılık Yeniden Yapılandırmalarında Temel Yaklaşımlar 81
3.1.5. Piyasa Dışı Banka Yeniden Yapılandırmaları 84
3.1.6. Piyasa Tabanlı Yeniden Yapılandırma Enstrümanları 86
3.1.7. Finansal Yeniden Yapılandırma Enstrümanları 87
3.1.8. Firma Yeniden Yapılandırması 103
3.1.9. Bankacılık Yeniden Yapılandırmalarında Maliyet Paylaşımı 103
3.1.10. Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanma 106
3.1.10.1. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu aracılığıyla yeniden yapılanmalar 106
3.1.10.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu aracılığıyla yeniden yapılanmalar 107

3.1.10.3. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması 107
3.2. KRİZ SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ 109
3.2.1. Finansal Sistemin Görünümü 109
3.2.2. Bankacılık Sektörü 110
SONUÇ VE ÖNERİLER 116
KAYNAKLAR 121
ÖZGEÇMİŞ 131
VITAE 131

TABLOLARIN LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1. 1. Birinci ve İkinci Nesil Döviz Krizi Modeller Arasındaki Fark 44
Tablo 2. 1. Yeniden Yapılanma Döneminde Banka Birleşmeleri ve Tasfiyeleri..... 50
Tablo 2. 2. Finansal Krizlerin Süre ve Derinliği 51
Tablo 2. 3. Finansal Liberalizasyon - Bankacılık Sorunları ve Krizleri 68
Tablo 3. 1. Sistemik Banka Yeniden Yapılandırması Enstrümanları 87
Tablo 3. 2. Sorunlu Varlıkların Yönetiminde Kurumsal Düzenlemeler 100
Tablo 3. 3. Banka Yapılandırma Maliyetlerinin GSYİH Oranı 104
Tablo 3. 4. Bankaların yapılandırılması Maliyetlerin Paylaşımı 104
Tablo 3. 5. Bankacılık Sektöründeki Büyük Bankaların Hisse Dağılımları 108
Tablo 3. 6. Türk Bankacılık Sektörünün Dağılımı (2000-2012)..... 109
Tablo 3. 7. Finansal Varlıkların Oranına Göre Bir Düzenleme 110
Tablo 3. 8. Banka Sayılarının Gelişimi (1980–2010) 111
Tablo 3. 9. Banka Şube ve Personel Sayıları (1990-2010) 111
Tablo 3. 10. Bankacılık Sektörü Aktif Yapısı (%)..... 112
Tablo 3. 11. Bankacılık Sektörü Pasif Yapısı (%) 113

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1. 1. Sabit ve Dalgalı Kur Rejimindeki Değişimin Etkileri 33
Şekil 1. 2. Dalgalı Kur Rejiminde Dinamik Denge Durumu 36
Şekil 1. 3. Sabit Döviz Kuru Rejiminde Dinamik Denge Durumu 37
Şekil 1. 4. Dalgalı Kur Rejimine Geçişte Beklenmedik Sermaye Kazançları 38
Şekil 1. 5. Spekülatif Atakla Döviz Rezervlerinin Tükenmesi 40
Şekil 1. 6. Döviz Krizine Yaklaşım 40
Şekil 1. 7. Döviz Rezervleri, Para Arzı ve Döviz Kuru Seyri 42
Şekil 1. 8. İkinci Nesil Para Krizlerinde Kendini Besleyen Tutarsızlık Dinamizmi . 43
Şekil 2. 1. Dünyada Sistemik Bankacılık Krizleri (1980-1998) 53
Şekil 2. 2. Ulusal Parada Değer Kaybı - Banka Hücumları – Arzda Azalış Kısır Döngüsü 57
Şekil 3. 1. Bankacılık Sektörünün Aktif Dağılımı (%) 112
Şekil 3. 2. Finansal Aracılık Faaliyetleri 114

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri
E.P: Ekonomi Piyasası
EMS: European Monetary System
USD: United States Dollar
FED: Amerika Birleşik Devletlerinin merkez bankası
EMU: Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği
ERM: Avrupa Döviz Kuru Mekanizması
IMF: International Monetary Fund
GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
T.C: Türkiye Cumhuriyeti
TYT: Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası
TBB: Türkiye Bankalar Birliği
BIS: Bank For Internatıonal Settelements
FDIC: Federal Deposit Insurance Corporation
RTC: Resolution Trust Corporation
BCA: Boden-Credit-Anstalt
FDIC: Federal Deposit Insurance Corporation
VYŞ: Varlık Yönetimi Şirketi
CDR: Consortium de Realisation
FDIC: Federal Mevduat Sigorta Kurumu
DIC: Japonya mevduat sigorta kurumu
HLAC: Konut Borç Yönetim Kurumu
RTC: Resolution Trust Corporation
T.C.M.B: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
MB: Merkez Bankası
TBS: Türk Bankacılık Sektörü
TGA: Tahsili Geeçikmiş Alacak
TL: Türk Lirası

BİRİNCİ BÖLÜM
FİNANSAL KRİZ

1.1. FİNANSAL KRİZ

Ekonomik krizler, iki farklı piyasada ortaya çıkar. Birincisi reel sektör krizleri, ikincisi finansal krizler olarak adlandırılır. 1929 Büyük buhranla başlayan daha sonraki dönemlerde çeşitli sebeplerle karşımıza çıkan finansal kriz son dönemde ABD'de başlayan ve 2008 yılında etkilerini birçok ekonomide güçlü bir şekilde gösteren olağanüstü durum, bir finansal kriz örneği olarak tanımlanmaktadır. Kelime anlamı olarak Türk Dil Kurumu'nda belirtildiği üzere kriz bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran anlamına gelmektedir. Kelime kökeni olarak Yunanca "karar verme" anlamına gelen "krisis'' sözünden gelmekte olup "önemli zorluk ve tehlike zamanı" olarak anlamında kullanılmaktadır. Daha sonra finansal piyasalardan reel piyasalara sıçramıştır. Bu çalışmada kriz kavramı finansal kriz anlamında kullanılacaktır.

1.1.1. Finansal Kriz Kavramı ve Litaretür

Literatürde kriz ile ilgili birçok tanım mevcuttur. Örnek olarak; Hanks, Maleod ve Urdang 1986 yılında yaptıkları bir çalışmada krizin tanımını yapmıştır. Söz konusu tanıma göre kriz, ekonomi ve politika alanındaki ani dönüşüm sonrasında meydana gelen tehlikeli durumdur (Hanks, Maleod, Urdang; 1986: 33). Öte yandan, Brunkhorst'a göre kriz, sadece ekonomi üzerinde etkili olmayan, sosyal yaşamı da etkileyen bir gelişmedir (Brunkhorst, 2006: 165).

Sundararajan, V. ve Balino T. krizi, çok sayıda finansal kurumun borçlarının, varlıklarının piyasa değerlerini aşırı derecede aştığı, iflaslar ve portföy kaymalarının olduğu, bazı finansal kurumların çöktüğü, devlet müdahalesinin zorunlu olduğu bir durum olarak ortaya koymaktadır. Davis, E.P. krizi kredi dağılımının veya ödemelerin yapılmasının mümkün olmadığı, finansal sistemdeki

büyük çöküş olarak açıklamıştır. Schwartz A. finansal krizi, herhangi bir fiyattan ödemelerinin yapılmayacağı korkusuna dayandığını, nakit bulmak için, aşırı kamu müdahalesinin yapıldığı, bankacılık sistemindeki rezerv sıkışıklığının ortaya çıktığı, bankaların verdiği kredileri geri çağırıp yeni kredileri vermediği ve varlıklarını sattığı bir durum olarak belirlenmiştir (Oktar, Dalyancı, 2010:3).

Hakan Özerol'a göre kriz, bir grup mali verinin hızlı bir şekilde kötüleşmesidir. Söz konusu mali veriler kısa vadeli faiz oranları, emtia fiyatları, ev fiyatları ve borsa endeksi ilintili olabilecektir. Bahsi geçen mali verilerin kötüye gitmesi sonucunda, ticari kurumlar bu olumsuzluklardan etkilenecektir. Bunun sonucunda ise iflaslar meydana gelecektir (Özerol, 2009: 18).

Mishkin'e göre finansal kriz, finansal piyasaların kaynakları en verimli yatırım fırsatlarına etkin bir şekilde yönlendiremeyeceği ölçüde ters seçim ve ahlaki riskin kötüleşerek oluşturduğu asimetrik bilgi sorunlarının bulunduğu finansal piyasalardaki doğrusal olmayan bir bozulmadır (Frederic, 2000: 1). Kibritçioğlu'na göre ise finansal krizler finans piyasalarındaki şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sistemindeki batık kredilerin aşırı derecede artması sonucu yaşanan ciddi ekonomik sorunlardır (Kibritçioğlu, 2001:2).

Mahfi Eğilmez'e göre kriz, tüketici taleplerinde ve firmaların yatırımlarında büyük düşüş sonucu bir ülkede yüksek oranlı işsizlik meydana gelmesidir. Belirtilen durum ise ülkedeki yaşam standartlarını ciddi anlamda etkilenmektedir (Eğilmez, 2011: 48).

Genel kriz tanımlarından hareketle ortaya çıkarılan bir tanıma göre kriz; iktisadi sistem ya da alt bileşenlerinin işleyişinde beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan ve sistemin işleyişini önemli ölçüde olumsuz etkileyen durum olarak ifade edilmiştir. Finansal krizler, finansal sistemdeki oyuncuların makroekonomik dinamikleri her zaman doğru tahmin edememesi, aşırı kazanç hırsıyla yüksek risklerin üstlenilmesi, ahlaki risklerin, manipülasyonların ve spekülasyonların oluşması gibi nedenlerle veya sistemdeki kurumlar, kurallar, araçlardan; ayrıca reel sektör faaliyetlerindeki karlarda ortaya çıkan daralmalardan dolayı ortaya çıkabilmektedir (Oktar, Dalyancı, 2010: 13,14).

1.1.2. Finansal Krizlerinin Tarihsel Gelişimleri

Herhangi bir olay ya da olguyu anlayabilmek için öncelikle o olay ya da olgunun tarihine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yönüyle tarih, insanın insanla, insanın

eşya ile değişmez hukukunu anlatır. Tarihin öğrettiğine göre insan, tüm sistem ve süreçlerin en başta faktörü olarak bir süreci tasarlarken saf bir sistem olarak kurgu yapamaz; aksine süreci tasarlarken kendi ahlakını tasarısına yansıtarak aynı zamanda o sistemin ahlaki tarafını da belirler. Sistem, sürecin kendisi ve onun meşruiyetini belirleyen ahlaki yapısı ile bir bütündür. Bu bütünlüğün bozulması sistemin dağılma sürecinin de ilk aşamasıdır. Buna karşın doğası gereği insan, sürekli sınırlarını zorlayan bir canlıdır. Sistemi oluşturan parçaları bir arada tutan uzun dönemde profesyonel bağlar değil ahlaki normlardır. Diğer bir yanıyla ahlak, sistemin koruyucu çerçevesidir. Dolayısıyla insan sınırları zorlarken ilk önce bu ahlaki çerçeveyi itibarsızlaştırır. Bu sınır bir defa aşılınca sistemler bozulur. Yeni süreç kendi ahlakını kendisi oluşturmaya başlar.

Ekonomik krizler tarihi bu olguyu sürekli hatırlatmaktadır. Örneğin ABD'de 2008 krizi üzerine yazılan kitapların tüm başlık ve alt başlıkları şu ortak ahlaki temayı yansıtıyor olmasıdır. Ekonomik krizleri tarihini işlerken konunun bu tarafını görmezden gelip salt ekonomi bilgisiyle krizleri anlamak olanaksızdır. Akademik çerçevede yapılan araştırmalarda araştırmacılar dünya ekonomik krizler tarihini incelerken konunu bu yönünü bir anlamda geçiştirmeleri nedeniyle bu gün hala ahlaki normlar ile ekonomik krizler arasındaki ilişki bilimsel bir zeminde yeterince tartışılamamaktadır.

Ekonomik krizlerine bakıldığında akla gelen ilk kriz hiç kuşkusuz 1637'de yaşanan Hollanda Lale Soğanı Krizidir. Lale soğanı krizi aynı zamanda türev ürünlerin ilk defa kullanıldığı dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde ilk defa opsiyon sözleşmeleri yapılmıştır. Bu suretle reel sektör ile finansal sektör arasındaki makasın açılmasından kaynaklı ilk kriz yaşanmıştır. Bu nedenle ekonomik krizlerin tarihi incelenirken, krizlerin anatomik yapısını iyi özetlemesi açısından Hollanda Lale Soğanı Krizine kadar geriye gidilmiştir. Daha sonra, devlet borçları yönetilirken menkul kıymetleştirme aracılığıyla tekelleşmeye göz yummanın sistemi nasıl krizlere götürdüğünü göstermesi açısından 1720'lerde Fransa'da yaşanan Mississippi Company Krizi ve devam eden yıllarda İngiltere'de yaşanan South Sea Krizi örnek olarak gösterilebilinir. Yine 1929'da Amerika Birleşik Devletlerinde başlayan ve daha sonra sisteme entegre olmuş çevre ülkelere de etkisi yayılan Büyük Bunalım olarak adlandırılan kriz, kullanılan kredilerin belli bir alana yönlendirilmesinin ve bu

suretle varlık fiyatlarındaki şişmenin nasıl bir sonuca götürdüğünü göstermesi açısından önemlidir. 1990'lara gelindiğinde İsveç'te aynı dönemde Japonya'da gayrimenkul piyasasının krediler aracılığı ile şişirilmesinden kaynaklı krizler buna örnek olarak gösterilmektedir. 1993'te Avrupa'da döviz kurlarına dayalı kriz, 1997'de Güney Doğu Asya'da, 1998'de Rusya'da yönetilemeyen dış borçlar ve dövize dayalı kredilerin kaynaklı krizlerdir. 1994 Meksika krizi ve 2000-2001 yıllarında Türkiye'de yaşanan krizler bir bütün olarak sistemin ve dövize dayalı işlemlerden kaynaklı krizlerdir.

1.1.3. Finansal Kriz Çeşitleri

Ekonomi yazınında finansal krizler kaynaklarına göre çeşitlendirilmektedir. Bu kriz çeşitleri döviz krizi, bankacılık krizi, dış borç krizi ve sistemik kriz olarak dört grupta incelenebilir (Sevim, 2012):

Döviz krizi

Yerli paranın spekülasyonlar veya devalüasyon neticesinde oldukça kısa bir süre zarfında önemli ölçüde değer kaybettiği finansal kriz çeşididir. Ülke parası üzerinde spekülatif bir atağın devalüasyonla sonuçlanması veya ülke otoritelerinin uluslararası rezervlerin hacmini artırarak ve faiz oranlarını yükselterek ülke parasını savunmaya zorladıkları durumda ortaya çıkar. Sabit kur sisteminde hızlı bir devalüasyon, kriz olarak algılanmakta, dalgalı kur sistemlerindeki ortalama değerlerden kopuk hareketler gösteren kur, krize neden olmaktadır (Sevim, 2012:7).

Bankacılık krizi

Bankaların veya büyük finans kurumlarının uzunca bir süre borçlarını çevirememe noktasına geldiği ve devlet desteği veya kamulaştırma gibi müdahalelere ihtiyaç duyduğu durumlarda gerçekleşir. Bankacılık sektörüne olan güvenin azalması ile birlikte bu tür krizlerde genellikle mevduat sahiplerinin bankalara hücumu, iflaslar, kredi sıkışması ve banka varlıklarının erimesi durumları gözlenir. Bankacılık krizleri döviz kuru ve faiz oranlarında aşırı dalgalanmalara, alacakların tahsil edilememesine ve ekonomik durgunluğa yol açmaktadır.

Dış borç krizi

Dış borç krizi, özel veya kamu kesiminin borçlarını ödeyemez duruma gelmesi durumunu ifade eder (Sevim, 2012:9).

Sistemik kriz

Herhangi bir bozulmanın etkisiyle piyasaların etkin çalışmasının mümkün olmamaktadır. Sistemik krizler para, banka ve dış borç krizlerini de kapsamaktadır. Finansal sistem, uygun alanlara kaynak sağlama görevinin finansal kurumlar aracılığıyla yerine getirmektedir. Finansal kurumların ödeme zorluğu içinde olmaları, piyasalarda ani düşüşlerin olması finansal sistem krizlerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Sevim, 2012:7-9).

Bankacılık krizinin ardından döviz krizinin gerçekleşmesi durumundan "ikiz kriz"(twin crises) kavramıyla bahsedilir. Kaminsky ve Reinhart'a göre 1980'lerde finansal serbestleşmeyle birlikte bankacılık ve döviz krizleri iç içe girdi. Sabit kuru veya bankaların döviz varlıklarını korumak için gereken yüksek faiz oranlarının artığı veya yenileri yarattığı sorunlar yüzünden bankacılık krizinin zirve noktası, genellikle döviz krizinin ardından gelmektedir. Kaminsky ve Reinhart, çalışmalarında bankacılık ve döviz krizlerinin ortak sebepleri olduğunu belirtmişlerdir. Her iki krizin de dış ticaretin kötüleşmesi, yerel paranın aşırı değerlenmesi, kredi maliyetlerinin yükselmesi ve ihracatın düşmesi gibi ana göstergelerin arasında bulunmaktadır. İki tür krizde de finansal kurumların karşılaştığı serbestleşme gibi bir şok, finansal sistemi kırılgan hale getirerek döngünün patlama aşamasına geçilmesine neden olacaktır. Krizlerin ayrı ayrı gerçekleştiği durumlarla karşılaştırıldığında; ikiz krizin gerçekleştiği durumuna göre ekonomik temeller çok daha kötüye gitmekte, piyasalar daha kırılgan hale gelmektedir. Krizler daha sert geçmektedir (Graciela, Reinhart, 1996:474).

1.1.4. Finansal Kriz Teorileri

Finansal krizlerin nedenlerini ve dinamiklerini açıklamaya yönelik olarak literatür de birçok teori bulunmaktadır. Krizi dışsal bir etken olarak düşünenler yanında ekonomin içsel bir dinamiği olarak ele alan görüşler de bulunmaktadır. ABD'de ortaya çıkıp dünyaya yayılan 2008 kriziyle birlikte krizi açıklamaya yönelik çalışmalara dikkat çekmeye başlanmıştır. Bazı teoriler dikkat çekici bir şekilde ön plana çıkmıştır.

Finansal krizleri açıklamaya yönelik yaklaşımları iki ana grupta sınıflandıran Bordo, geleneksel yaklaşımlar içinde monetarist yaklaşım ve finansal kırılganlık yaklaşımını; yeni yaklaşımlar içinde ise rassal para çekişi teorisi ve asimetrik bilgi yaklaşımlarını ele almaktadır.

Monetarist yaklaşımda finansal krizler parasal daralmaların etkilerini ortaya çıkaran veya artıran bankacılık panikleriyle açıklanmaktadır. Bankacılık panikleri, para arzı ve dolayısıyla ekonomik faaliyetteki etkilerinden dolayı önemlidir.

Monetaristlere göre mevduat sahipleri bazı önemli finans kurumlarının iflasıyla bankalardaki birikimlerini geri ödeme konusunda sıkıntı düşeceklerin anlamaya başlarlar. Kısmi rezerv bankacılığı sisteminde mevduatların nakde dönüştürülmeye başlanması banka varlıklarının azalmasına ve büyük çapta banka iflaslarına yol açacaktır (Graciela, 2006:503).

Finansal kırılganlık yaklaşımına göre finansal krizler iktisadi devrelerin (business cycle) yukarıya döndüğü önemli noktalardandır. Irving Fisher'a göre iktisadi devreler "aşırı borçluluk" ve "deflasyon" kavramlarıyla açıklanır. Bazı dış etkiler ekonominin anahtar sektörlerinde fiyatları ve üretimi artırıp iktisadi devrelerin yukarı yönelmesini sağlayan yeni yatırım ve gelir artırıcı olanakları sağlar. Artan fiyatlar daha çok yatırımı teşvik ederken çoğunlukla banka borçlarıyla finanse edilen ve aynı zamanda mevduatlar ile para arzının arttığı bir yapı oluşturur. Bu yapı fiyatları daha da artırır. Lawrence H. Summer'a göre günümüzde inovasyonlarla bu süreç daha geniş kapsamlı olarak gerçekleşebilir.

Artan fiyatlarla borçların reel değerlerinin azalması daha fazla borçlanmayı teşvik etmektedir. Bu yükseliş aşırı borçluluk durumuna ulaşılmasına kadar devam eder. Bu durumda borçlular nakit akışlarıyla yükümlülüklerini yerine getiremez hale gelmektedir. Panik satışlar, fiyatları ve bankaların mevduatlarını hızla düşürmektedir. Azalan karlılık nedeniyle iflaslar meydana gelir; üretim ve istihdam azalır. Nominal faiz oranları deflasyon ile birlikte düşerken reel faizler oranları artmaktadır. Bu düşüş süreci geniş çapta iflaslar aşırı borçluluğu ortadan kaldırana kadar veya reflasyonist para politikası uygulanana kadar devam eder. Canlanma tekrar başlayınca süreç de kendini tekrar edecektir.

Piyasa verilerini kullanan her ekonomist geçmişteki ve şu andaki dönüm noktaları arasındaki azımsanmayacak farkı görebilir. Grafiklerde paranın, gelirin, fiyatların, diğer verilerin artışı ve azalışı ya da yön değiştirmeleri, bu değişimlerin gerçekleştiği zamanlarda anlaşılamayan keskinlik ve açıklığa sahiptir. İktisadi devrelerin iki tür devamlılığı bulunmaktadır; birincisi zirveden zirveye ve dipten dibe ölçülen çevrim uzunlukları, ikincisi genişleme ve daralmaların uzunluklarıdır. Barış zamanı iktisadi devrelerde zirveler ve dipler arasında hem altın standardında hem de sonrasında ortalama dört yıl geçtiği belirlenmiştir. Genişleme ve daralmaların

uzunluğunda ise altın standardı ile sonrası arasında belli başlı farklar bulunmaktadır. Altın standardında bu genişleme ve daralmalar birkaç ayda gerçekleşirken, 1945 sonrası verileri bazalındığında barış zamanında genişlemelerin altın standardındakine göre 1/3 daha uzun, daralmaların ise 1/2 katı daha kısa sürdüğü gözlenmektedir (Meltzer, 1982: 10).

Bordo'nun finansal kriz sınıflandırmasında rasyonel beklentiler içerisinde ele alınan yeni yaklaşımlardan birincisi Rassal para çekişi teorisi (the random withdrawals theory) dediği, krizi bankacılığın doğasında bulunan kararsızlıkla açıklayan teoridir. Buna göre bankalar, likit olmayan varlıkları likit varlıklara çevirmekte, piyasanın kendi başına gerçekleştiremediği risk paylaşımını sağlamaktadır. Ancak likit olmayan varlıkları nedeniyle bankalar mevduat kaçışlarına karşı çok hassastır. Mevduat sahipleri sona kalmak istemeyeceklerinden basit bir olay bile paniği artırmaktadır. Böyle bir durumu ancak son kredi mercii veya mevduat sigortaları önleyebilir (Bordo, 1998: 17).

Son olarak Bordo, finansal krizi açıklamak için Frederick S. Mishkin'in asimetrik bilgi literatürüne değinmiştir. Mishkin'e göre (Mishkin, 1990: 2-4) borç alanlar yatırım konusu hakkında borç verenlere göre daha fazla bilgi sahibidir. Bu bilgi avantajı, "limon problemi" (lemons problem) ile açıklanan "ters seçim" (adverse selection) ve ahlaki risk (moral hazard) isimli iki probleme neden olur. George Akerlof tarafından ortaya atılan limon problemine göre piyasada iyi ve kötü limon olarak tanımlanabilecek otomobiller bulunmaktadır. Bunların kalitesi satıcıları tarafından bilinmekte, alıcılar tarafından bilinmemektedir.

Kullanılmış otomobil ortalama kalitedeymiş gibi fiyatlanacaktır. Araba limonsa satıcı ortalama fiyattan arabayı satmaya razı olacaktır; ancak iyiyse çoğu satıcı satmaya razı olmayacaktır. Bu ters seçim durumunda piyasada ortalama kalite düşük olacağı için sınırlı sayıda araba satılacak ve piyasa etkin işlemeyecektir. Kredi veren iyi ve kötü müşteriyi ayıramadığında ortalama bir faiz oranı belirleyecektir. Bunun sonuçlarından bir tanesi riskli müşterilerin katlanmaları gerekenden daha az bir faize, kaliteli müşterilerin katlanmaları gerekenden daha yüksek bir faize katlanmak zorunda kalmalarıdır. Ancak bu durumda bazı kaliteli müşteriler krediden vazgeçeceklerdir. İyi ve kötü müşterinin ayrılamamasının sonuçlarından bir diğeri; kredi tanımlaması (credit rationing) yani yüksek faiz oranının riskli yatırım peşinde olan müşteriler tarafından katlanılabilecek bir maliyet olarak görülmesi ancak yine de kredi bulunamaması durumudur. Bankalar denge faiz oranının üstünde faiz

ödemeye razı olanları ahlaki riskleri nedeniyle riskli portföyler olarak göreceğinden kredi vermek isteyemeyecektir. Arz ve talebin eşitlenemediği bu durumda kredi tanımlanmış olacaktır (Şen, 2006: 3-5).

Mishkin, asimetrik bilgi teorisini, finansal krizleri kavramakta en cazip yöntem olarak bilinmektedir; çünkü ona göre asimetrik bilgi aşağıdaki finansal yapının temel gerçeklerini açıklayabilmektedir (Mishkin, 2001: 4-6).

- Hisse senedi çıkarmak şirketlerin finansmanında birincil yöntemi değildir.
- Sadece büyük, iyi yapılandırılmış kurumlar hisse senedi ihraç edebilir.
- Finansal sektör ekonominin en ağır kurallarının konduğu sektördür.
- Finansal aracılık, kaynakların en verimli yatırımlara yönlendirildiği yoldur.
- Bankalar firmaların en önemli dış kaynağıdır.
- Borçlanma, hisse senedi çıkarmaktan daha çok tercih edilen bir yöntemdir.
- Teminatlar, borçlanmada yaygın kullanılır.
- Borç sözleşmeleri, borç alan üzerinde önemli kısıtlamalar yapan oldukça karmaşık yasal düzenlemelerdir.

Finansal kriz ortamında faiz oranları yükselirse ters seçim problemi artmakta, kullanılan krediler, dolayısıyla yatırımlar ve toplam ekonomik faaliyetler de düşmektedir. Firmaların borsadaki değerleri sert bir şekilde düştüğünde bankalara verdikleri teminatların değerleri de azalacak, ödeme güçlüğü artacaktır. Ayrıca kredi kullananların net varlıklarında gelecekteki karları da bulunabilir. Borsadaki değer azalışları firma değerleri ile birlikte bu karları da düşürerek ters seçim ve yönetici sorunları (agency problems) ile birlikte yatırımlarda düşer. İktisadi devrelerde daralmalar ortaya çıkacaktır. Kredi veren ve alanlar arasındaki asimetrik bilgi, finansal piyasaların etkinliğini etkileyen bir ahlaki risk sorununa yol açacaktır. Kredi alacak tarafın yapacağı yatırımı kişisel faydası için kullanması, kar getirmeyecek veya yüksek riskli projeler olması, kredi alanın yeterince çalışmaya meyilli olmaması gibi riskler batma ihtimalini yükseltecektir. Kredi kullananların net varlıkları az ise ahlaki risk ihtimalinde kayıpları az olacağı için vekil sorunu ortaya çıkaracaktır. Böylece kredi kullananların net varlıklarındaki azalma kredi kullanımında; dolayısıyla yatırımlarda ve toplam ekonomik faaliyetlerde bir azalmaya neden olacaktır. Beklenmedik deflasyon, borcun reel değerini artırarak ve kredi alanların net varlıklarının değerini düşürerek kaynak bölüşümünde kredi kullananlardan kredi verenlere doğru bir yeniden dağıtım yönelmesine neden olacaktır (Mishkin, 1999: 2).

Mishkin'e göre asimetrik bilgi problemlerini artırarak bir finansal krize sebep olabilecek dört çeşitli etken bulunmaktadır. Birincisi finansal kurumların bilanço kayıplarıdır. Bu durumda kalan ve ekonomide ahlaki risk oluşumunu azalttığı için önem arz eden bankalar gibi kurumlar çoğunlukla kredi vermeyi azaltacak, böylece ekonomik faaliyetler yavaşlayacaktır. İkincisi faiz oranlarındaki artışlardır. Faiz oranları arttıkça sağlam yapılı müşteriler vazgeçerken riskli müdiler kredi talebinde bulunmaya devam edecektir. Bu durumda yüksek faiz oranı daha fazla ters seçime sebep olacaktır. Kredi verenlerin faiz oranı arttıkça kaliteli müdileri azaldığını fark etmeleriyle finansal istikrarsızlığın hızlanmasına neden olacaktır. Üçüncüsü belirsizlikteki artıştır; piyasada iyi ile kötü müdi birbirinden ayrıştırmayı zorlaştırır. Kredi verenlerin ters seçim ve ahlaki risk sorunlarını çözme yetenekleri azaldıkça kredi verme istekleri de azalacaktır. Böylece yatırımlarla ekonomik faaliyet de yavaşlayacaktır. Dördüncüsü firma bilançolarındaki bozulmalardır. Müdiler, kredi alırken rehin verirler ve krediyi ödeyememe durumunda bankalar bu varlıkları satarak zararlarının en azından bir kısmını telafi ederler. Ancak bu ödeyememe durumu varlık fiyatlarındaki düşüşlerin olduğu dönemde gerçekleşirse asimetrik bilgi problemleri baş gösterecektir (Mishkin, 2001: 5).

Mishkin'in önceki finansal krizleri inceleyip ortaya attığı görüşe göre, finansal krizler faiz oranı artışı, borsada düşüş ve faiz oranı arasındaki makasın genişlemeyle başlamaktadır. Daha sonra büyük bir finans kurumunun iflasının belirsizliği artırmasıyla panik ortaya çıkmaktadır. Belirsizlik ve faiz oranlarındaki artış kredi piyasalarında ters seçim ve limon problemlerini tetiklerken; borsadaki düşüşler, yönetici ve ters seçim sorunlarını gündeme getirmektedir. Ayrıca bu gelişmeler düşük ve yüksek kaliteli firmalara uygulanan kredi faizleri arasındaki farkın artmasına ve yatırımlarla ekonomik faaliyetlerin daralmasına neden olacaktır. Bütün sürecin sonunda ise kamu müdahalesiyle ve iflaslarla ödeme yeterliliği olan firmalar ile ödeme yeterliliği olmayan firmalardan, sağlam yapılı olan bankalar ile sağlam yapılı olmayan bankalardan ayrıştırılmaktadır. Arkasından panik azalmakta, borsa düzelmeye başlamakta, faiz oranları düşmektedir. Bu adımlar ise faiz farklılıklarını azaltıp ters seçim ve yönetici sorunlarını azaltmaktadır. Bu süreç, önemli bir borç deflasyonu durumunda tekrar kaynak bölüşümünü bozabilir. Firmaların net varlıklarını azaltabilir ve asimetrik bilgi problemlerini ortaya çıkartarak faiz oranlarındaki artış farklılıkları artırmaya başlayacaktır (Mishkin, 2000:1).

Borç deflasyonu diye ifade edilen süreçte bankacılık panikleriyle birlikte ortaya çıkan ekonomik daralmalar neticesinde para arzı azalır ve fiyatlarda sert bir düşüş ortaya çıkacaktır. Deflasyon nedeniyle firmaların borç yükü gelirlerinden fazla olacaktır. Firmaların net değerleri düşecektir. Bu durum ters seçim ve ahlaki riskleri artırarak kredilerin, yatırımların ve ekonomik faaliyetin uzun süre düşük seviyede seyretmesine neden olacaktır (Şen, Altay, 2010:168).

Mishkin ters seçimi önlemede kullanılabilecek araçlar olarak; özel bilginin üretimi, satışını, bilgilenmeyi artırıcı kamusal düzenlemeleri, finansal aracılığı, teminat ve net değeri gösterecektir (Mishkin, 2004: 7-8). Özel bilgi üretimi ve satışı kredi derecelendirme kuruluşlarınca gerçekleştirilir; ancak kredi verenlerin kredi isteyenlerle ilgili olarak temin ettiği özel bilgilere bedel ödemeden sahip olunmaya başlanırsa iyi olduğu özel bilgiyle teyit edilen firmaların hisse fiyatları yükseleceğinden bedel ödeyen umduğu kazancı sağlayamayacaktır. Bilgilenmeyi artırıcı kamusal düzenleme, kamu otoritesinin bilgi üretimi ve ücretsiz paylaşımıyla gerçekleştirilebilir; ancak bu durumda politik sebeplerle firmalar hakkında olumsuz bilginin paylaşılmasını zorlaştırır. Kamusal düzenleme ve denetlemeyle firmaların kendi bilgilerini paylaşması sağlanabilir; ancak firmalar kendileri hakkında açıkladıklarından daha fazla bilgiye sahip olacaklarından bilgi asimetrisi tamamen ortadan kalkmaz. Finansal aracılıkta bankaların firma hakkında edindikleri bilgiler ve uzun müşteri ilişkileri onlara tasarrufları verimli alanlara yönlendirme şansını tanıyacaktır. Teminatlarda borç alanın borcun ödenmemesi durumunda zararı azalacaktır. Teminatların kalitesi asimetrik bilginin önemini ortadan kaldırması açısından önemlidir. Net değer ise firmanın varlıklarının yükümlülüklerini aşan kısmıdır. Teminat benzeri işlevi yanında firmanın borcunu ödeyecek varlıklara sahip olduğu anlamına gelir (Şen, 2006: 7-8).

Yeni literatür de bankalara ters seçim sorunlarını çözme konusunda donanım sahibi oldukları için önem verilmektedir. Bankalar, firmalar hakkında bilgi toplama konusunda tecrübelidir. Uzun dönemli müşteri ilişkileri sayesinde kredi talep eden müdilerin iyi ile kötü müdiyi daha iyi ayırt edebilecektir. Bankacılık panikleri ise bankaların aracılık rollerini yerine getirmelerinin önüne geçen durumlardır. Panik, likiditeyi azaltmak suretiyle faiz oranlarını yükseltmekte, bu durum da kredi piyasalarında ters seçim ile yönetici sorunlarını artırmakta, firmaların net değerini düşürmektedir. Vekâlet ilişkisinde yönetici asiller kadar firma karının maksimize edilmesini düşünmeyebilir; çünkü elde edilecek karın ancak çok küçük

bir kısmı yöneticiler tarafından elde edilmektedir. Firma sahipleri, yöneticilerin yaptıklarını tam olarak gözleyebiliyorlarsa, kamusal düzenlemeler, borç sözleşmeleri ve finansal aracılık hizmetleri ile israf ve dolandırıcılık engellenebiliyorsa yönetici sorunu ortaya çıkmayacaktır (Şen, 2006: 9).

Kriz kavramını finansal istikrarsızlık hipotezi ile irdeleyen Minsky, Klasik İktisat anlayışının tersine iktisadi sistemin ekonomik bir dalgaya tepkisinin o dalgayı güçlendirmek olduğunu; enflasyonun enflasyonist süreci, borç deflasyonunun da deflasyonist süreci besleyerek kontrolü kaybetme potansiyeli olduğunu belirtmektedir. Finansal istikrarsızlık sürecinde varlık fiyatları ani değişimler gösterirken cari fiyatlar daha yavaş değişir. Bu durum iki farklı piyasada iki farklı fiyatın oluşmasına neden olacaktır. Minsky'ye göre finansal istikrarsızlık hipotezinin teorik argümanı, kapitalist ekonominin maliyetli sermaye varlıkları ve karmaşık finansal yapısına sahip karakterinden kaynaklanır. Problem, ekonominin zamanla gelişen sermayesidir. Buna bugünkü paranın gelecekteki parayla değişimi eşlik eder. Bugünkü para yatırım kapasitesi üretmek için kullanılan kaynaklara harcanırken, gelecekteki para sermaye varlıklarını biriktiren "karlar" dır. Yatırımın finanse edildiği bu sürecin sonucu olarak, üretim birimlerinin öz kaynak öğeleri üzerindeki kontrolü belirli bir tarihte veya şartta ödenmek üzere verilen taahhütlerden oluşan yükümlülükler tarafından finanse edilir. Her ekonomik birimin bilançosundaki yükümlülükler daha önceki ödeme taahhütlerinin zaman sürelerini belirlerken; varlıklar da varsayılan nakit tahsillerinin zaman sürelerini meydana getirir. Bankaların esas oyuncu olduğu belli zamanlardaki ödeme yükümlülükleri sisteminde Minsky'ye göre firmalara yönelen para gelecekteki kar beklentilerine bir yanıtken firmalardan gelen para gerçekleşmiş karlarla finanse edilmiştir. Yani kapitalist bir ekonomide geçmiş, bugün ve gelecek sadece sermaye varlıkları ve iş gücüyle değil finansal ilişkilerle de bağlıdır. Kar beklentileri sözleşmelerin yöneldiği işletmeleri ve piyasa fiyatlarını belirlerken; kar gerçekleşmeleri yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğini ve finansal varlıkların sözleşmelerdeki şekliyle kullanılıp kullanılmadıklarını belirler. Minsky, modern bir dünyada finansal ilişkilerin analizinin işletmelerin yapıları ve nakit akışlarıyla sınırlandırılamayacağını; hane halkı, hükümet ve uluslararası birimlerin yükümlülüklerinin de artık bu ilişkilerin performansının belirlenmesinde etkili olduğunu belirtmektedir (Minsky, 1992:1-5).

Finansal istikrarsızlık hipotezi, ortodoks miktar teorisinin tersine bankacılığı kar odaklı bir hareket olarak görmektedir. Bankacıların da inovasyonların karı

garantilemek için gerekli olduğunun bilincinde olduklarını ve elde ettikleri kaynaklar ile pazarladıkları yükümlülükler için sürekli yenilik arayışında olduklarını söylemektedir. Bu yüzden de Minsky, miktar teorisinin iddia ettiği gibi paranın dolaşım hızı sabit olan bir araç olmadığını ve para arzındaki değişimlerin fiyat seviyesiyle paralel bir ilişkisi olduğunu belirtmektedir. Minsky'ye göre ekonomik birimlerin üç farklı borç alacak ilişkisi bulunmaktadır. Birincisi borç ilişkisinden doğan yükümlülüklerin nakit gelirlerle tamamen karşılanabildiği Hedge Finansmanıdır. Borç yapısında hisse senedi finansmanının ağırlığı arttıkça finansal piyasalardaki olumsuzluklara doğrudan duyarlı olmayan hedge yapısı daha fazla güçlenmektedir. İkincisi Spekülatif Finansman ilişkisidir; bu yapıda ancak faiz yükümlülükleri gelir hesabıyla yerine getirilebilmekte ancak ödeme akımı karşılanamamaktadır. Faizlerin artması durumunda spekülatif finansman ilişkisindeki firmaların ödeme yeteneğini yitirme olasılığı artar bu yüzden finansal piyasalardaki olumsuzluklara oldukça duyarlıdır. Üçüncü finansman yapısı olan Ponzi Finansmanda ise finans birimleri faaliyetlerinden elde ettikleri nakit akışlarıyla anapara ve faiz yükümlülüklerini karşılayamamaktadır. Bu yüzden varlıklarını satarak veya tekrar borçlanarak faiz ödemek durumunda kalabilirler ve böylece gelecekteki gelirleri dahi borç altına girebilir. Bu durumda Spekülatif ve Ponzi Finansın ağırlıklı olduğu ekonomiler sapmayı güçlendiren sistemlerdir. Finansal istikrarsızlık hipotezine göre de uzun refah dönemleri süresince ekonomi, dengeli sistemlere doğru giden finansal ilişkilerden dengesiz sistemlere doğru giden finansal ilişkilere geçiş yapmaktadır. Bu geçiş Hedge Finans birimlerinin yoğunlukta olduğu finansal yapılardan Ponzi ve Spekülatif Finans birimlerinin yoğunlukta olduğu yapılara doğru gerçekleşmeye eğimlidir (Minsky, 1992: 6-8).

Kapitalist ekonomide sağlam finansal yapıların kırılgan finansal yapılara dönüşmesinin kaçınılmaz olması konjonktür dalgasını boyunca beklentilerdeki değişimlerden kaynaklanır. Dalganın dip kısmında beklenen ve gerçekleşen karlar düşüktür. Ekonomi dip noktasından çıkarken beklentiler kötümserken dahi karlar yükselmeye başlar. Ekonominin dibe vurmasının akıllarda bıraktığı karamsarlık borçlanmanın ihtiyatlı olmasına sebep olur. Minsky'ye göre başlangıçta yatırım kararları rasyonelken zamanla hırs ve çıkarcı davranışlar spekülatif aşırılıkları artırır. Rekabette geri kalmamak için çoğu firma aşırı borçlanarak yarışa katılır, böylece finansal balon şişer. Likit varlıklar yerini kısa vadeli borçlara bırakırken Hedge yapılardan Spekülatif yapılara geçilir. Likidite sağlanamayınca balon patlar ve

zararına satışlar başlar. Zararına satışlar varlık fiyatlarının düşmesine ve borç deflasyonu sürecinin başlamasına neden olur (Şen, Atalay, 2010:168).

Frank H. Knight, krizleri belirsiz durumlarda alınan kararlarla açıkladığı yaklaşımında, karar almadan önce üçüncü şahısların bireysel tercihlerinde riskleri sınıflandırma zorluğu yaşamasının sebeplerinden birini "ahlaki risk" olarak göstermektedir. Ona göre piyasa, riskleri sınıflandırmak yerine bilgiye konsantre olarak belirsizliği azaltma konusunda uzmanlaşmaya eğilimlidir. Spekülatörler, girişimciler ve yöneticiler gibi çeşitli uzmanların risk dağılımı kolayca sınıflandırılamayan olayların öznel değerlendirmelerine güven duymaları eleştirmektedir (Meltzer, 1982: 15).

Rasyonel Beklentiler Yaklaşımı temelinde bazı kriz modelleri geliştirilmiştir. Bu modeller arasında, rasyonel spekülatif balonlar olarak kabul edilen, cinnet (manias) ve sabit fiyat rejimine spekülatif atak şeklinde hücumlar ve paniklerdir. Oliver J. Blanchard ve Mark W. Watson, spekülatif balonların, finansal piyasalarda rasyonel davranışlarla yürütüldüğünün inkar edilemeyeceğine ve bu balonların reel ekonomi üzerinde etkileri olduğuna dikkat çekmiştir. E. P. Davis, Blanchard ve Watson'ın rasyonel balon tanımı olarak, balonun devam edeceği ya da patlayacağı olasılığı içerdiğini, balon devam ettikçe ortalama getirinin, bir kriz riskini telafi etmek için, risksiz getiri oranını belirlemiştir (Oktar, Dalyancı, 2010:9).

Kindleberger'e göre kriz sürecinin sırasıyla cinnet, panik ve çöküş isimli üç aşaması vardır. Cinnet aşamasında yatırımcılar finansal varlıklara yönelmekte ve paradan kaçmaktadır. Panik sürecinde ise yatırımcılar tersi bir davranışla paraya geçmeye çalışmakta, borçlarını ödenmeye çalışmaktadır. Çöküş aşamasında tüm varlıklar satılmak zorunda kalındığından fiyatları düşmekte ve süreç sonlanmış olacaktır (Kindleberger, 2008:7-19).

Rasyonel beklentiler yaklaşımları risk ve belirsizlik ayrımı yapmazken ekonomik yapı da fiyatlandıran firmalarla pazarlık usulü veya açık artırmayla iş yapan firmaların ayırt edilememektedir. Bu ayrımlar herkesin aynı bilgiye eşit şartlarda ulaşım imkanı olduğu varsayımı altında işsizlik, gelecekteki fiyat, ücret tahminleri, faiz oranlarının gidişatı ve çeşitli sosyal politikaların maliyetleri gibi konular için uygundur. Bu durum rasyonel beklentiler modelini kullanan analizcilerin daha büyük hatalar yapmalarına sebep olmaktadır. Başta öngörülemeyen olaylar gerçekleştiğinde bir süre görmezden gelinebilir. Bu olaylar zamanla tahmin edilebilir, sınıflandırılabilir, sistematik analiz ve tahminlere konu

olabilir hale gelir. Kalıcı değişiklikler gerçekleştiğinde modellerin piyasa aktörlerine açık bir faydası olmaz çünkü bu modeller kalıcı sapmaları ayırt etmezler (Meltzer, 1982: 17-18).

Ekonomi, piyasa tepkileri konusunda kesin tahminlerin yapılabildiği bir bilim değildir. Ekonomik kararlarda bilgi analizinin önemini vurgulayan öncülerden Frank H.Knight, kar arayışının ekonomiyi yürüttüğünü ve karın da değişimler kusurlu tahmin edildiği için ortaya çıktığını iddia etmektedir. Şartların değişmesi, beklentileri şişirerek ve maliyet ile satış arasında (aksi halde rekabetle ortadan kalkacak olan) bir marj oluşturarak kar oluşmasına sebep olmaktadır. Knight iki çeşit hata tanımlar; birincisi olayları sınıflandırırken yapılan hatalar, ikincisi kararları doğru bir şekilde olayları sınıflandırma yeteneğine sahip olduğu düşünülen bireylere dayandırma hatasıdır. İşletmelerde kararları yöneticiler veya girişimciler alır. Bir işletmenin başarısı beklenen çıktılarla gerçekleşen çıktılar arasındaki uyuma bağlıdır. Knight "risk" terimini ürün dağılımının muhtemelen veya sınıflandırmayla bilindiği belirsiz durumlara atfetmiştir. Belirsizlik ise ürün dağılımın bilinmediği ve sınıflandırmanın zayıf olduğu olaylardır. İnsanlar olayları gruplamayı öğrenir ve diğer insanları belirsiz durumlarda doğru karar alma yetenekleriyle tanımlarlar. Bu gibi yollarla ancak belirsizlik azaltılabilir. Meltzer'e göre olaylar yaklaştıkça, olaylar hakkında daha fazla fikir edinilebilir; yani Knight'ın dediği gibi olayları sınıflandırma yeteneği artabilir. Keynes'in tabiriyle bugünle gelecek arasında zaman azaldıkça olasılığın gerçekleşme ihtimali artabilir. Bir kriz gerçekleştiğinde öngörme problemi sona ermemekte bu kez de krizin süresini öngörme belirsizliği yaşanmaktadır (Meltzer, 1982: 18).

Meltzer A.H. finansal krizleri rasyonel beklentiler eleştirisi yaptığı ve belirsizlik kavramıyla ele aldığı çalışmasında belirsizliği toplam talep veya arzdaki bir şokun ardından beklenen değerlerdeki değişim olarak ifade etmektedir. Bu yaklaşımın Frank H. Knight ile John Maynard Keynes ile tutarlı olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, rasyonel beklentilerin çoğu fiyatları açık artırmada meydana geliyormuş gibi ele almaktadır. Oysa belirsizliği katmanın değişimlerde kalıcılık ve geçicilik ayrımının fiyatlama davranışlarının geçerliliğini açıklamaya yardımcı olduğunu belirtmektedir. Robert E. Lucas, Paul A. Samuelson'un zamanlar arası modelini Edmund S. Phelps'in ada paradigmasının (island paradigm) ana kavramlarından biriyle birleştirerek insanların karşılaştırmalı fiyatları değiştiren gerçek darbe ve şoklarla, sadece mutlak fiyatları değiştiren parasal şokların

ayrımlarının yapmadıkları takdirde, paranın tarafsızlığın geçici olarak sarsılacağını belirtmiştir. Adaların mekânsal olarak ayrılmaları, yeni bilgi sisteme girdiğinde yüksek seviyede olan ancak aniden düşen karşılaştırmalı ve mutlak fiyat değişimleri hakkında kesin bilgi edinme maliyetini artırmıştır. Firmalar, fiyatları bilgi maliyetinin içselleştirilebileceği ve yöneticilerle girişimciler tarafından azaltılabileceği belirsizlik durumlarında belirlerler. Bilgi yayıldığında ya da alıcılarla satıcılar benzer bilgi edinme maliyetine sahip olduğunda açık artırma piyasaları daha yaygınlaşacaktır (Meltzer, 1982: 18).

Keynes'te paranın önemi bugün ve yarın arasındaki bağlantıyı kuruyor olmasıdır. Yarın, hem bilgisizlik hem de eksik bilgi sorunlarına neden olmaktadır. Bu da hem bugünün geleceği yaratmasını hem de geleceğin bugünü etkilemesini getirirken aynı zamanda sürekli bir değişim göstermesidir. Sürekli kararlar belirsizlik durumunu oluşturmaktadır. İçsel bir sorun olan belirsizliğin kaynağı paradır. Para, yarın sorunlarını ve krizi ortaya çıkarmaktadır. Bugün verilen üretim kararları gelecekte değiştirilemeyeceği için geçmiş eksik bilgiler çerçevesinde ele alınmıştır (Eren, 2012:9).

Keynes'e göre beklentiler istikrarsızdır, kişiden kişiye göre değişebilir ve spekülasyon güdüsünün temelini oluşturur. Bu yüzden devlet müdahalesiyle farklı beklentiler ortadan kalkar. istikrarsızlık engeleyebilir. Ayrıca ekonomik daralma dönemlerinde piyasanın istikrar için kamu yatırımları artmalıdır (Eren, 2012:9). Keynes, "çok belirsiz" ve "çok beklenmedik" kavramlarını ayırt etmiştir. Bu ayrımı risk ve likidite primleri arasındaki farkı anlatmak için kullanılmıştır. Bir taraf daha çok gelir elde edebilir; diğeri ise daha az gelire rağmen güvenlik ve rahatlık algısıyla daha fazla fayda elde edebilir. Belirsizliği azaltmak için bazı maliyetlere katlanmak gerekebilir. Keynes, insanların belirsizliği görmezden geldiğini, daha iyi bir seçenekleri olmadığını belirtmektedir (Meltzer, 1982: 25-29).

Finansal krizleri açıklamakta kullanılan bir diğer yaklaşım felaket miyopluğudur(disaster myopia). Buna göre finansal piyasalardaki aktörlerin çoğu gerçekleşme ihtimali düşük olan ancak gerçekleşmesi durumunda büyük kayıplara neden olacak riskleri göz ardı etmekte, bu riski göz önüne alan finans kurumları ise rekabet etme olanağını kaybetmektedir. Rekabet imkanın kaybetmek istemeyen kurumlar da riskleri göz ardı etmek zorunda kalmaktadır. Ekonominin istikrarlı bir şekilde genişlediği dönemlerde riskin gerçekleşmesi ile ilgili endişeler iyice azalacak, gereken risk analizleri yapılmadan kredi genişlemesi desteklenmektedir.

Tersi bir süreçte ise daralma durumu yaşanacağı için riskler aşırı derecede göz önünde alınacak, bu da risk primlerini artırarak kredilerin fazlaca daralmasına neden olacaktır. Bu dengesizlik sonunda piyasa tarafından düzeltildiğinde finans kurumları zor durumda kalmakta, kredi limitlerini azaltmakta ve böylece kredi miktarının kısıtlaması sorununa neden olabilmektedir. Bu durum ise bankalara olan güvenin azalmasına ve ani mevduat çekişlerine ve finansal çöküşlere sebep olabilmektedir (Sevim, 2010: 16-17).

Finansal krizlerin nedenlerini açıklamaya çalışan kriz modelleri zamanla yeni ortaya çıkan krizlerle birlikte yetersiz kaldığı için değişmek zorunda kalmıştır. Bu süreç sonucunda kriz modellerini toplamda üç kuşakta inceleme imkanı ortaya çıkmıştır.

1.1.4.1. Birinci kuşak kriz modelleri

İlk örneği Paul Krugman tarafından 1979 yılında ortaya konulan birinci kuşak kriz modelleri, özellikle 1973-1982 yılları arasında Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkan krizleri açıklamak için geliştirilmiştir. 1980'li yıllarda krizlerin öngörülebilir olduğuna inanılıyordu. Krizlerin temel nedeni tutarsız ekonomi politikalarının sonucu olarak ortaya çıkan bütçe açıklarını para basarak finanse eden genişleyici para politikaları ile sabit (veya yarı sabit) döviz kuru politikalarının bir araya gelmesidir. Ayrıca bankacılık sektöründeki denetim ve şeffaflık eksiklikleri krizleri oluşmasına neden olmaktadır. Makroekonomik değişkenlerdeki olumsuz gelişmeler sonucunda artan kamu harcamalarının döviz rezervlerinin eritilmesi ve borçlanmaya gitmenin daha fazla mümkün olmaması sebebiyle ilave para basarak finanse edilmektedir. Karını maksimize etmek isteyen spekülatörlerin devletin elindeki rezervlerin tükenebileceği hissedildiğinde, yerli parayı satıp döviz satın alarak gerçekleştirdikleri spekülatif hareket neticesinde Merkez Bankası'nın rezervleri daha hızlı bir şekilde tükenmekte, böylece sabit kur sisteminin sürdürülemeyeceği anlaşılmakta ve çökmekte, ulusal para biriminin değeri aniden düşmesidir (Sevim, 2012: 25-29).

Krizin belirgin işaretleri, reel kurun değerlenmesi, cari açıkların önemli bir artış göstermesi, parasal genişlemeye gidilmesi neticesinde uluslararası rezervlerinin azalması olarak görülmektedir. Krizler, ulusal paranın fiyatını sabit tutmanın zorlaşmasıyla, artık o parayı elde tutmanın herhangi bir mantığın olmayacağının belirtmektedir (Sevim, 2012: 28-29).

1982 sonrasında yaşanan krizleri açıklamada birinci kuşak kriz modelleri yetersiz kalmıştır. Ayrıca hükümetin krize yol açacağını bile bile bütçe açığını parasal genişleme ile finanse etmesi varsayımının rasyonel olmadığı ve krizlerin bulaşma etkileri ile ekonomik yapısı güçlü olan ülkelerdeki ödemeler bilançosu krizlerini açıklamada yetersiz kaldığı eleştirilerine maruz kalmışlardır.

1.1.4.2. İkinci kuşak kriz modelleri

Obstfeld'in 1994 yılında yaptığı çalışması ikinci kuşak modeller kapsamında değerlendirilen önemli çalışmalardan biridir. Obstfeld'e göre Krugman'ın modeli 1992 yılında başlayan Avrupa para krizini açıklamak için yeterli değildir. Yüksek faiz oranları ve işsizlik gibi sebepler nedeniyle hükümetlerin tepkileri farklı olmuştur. Devalüasyon beklentileri nominal faiz oranlarını artırarak kamu borçlanmasının maliyetini yükseltmektedir; böylece devalüasyon beklentileri artmıştır (Obstfeld, 1994:189).

Birinci kuşak kriz modellerinden farklı olarak ikinci kuşak modellerde finansal krizlerin öngörülebileceği görüşü bulunmamakta, krizlerin bulaşıcılığı dikkate alınmaktadır. Ayrıca hükümetler spekülatif saldırıları önlemek için rezervleri değil faiz oranlarını kullanmaktadır. Gelecekteki makroekonomik büyüklüklerin sabit döviz kuru politikası ile uyuşmayacağı beklentisi ortaya çıktığında hükümetin döviz kurunu yükselteceği kuşkusu piyasaya yayılır. Bu beklenti, ücretlerin artmasına ve istihdamın azalmasına neden olur (Sevim, 2012: 30-31).

Hükümetin sabit kuru sürdürmek ya da terk etmek konusunda yapacağı tercih önemlidir. Spekülatif ataklar karşısında hükümetin yapacağı tercihin ülke ekonomisi açısından daha az maliyetli sonuçlar doğurması gerekmektedir (Kansu, 2004: 56).

Spekülatörlerin devalüasyon beklentisi spekülatif saldırıları ortaya çıkarır; faiz oranları artmaya başlar. Faiz oranlarının yükselmesi kamu borcunun artmasına sebep olur. Artan kamu borcu nedeniyle borç miktarının belli bir aralıkta bulunması, kendiliğinden gerçekleşen bir spekülatif saldırıya yol açarak sabit döviz kuru sistemi sürdürülemez bir hale getirir, böylece ekonomik kriz meydana gelir (Şimşek, 2008: 197).

İkinci kuşak kriz modellerinde çoklu denge kavramı bulunmaktadır. Makroekonomik büyüklükler orta düzeyde ise olumsuz beklentiler daha yüksek bir döviz kurunu, olumlu beklentiler daha düşük bir döviz kurunu denge noktası olarak

belirler.1992 Avrupa para sistemi krizi ile 1994 Meksika krizi bu modellerle açıklanabilir (Sevim, 2012: 30-31).

Doğu Asya'da 1997 yılında yaşanan krizle birlikte birinci kuşak ve ikinci kuşak kriz modellerinin tüm krizleri açıklamada yetersiz olduğu ortaya çıktı. Kriz öncesi Doğu Asya ülkeleri ciddi bir bütçe açığı vermiyordu. Bu yüzden birinci kuşak modellerle açıklanamadı. Aynı zamanda bu ülkelerde işsizlik, büyüme rakamları ve enflasyon gibi makroekonomik büyüklükler de sorun yaratacak düzeyde değildi, Bu nedenle krizi ikinci kuşak modellerle açıklamak mümkün olmamıştır (Sevim, 2012: 30-31).

1.1.4.3. Üçüncü kuşak kriz modelleri

Birinci ve ikinci kuşak kriz modellerinde ön planda tutulan hükümet başarısızlıklarından sonra üçüncü kuşak kriz modellerinde de hükümetlerin finansal piyasalarla ilgili denetim ve yönetim eksiklikleri krizin en önemli nedenlerindendir. Bu tür kriz modellerinde kredi alanlarla kredi verenler arasındaki bilgi asimetrisi nedeniyle ortaya çıkan ters seçim ve ahlaki risk sorunları krize neden olmaktadır. Piyasalarda artan belirsizlik bankaların kredileri kısmasına ve faiz oranlardaki yükseliş nedeniyle ters seçim problemine neden olmalarına ortam yaratmıştır. Daralan ekonomik faaliyetler üretim düşüşlerine neden olmuş; döviz kurları üzerinde baskı oluşturarak krizi artırarak büyümüştür (Sevim, 2012: 35-37).

Üçüncü kuşak modeller, yerel paranın değer yitirmesinin banka ve firma bilançoları üzerindeki olumsuz etkilerini ön plana çıkarmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde özel kesimin finansmanını dış kaynaklarla gerçekleştiriyor olması, bu firmaları likidite ve kur riskleriyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yüzden banka ve firma bilançolarındaki bozulmanın kilit önem arz ettiği 2001 ve 2008 krizleri, üçüncü kuşak modellerle açıklanmaya daha uygundur (Türel, 2010: 33-34).

Finansal kurumların yeterli denetim ve gözetime tabi olmamaları ancak devlet garantisinde olmaları aşırı riskli kredi uygulamalarını teşvik ederek ahlaki risk oluşturmaktadır. Dışa açık ekonomi sayesinde kredi kanalları artan özel sektörün üzerinde devlet denetimi ise oldukça zorlaşmaktadır. Finansal serbestlik ve ahlaki risk, mevduat sahiplerinin bankalara hücumlarına sebep olmakta ve döviz kuru üzerindeki baskıyı artırmak suretiyle sabit kur sisteminin terk edilmesine neden olmaktadır. Üçüncü kuşak kriz modellerinde krizin bulaşma etkisine de yer verilmektedir. Ticari ilişkilerinden dolayı bir ülke ekonomisinde gerçekleşen

yavaşlama, devalüasyona ve böylece diğer ülkede rekabet yitimine neden olarak ücret artışları ve üretim yavaşlamasıyla sonuçlanabilir. Böylece ikinci ülke de krize oluşabilir (Sevim, 2012: 37-39).

1.1.5. Finansal Krizin Küreselleşmesi

Küreselleşme kavramına bakıldığında, dünya piyasalarının birbirine en çok eklemlendiği alan finans sektörü olmuştur. Dünyanın en büyük ekonomileri dahil, finansal varlıklar tüm piyasalarda herhangi bir engele maruz kalmadan dolaşabilmektedir. Bu da tüm sermayenin küresel nitelik kazanmasına neden olmaktadır. Bu yüzden bir ülkede ortaya çıkan sorunlar, ülke piyasalarının büyüklüğüyle doğru orantılı olarak hızla diğer ülkelere de yayılmakta ve dünya çapında dalgalanmalara neden olmaktadır. Ayrıca finansal eklemlenme arttıkça ekonomiler şoklara karşı daha hassas hale gelmektedir.

Monetarist yaklaşıma göre krizin bulaşması, para standardına göre gerçekleşir. Klasik altın standardında olduğu gibi sabit döviz kuru sisteminde para arzı ve dolaşım hızındaki azalmaların sonucunda ortaya çıkan deflasyon diğer ülkelerden altın akışını çeken bir ödemeler dengesi fazlası ortaya çıkarır. Bu kez diğer ülkeler para arzı daralmaları, deflasyon ve ekonomik faaliyet daralmaları ile karşılaşır. Monetarist yaklaşım, dalgalı kur sisteminde bu bulaşıcılığın azalacağını ifade etmektedir. Kindleberger finansal krizlerin uluslararası bulaşıcılığının yalnızca geleneksel altın akışlarına, dış ticaret dengesine ve sermaye akışlarına değil aynı zamanda psikolojik faktörlere, emtia ve faiz arbitrajına bağlı olarak ortaya çıktığını iddia etmektedir. Paul Krugman ise bir dizi geleneksel olmayan uluslararası bağlantıyı Kindleberger'in yaklaşımına ilave etmiştir. Buna göre hisse senedi piyasaları psikolojik etmenler, iç ve dış aktörlerin davranışları ve sürü psikolojisi (bandwagon effect) ile etkileşim halinde olabilir. Dış aktörler bir piyasaya sürü psikolojisiyle girebilir ve fiyatlar düşmeye başladığında hemen terk ederek düşüşü hızlandırabilirler. Bu durumda iç aktörler de başka ülke piyasalarındaki varlıklarını çekerek o ülkedeki düşüşü hızlandırırlar. Yatırımcılar bir ülkedeki borsa çakılmasını dünya çapında bir resesyonun habercisi olarak algılarlar ve varlıklarını çekerek diğer ülkelerdeki düşüşlerin hızlandırılmasına neden olacaklardır (Bordo, 1998: 20-21).

Frederik S. Mishkin 1994-1995 yıllarında gerçekleşen, Meksika'da başlayıp Latin Amerika'da birçok ülkeyi etkileyen Tekila Krizi'ni inceleyerek gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemlerindeki kurumsal yapının sanayileşmiş ülkelerdekinden

farklı olduğunu belirtmiş ve bu sebeple finansal istikrarsızlığın yayılma mekanizmasındaki iki temel farkı tespit etmiştir. Birincisi borçlanma yapısı kısa vadeli oluşmakta, ikincisi döviz cinsinden borçlanılmaktadır. Sanayileşmiş ülkelere göre gelişmekte olan ülkelerin çok yüksek ve değişken enflasyon oranları tecrübe etmiş olmaları uzun süreli borç yapısını aşırı riskli hale getirmekte, yerel paranın gelecekteki değerini belirsiz hale getirmektedir. Bu yüzden ekonomik birimler enflasyon riskini en aza indiren kısa vadeli ve döviz cinsinden borçlara yönelebilmektedir (Mishkin, 1998: 18). Finansal krizlerin hangi gelişmişlik düzeyinde bir ülkede çıkarsa çıksın, dünya ekonomileri arasındaki sıkı bağlardan dolayı diğer ülkelere yayılması mümkündür. Diğer ülkelerde ise kriz, ülkenin gelişmiş veya gelişmekte olan ülke olması kriterine göre farklı boyutlarda yaşanmaktadır.

1.1.5.1. Gelişmiş ülkelerde finansal kriz

Sanayileşmiş ülkelerde genellikle enflasyon düşüktür ve istikrarlı bir seyir izler. Bu yüzden de borç sözleşmeleri uzun vadeli ve genellikle de kendi para birimleri temel alınarak düzenlenir. Sanayileşmiş ülkelerde döviz piyasasındaki sorunlar beklenen enflasyonda ve nominal faiz oranlarında önemli bir artışa yol açmadan devalüasyonla çözülebileceğinden istikrarsızlık döviz kanalından yayılmaz. Borç vadeleri uzun olduğu için faiz oranlarındaki yükselmeler nakit akışını ve bilanço yapısını bozmaz. Yerel para ile yapılan borçlanmalarda devalüasyonlar firma bilançolarını da ciddi oranda etkilemez (Mishkin, 2000: 2-3).

2008 krizinin belirleyici özelliği 1990'lı ve 2000'li yıllardaki finansal krizlerin aksine, gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmış olması ve bu ekonomileri daha fazla etkilemiş olmasıdır. Ancak finansal krize uğrayan ülkenin parası değer kaybetmesi gerekirken, riskten kaçınma eğilimiyle ABD dolarına oluşan talep, ABD doların değerini artıracaktır (Elekdağ, 2010:5).

1.1.5.2. Gelişmekte olan ülkelerde finansal kriz

Geleneksel anlayışa göre gelişmekte olan ülkelere yabancı sermaye gerekmektedir. Fakat bu ülkeler ihtiyati makroekonomik politikalar uygulamıyor ve ihtiyati düzenlemeler yapmıyorsa yabancı sermaye riskli olabilir. Bu yüzden gelişmekte olan ülkeler sermaye akımlarına açık hale geldikten sonra her zaman daha tedbirli olmak durumdadırlar (Rodrik, Subramanian, 2009: 113). Ancak yapılan bazı

yeni çalışmalarda neoklasik düşüncenin doğru olup olmadığı tartışmaya açılıyor. Bunlara göre en hızlı büyüyen gelişmekte olan ülkeler yabancı sermayeye daha az bağlı olan ülkeler olmuştur. Ayrıca sermaye akımlarına açık olan ülkelerde üretim ve tüketim artışı daha az gerçekleşmektedir. Bu durum, yabancı sermayenin yatırım isteğini azaltmasına neden olmaktadır (Prasad, Rajan, Subramanian, 2009: 23).

Sermaye akımlarının serbestleştiği gelişmekte olan ülkelerde yüksek faizler daha güçlü yerli paraya ve böylece döviz borçlanarak faaliyet gösteren firmaların kaynaklarının artmasına neden olmaktadır. Gelişmekte olan açık ekonomiler bu yüzden sermaye akımlarına kapalı ekonomilere göre daha hızlı gelişmektedir. Ancak yüksek faizler döviz borçlanan firmaların borç yüklerini artırıp kredi riskine sebep olarak bu borçların ödenmelerini zorlaştırmakta, yatırımlarını azaltmakta, iflasa sürüklemektedir. Bu yüzden gelişmekte olan açık ekonomiler finansal dalgalanmalara daha fazla maruz kalmaktadır (Aggion, 2000: 729).

Mishkin geçtiğimiz krizlere bakarak finansal serbestleşmenin krizler için önemli bir sebep olduğunu ifade etmektedir. Faiz tavanlarının ve kredi türlerindeki sınırlandırmaların kaldırılmasıyla kredilerde muazzam bir artış olduğu gözlenmiştir. Bu artış banka yöneticilerinin deneyimsizlikleri ve bankaların yeni kredileri gözlemleyecek yönetimsel yatırımları hayata geçirememeleri sebebiyle beraberinde aşırı riskli yatırımları getirmektedir. Ayrıca düzenleyici sistemler de aşırı riskli yatırımların önüne geçebilecek kadar gelişmemiştir. Batmaları durumunda devletin finans kurumlarını kurtaracağını bilen yatırımcıların aşırı risk arayışları ahlaki risk sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu sorun ancak devlet sınırlandırmalarıyla çözülebilir. Gelişmekte olan ülkelerin denetleyici ve düzenleyici sistemleri gelişmediği için finansal serbestleşme gerçekleştiğinde ahlaki risk sorunlarının önüne geçilemedi. Sermaye akışları devlet ve IMF gibi kurumların garantisiyle bu ülkelere gelince sorunu daha da büyüttü. Kredi patlamaları neticesinde ödenemeyen krediler banka bilançolarında bozulmalara neden oldu. Devlet garantisinin olmayışı mevduat çekişlerini hızlandırarak bulaşıcılık etkisiyle sağlam yapılı bankaların bile zarar görmesine neden olmaktadır. Bankalar sermaye yeterliliklerini düzeltmek için kredileri sınırlandırdılar. Gelişmekte olan ülkelerde banka bilançolarının bozulması, ülkeyi tam bir finansal krize götürecek döviz krizine neden olabilir. Bankacılık sistemi zayıf olan bir ekonomide merkez bankası yerel paranın değerini koruyacak adımları kolay kolay atamaz çünkü örneğin bir faiz artışı bankacılık sistemine daha çok zarar verebilecektir (Mishkin, 1990:2-4).

Mishkin'e göre gelişmekte olan ülkelerde finansal krize yol açan birincil faktör döviz krizleridir. Asimetrik bilgi yaklaşımından hareketle Mishkin, yerel parada beklenmedik kayıplar ortaya çıktığında döviz borçlanan firmaların yükümlülükleri artmaya başlarken yerli para cinsinden olan gelirlerinin sabit kaldığını, böylece net varlıklarının azalıp bilançolarının bozulduğunu belirtmekte ve varlık kayıplarının bilgi asimetrisini artırıp ekonomik faaliyeti azaltarak finansal krize neden olacağını ifade etmektedir. Varlıklar azalınca teminat azalacağından kredi vermeye istekli finans kurumu bulmak zorlaşacak, net varlığı azalan firma nakit sıkıntısı çekecektir. Aynı zamanda gelirleri azalan firmanın iflas durumunda kaybedeceği varlıkları da az olacağı için ahlaki riske daha meyilli olmakta, riskli yatırımlara kolayca yönelmektedir (Mishkin, 2004:3).

Gelişmekte olan ülkelerde finansal kriz ortaya çıktığında öncelikle sermaye akımlarında keskin bir düşüş meydana gelir. Kredilerin azalması bir dizi olaya neden olur. Yerli paranın değeri düşer. Bankaların kaynakları tükenir ve kredilerini geri çağırmak zorunda kalırlar. Firmalar maliyetlerini azaltmak zorunda kalır ve çalışanlarını işten çıkarmaya başlar. Yurtiçi talepteki ani düşüşten dolayı ekonomi dış kaynak ihtiyacı duyar. Arz şokuna talep şoku eklenir ve üretim düşüşü yaşanır. Nihayetinde değeri düşmüş yerli para, yurtiçinde üretilen mallara talebi artıracaktır. Ancak o zaman panik ortamı ortadan kalkar ve sermaye akımları yeniden başlayacaktır (Rodrik, 2009:3).

Yüksek enflasyon geçmişlerinden dolayı gelişmekte olan ülkelerde devalüasyon olduğunda nominal çıpa olan sabit döviz kuru bozulmakta ve beklenen enflasyonda ani bir sıçrama görülmekte ve sonuç olarak nominal faiz oranları aşırı yükselmektedir. Bu durumda kısa dönemli borç yapıları nedeniyle hızlıca yeniden fiyatlanan borçlardan dolayı bankaların ve firmaların nakit akışları anında bozulur, faiz yük artar. Nakit akışları ve bilançolardaki bozulmaların ters seçim ve ahlaki risk ihtimalini artırması, bankaların bu firmalara kredi verme istekleri azaltır. Sonuçta faizlerde ani bir yükseliş gerçekleşir ve döviz krizi, finansal krizle birlikte ekonomiyi bozucu bir daralmaya neden olur (Mishkin, 2004:5-6).

1.1.6. Finansal Krizlere Yol Açan Faktörler

Finansal krizlerin oluşmasında, pek çok faktör söz konusudur. Bu faktörler, ülke ekonomisi veya küresel ekonomiden kaynaklanabildiği gibi, finansal sektör ve reel sektörden de kaynaklanabilir. Diğer yandan finansal krizlerin ortaya çıkmasında

iktisadi sistemin içinde bulunduğu konjonktür, iktisadi oyuncuların davranışları, tercihleri, risk yönetimleri, ahlaki yapıları, iktisadi değişkenler arasındaki ilişkilerin dengesi, belirsizlik, spekülasyonlar, manipülasyonlar, kurumsal, politik faktörler, ekonomi politikalarının yönetim ve koordinasyon başarısı gibi pek çok faktör söz konusu olabilmektedir.

İktisadi Sistemde Konjonktürel Dalgalanmaların Etkisi

İktisadi sistemdeki faaliyetler dalgalanma gösterebilir. Bu dalgalanmalar, iktisadi büyümenin aşamalarına göre sınıflanabilir. Bu sınıflamada, ekonominin genişleme dönemi, bir zirveden, geçerek gerileme dönemi, gerilemeden durgunluğa geçiş, durgunlukta bir dip yaptıktan sonra ise tekrar toparlanmaya geçiş olarak sınıflanabilir. Bu dalgalanmalar tüm sistemi etkilediği için finansal sektörü de fazlasıyla etkileyecektir.

Schwert (1989), ABD ekonomisinde, 1834-1987 dönemi için, hisse senetlerinin oynaklığının resesyon ve finansal kriz dönemlerinde arttığını gözlemlemiştir. İktisadi faaliyetlerin gerileme dönemlerinde hem reel sektör hem de finansal sektörde kar oranlarının azalması sebebiyle finansal krizlerin ortaya çıkma olasılığı daha da artmaktadır. Aynı şekilde iktisadi faaliyetlerin, konjonktürün zirve yaptığı dönemlerde finansal fiyat göstergelerinde balonların oluşması ve bu fiyat balonlarının patlama olasılığının artması sebebiyle finansal krizlerde artış eğilimi söz konusu olacaktır.

Kaminsky-Reinhart (1999), bankacılık krizi ve döviz krizlerinin, ekonominin resesyona girdiği dönemlerde meydan geldiğini belirlemiştir. Resesyonların ise, döviz kurundaki aşırı değerlenmenin eşlik ettiği, kredi ve sermaye girişleri tarafından ateşlenen iktisadi faaliyetlerin zirve dönemini takiben ortaya çıktığını ifade etmiştir.

Caramazza ve Salgado (2000) kriz öncesi ekonomilerin aşırı ısınmış bir aktivite düzeyinde olduğunu belirlemişlerdir. Genişleyici para politikası, güçlü yurtiçi kredi büyümesi, aşırı değerlenmiş döviz kuru ve yüksek enflasyon durumunun söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Ekonominin artan bir finansal kırılganlık sergilediği, yükümlülüklerin arttığı, varlık fiyatlarının düştüğü, uluslararası rezervlerin azaldığı, bazı durumlarda dünya faiz oranlarının arttığı, dış ticaret hadlerinin bozulduğu ve sonuç olarak ekonominin krizlere açık hale geldiğini vurgulamışlardır. Kredi bulmaları mümkün olmamaktadır. Bu sebeple gelişmekte olan ülkeler, iç ve dış finansal serbestleşmeye giderek, kısa vadeli, yüksek oynaklığa

sahip sağlıksız kısa vadeli bir finansman yapısı ile finansman ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bu durumda bir yanda hem sağlıksız bir yapı sergileyen, küresel kısa süreli sermaye ile borç verenler diğer yanda, gelişmekte olan ülkelerdeki, hükümetlerin ve özel sektörün sağlıksız borçlanma yapısı, yapısal ekonomik sorunlar ve iktisat politikası hatalarıyla birleşince finansal krizlerin tetiğine basılmış olmaktadır.

Sağlıksız Finansal Serbestleşme ve Sermaye Akımları

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçlerinde yurtiçi finansal kaynak yetersizliği ve baskı altına alınmış finansal sistem sebebiyle yurtiçi tasarruflarının düşük düzeyde kalmasına çözüm olarak McKinnon-Shaw (1973) tarafından gelişmekte olan ülkelerin yurtiçi ve yurtdışı yatırımcılar açısından finansal piyasaların serbestleştirilmesi önersi getirilmiştir. Finansal serbestleşme, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu finansal kaynak ihtiyacını sağlama amacı açısından önemli olmasına karşın, bir yandan gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine göre yapısal sorunları diğer yandan ise uluslararası sermaye hareketlerinin dengesiz, kısa süreli ve sağlıksız bir finansman imkânı sunması, finansal krizlerin ortaya çıkmasına yol açacaktır. Bu sebeple finansal serbestleşme sürecinin ekonominin yapısal sorunlarının çözümüne paralel olarak sağlıklı şekillendirmek, hem borç verenler hem de borç alanların sağlıklı bir finansman dengesinde olmalarını ve sürdürmelerini sağlamak, finansal istikrarsızlıkların ve finansal krizlerin önlenmesinde önemli bir role sahiptir. Aksi halde finansal istikrarsızlıklar ve finansal krizlerden kurtulmak mümkün olmayacaktır.

Mishkin (1999), ülkelerde finansal istikrarsızlığa yol açan faktörler içerisinde, finansal sektördeki oynaklık ve sermaye hareketlerinin önemli rolleri olsa da ülkelerin yapısal sorunlarının finansal istikrarsızlığın artmasına daha fazla neden olduğu bu yüzden, gelişmekte olan ülkelerde, hükümetlerin sermaye hareketleri ve finansal sistemdeki oynaklıktan daha fazla, ekonomideki yapısal sorunları çözmeye odaklanmaların finansal oynaklığa ise daha uygun politikalar üretmelerinin daha yerinde olacağını belirtmiştir.

Kamu ve Özel Kesimde Sağlıksız Borçlanma ve Yatırımlar

Daha önceki başlıklarda tartışıldığı gibi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde hem kamu kesimi hem de özel kesimin finansman açığı süreklilik arz etmektedir. Bu durumda bir yandan finansman koşullarındaki kısa vadeli, yüksek maliyetli ve oynaklık arz eden sağlıksız, dengesiz yapı, diğer yandan ise bu koşullar altında

borçlanmayı yapan gelişmekte olan ülkelerdeki kamu kesimi ve özel kesim kurumlarının bu finansal sermaye ile verimsiz, getirisi düşük, vade yapısı uyumsuz, ülkenin yapısal ve iktisat politikalarıyla ve küresel rekabet koşullarından uzak yatırımları büyük ölçekli sağlıksız finansman ile birlikte sağlıksız yatırım girdabına dönüştüğünde finansal istikrarsızlık ve finansal krizler kaçınılmaz olmaktadır. Bu süreçte taraflar arasındaki asimetrik enformasyon, ahlaki tehlike ve ters seçim süreçleri ve eksik risk değerlemeleri, finansal istikrarsızlıkları, yatırımlardaki zararları ve finansal krizleri artırmaktadır.

İktisat (Para-Kur-Maliye) Politikalarında Başarısızlıklar

İktisadi sistemin işleyişinde gerek kamu gerekse de özel sektörün önemli rolleri söz konusudur. İktisat politikalarının, ekonominin sahip olduğu dinamiklere uygun olarak tasarlanması, yürütülmesi ve iktisadi oyuncuların beklentilerinin sağlıklı şekillendirilmesi, başta para politikası olmak üzere iktisat politikalarının başarısı, etkinliği, güvenilirliği ve kredibilitesi açısından son derece önemlidir. Özellikle günümüzde finansal ve iktisadi krizlerin engellenmesi ve sona erdirilmesinde çok büyük role sahip olan, para politikası, döviz kuru politikası, maliye politikasının etkin tasarımı, uygulayıcı kurumların ve otoritelerin kredibilitesi yatırımcı güveni ve beklentileri açısından büyük öneme sahiptir. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerin yapısal sorunları, kamu kesimi bütçe açığı, cari işlemler açığı, özel kesim finansman açığı koşulları altında uygulanan iktisat politikaları sürdürülemez bir yapı arz etmektedir. Bu durum, finansal istikrarsızlıklar ve finansal krizlerin en önemli tetikleyicilerinin başında gelmektedir. Bu sebeple bu politikalar ne kadar etkin tasarlanır ve başarılı bir şekilde uygulanırsa, uygulayıcı kurumlar ne kadar nitelikli, şeffaf ve güvenilir olursa iktisadi politikaları ve iktisadi sistem o kadar başarılı olacaktır (Oktar, 1996:102-103).

Diğer yandan politikaların eksik ve yanlış tasarımları ve uygulanması, yatırımcıların güvenleri ve beklentilerinin sağlıklı yönetilememesi, politika ve kurumların kredibilitesini olumsuz etkileyerek, finansal ve iktisadi krizlerin ortaya çıkması, derinleşmesi, yayılması ve uzunluğu açısından olumsuz etkiler yaratacaktır. Bu sebeple iktisat politikaları, uygulayıcı kurumların kalitesi ve başarısı iktisadi sistemin sağlıklı, etkin ve güçlü çalışmasına imkân verecektir.

Asimetrik Enformasyon, Ahlaki Bozulma, Ters Seçim

Asimetrik enformasyon (Mishkin, 2000: 38-43), iktisadi birimler arasındaki bilginin eşit olmayacak şekilde dağılmasıdır. Taraflar arasında bu eşitsiz bilgi

dağılımı, iktisadi karar alma süreçlerinde yanlışlara yol açabilmektedir. Aynı şekilde, iktisadi birimlerin iş ahlakındaki bozulmalar taraflar arasında ters seçimlere yol açarak kaynak dağılımında Eksikliklere ve piyasada güven bunalımına yol açabilmektedir. Finansal sistemde de taraflar arasında, asimetrik enformasyon, ahlaki tehlike ve ters seçim sorunlarının söz konusuz olması, kaynak dağılımında, beklentiler ve güven açısından bozulmalar, finansal piyasalardan hareketle, ekonomi geneline yayılarak krizlere yola açabilecektir (Dalyancı, 2010: 12-14).

Yıkıcı Spekülasyonlar ve Manipülasyonlar

İktisadi faaliyetler içerisinde, iktisadi birimler kazanç fırsatlarını değerlendirmek için çabalamaktadır. Ne var ki, bazı durumlarda bireysel, çıkar uğruna yapılan riskli ve hileli işlemler, makroekonomi bazında büyük krizlere yol açabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kırılgan finansal sistemleri, iktisat politikaları, faiz ve kur politikaları üzerine küresel oyuncuların büyük ölçekli yıkıcı spekülasyonlar ve manipülasyonlar yapması, sadece bu ülkelerin krize girmesine yol açmakla kalmıyor, aynı zamanda küresel yayılma/bulaşma etkileriyle de küresel bir kriz haline dönüşebiliyor. Bu sebeple, iktisadi birimlerin yıkıcı spekülasyon ve manipülasyonlardan uzak durmaları uzun dönemde kendi çıkarları ve genel ekonomi açısından daha kazançlı olacaktırAksi halde kısa dönemde yapılacak yıkıcı, hileli kazançlar, uzun dönemde aşırı zararlara yol açacak finansal krizlerin tohumları olabilmektedir. Bu bağlamda iktisadi birimlerin yapıcı spekülasyonlarla, verimsiz yapıları ortadan kaldırırken, uygulayacakları iktisadi kararları, kısa ve uzun dönemde evrensel iş ahlakıyla örtüşmelidir (Dalyancı, 2010: 12-14).

Finansal İstikrasızlık, Finansal Balonlar

İktisadi sistemde, istikrar tüm iktisadi birimlerin gelecek planları ve iktisadi kararları açısından son derece önemlidir. Ancak iktisadi sistemde ortaya çıkan istikrasızlıklar, iktisadi birimlerin beklentilerini olumsuz etkileyerek uzun vadeli yüksek katma değerli reel yatırımları engelleyerek, kısa vadeli spekülatif yatırımlara yönelmelerine yol açarak ekonomide yapay fiyat balonlarının oluşmasına imkan verecek ve finansal krizlerin temel sebebi olabilecektir. Bu sebeple, hem iktisadi ve siyasi istikrar hem de reel katma değer odaklı yatırımlar, yapay finansal fiyat balonlarından kaynaklanan kazançlara göre tüm iktisadi birimlerin uzun vadeli iktisadi kazançları için daha büyük bir öneme sahiptir (Dalyancı, 2010: 12-14).

Reel ve Finansal Sektör Bilançolarının Bozulması

Piyasa ekonomisinde iktisadi birimlerin temel amacı kendi çıkarlarını ve kazançlarını artırmaktır. Bu amaca ulaşmak için, iktisadi birimler diğer iktisadi birimlerle hem rekabet hem de işbirliği içerisinde bulunmaktadırlar. İktisadi birimler, işbirliği yaptığı birimlerin, rakiplerin ve diğer iktisadi birimlerin iktisadi yapılarını izlemek zorundadır. Bu izlemenin de yapılabileceği en temel yer, firmaların mali tablolarıdır. Ne var ki, bu mali tablolarda kötüleşme eğilimleri sistematik bir hal alması durumunda iktisadi birimlerin beklentileri bozularak, güvensizlik ve risk artacak, iktisadi birimlerin iktisadi faaliyetleri azalarak bir iktisadi krizin tetiklenmesi ortaya çıkabilecektir. Bu sebeple, hem reel hem de finansal sektörde faaliyet gösteren firmaların mali tablolarının iktisadi gücü hem iktisadi faaliyetlerdeki gerilemenin bir sonucu hem de sonrasında ortaya çıkabilecek finansal krizlerin bir sebebi olabilmektedir. Özellikle bankacılık sektöründe mali tabloların bozulması finansal krizleri tetikleyen en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Mali tablolarla ilgili önemli bir diğer nokta mali tabloların standartlarının, doğrululuğunun ve şeffaflığının sağlanmasıdır (Dalyancı, 2010: 12-14).

Kritik iktisadi Değişkenlerde Dengeden Sapmalar

İktisadi faaliyetlerin genel gidişatını gösteren temel makroekonomik değişkenler, iktisadi birimlere ekonominin genel gidişatına dair ipuçları verecektir. İktisadi faaliyetlerin en önemli göstergelerinin başında, faiz oranları, döviz kurları, borsa endeksleri, cari işlemler dengesi, resmi rezerv dengesi, döviz açık pozisyonu gibi göstergeler gelmektedir. Bu göstergelerdeki önemli bozulmalar, iktisadi birimlerin beklentilerinin bozulmasına yol açarak artan bir finansal krize yol açabilecektir (Dalyancı, 2010: 12-14).

Belirsizlik ve Yatırımcı Psikolojisinde Bozulma

İktisadi birimler, iktisadi kararlarını oluştururken, karar-zaman ufkunun koşullarının belirli olmasını arzu ederler. Belirsizlik ise yatırımcı kararlarının, vade yapısını ve etkinliğini olumsuz etkiler. Diğer yandan, yatırımcı beklenti ve psikolojisi yatırımların yoğunluğunu ve etkinliğini belirleyecektir. Bu yüzden yatırımcı beklenti ve psikolojisinde ortaya çıkacak bozulmalar ekonomi geneline yayıldığında sürü psikolojisinden hareketle finansal sistem ve ekonomi genelinde krizlere nedendir (Dalyancı, 2010: 12-14).

Kurumsal ve Politik Faktörler

İktisadi faaliyetlerin gerçekleşmesi ve iktisadi sistemin işlemesi sürecinde, iktisadi sistemin temel bileşenleri olan kurumsal ve siyasi faktörlerin rolü büyüktür. Bu kurumsal ve politik faktörlerin niteliği ve etkinliği ne kadar yüksek olursa, sistemin işleyişi ve iktisadi faaliyetlerin etkinliği de daha yüksek olacaktır.

Özellikle iktisadi sistemde önemli rolü olan, ekonomi, finans, hukuk, siyaset ve bürokrasi alanındaki kurumsal yapılar, bunların işleyiş yapıları ve bunların hepsinden oluşan reel ve finansal iş ikliminin kalitesi ne kadar yüksek olursa, iktisadi birimlerin kararları, kaynak dağılımı daha etkin olacaktır. Diğer yandan yukarıda belirtilen kurumsal ve politik yapıların kalitesi ve niteliği ne kadar yetersiz ve bozuk olursa, sistemde kitlesel yanlışlıkların yapılma olasılığı, sistemin sorunlarla başedebilme kalitesinde zayıflık yüksek olacağı için sistemde finansal ve küresel krizlerin ortaya çıkma olasılığı da o kadar yüksek olacaktır (Dalyancı, 2010: 12-14).

1.2. FİNANSAL KRİZLERİN OLUŞUMU VE FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ

1.2.1. Finansal Krizlerin Gelişme Aşamaları

Finansal krizlerin ortaya çıkma ve yayılma süreçleri, zamana, ekonominin içinde bulunduğu koşullara, iktisadi konjonktüre, kurumsal ve politik yapılara, iktisadi birimlerin tercihlerine vb pek çok faktöre bağlı olarak meydana gelmekte ve ekonomi geneline yayılma göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde finansal krizlerin oluşum evreleri çok çeşitli ve farklı aşamalar izleyebilmektedir (Mishkin, Frederic, 2001: 5).

İlk aşamada finansal ve reel sektör firmalarının bilançolarında bozulmalar baş gösterir. Bu durum, döviz krizi oluşmasına yol açar. Döviz krizi finansal ve reel sektör firmalarının bilançolarında daha da derin bozulmalara yol açarak finansal krizin oluşmasına sebep olur.

1.2.1.1. Döviz krizi öncesi aşama

Mishkin (2001)'e göre finansal krizlerin temel başlangıcı, bir yandan, yurtiçi ve yurtdışı finansal serbestleşmeye bağlı olarak, uluslararası kısa vadeli finansal sermaye akımları tarafından ortaya çıkan aşırı ölçüsüz basiretsiz ve yüksek riskli fonlamanın ortaya çıkmasıdır. Düzenleme, izleme ve denetleme mekanizmalarının yetersizliği sebebiyle alınan kredilerin ödenmesinde karşılaşılan

sorunlar, reel ve finansal sektör bilançolarında bozulmalara yol açmaktadır. Reel ve finansal sektör bilançolarındaki bozulmalar ve kredilerin geri dönüşlerinde yaşanan sorunlar, bankacılık sektöründe krize yol açabilmektedir. Diğer yandan, hükümetlerin, yabancı finansal sermayeye cazip kazanç sunabilmek için sabit döviz kuru izlemesi döviz krizi risklerini artırmaktadır. Sürdürülemeyen mikro ve makroekonomik dengelerin sonuna yaklaşıldığında ise döviz krizlerine buradan ise finansal krize düşülmektedir.

Mishkin (2001)'e göre, alınan yüksek ölçekteki kredilerin, asimetrik enformasyon ve ahlaki tehlike sorunlarına bağlı olarak ters seçimlere yol açması, kredilerin verimsiz ve başarısız yatırım alanlarında kullanılması, belirsizlikteki artış, borsalardaki ve varlık fiyatlarındaki düşüş, ekonomi genelinde bir finansal krizin oluşumundan önceki son aşamadır.

1.2.1.2. Döviz krizi aşaması

Mishkin (2001)'e göre, reel ve finansal sektör bilançolarında bozulmalar, ikinci aşama olan döviz krizi için temel faktördür. Merkez bankaları, zayıf bankacılık sistemi sebebiyle ulusal paranın değerini korumak için faizleri yükseltir, ne var ki bu durum bankaların bilançolarını daha da olumsuz etkiler. Diğer yandan, spekülatörler, merkez bankalarının döviz kurunu korumaları için yeterli gücü olmadığını gördüklerinde spekülatif ataklar yaparak döviz kurunu ve merkez bankalarının rezervlerini olumsuz etkilerler. Bu durumda bir döviz krizi ortaya çıkmış olur.

1.2.1.3. Finansal kriz aşaması

Mishkin (2001)'e göre, yukarıdaki süreçlere bağlı olarak döviz krizine maruz kalan bir ekonomide ortaya çıkan zincirleme diğer sorunlar, ülkeyi ekonomi geneline yayılan bir finansal krize sürükleyebilecektir. Bu sürecin temel mekanizmasında, spekülatif ataklarla ortaya çıkan döviz krizi, bir yandan döviz yükümlülükleri olan reel ve finansal sektör firmalarını ödeme güçlüğü sorununa götürmektedir. Devamında ise reel ve finansal sektör bilançolarında bozulmalar büyük ölçekteki bankacılık krizlerini tetikler.

Bu aşamada uluslararası piyasalarda kredibilitesi kaybolan ve risk primi yükselen ülkeye yönelik finansman koşulları kötüleşir. Finansman maliyetlerinde artış ortaya çıkar. Bu durum likidite sorununa yol açarak finansal sistemin fonlama faaliyetlerinin iflasına yol açar. Diğer yandan dış finansman ve ithalat fiyatlarındaki

enflasyonist beklentileri yükselterek, faiz oranlarında, finansman kredi koşullarında ve ödemeler dengesindeki sorunları daha da artırırır. Bu durumda ülke genelinde finansal sistemin fonlama işlevini yapamayacak hale geldiği bu yüzden reel sektör faaliyetlerinin de aksadığı ve ülkenin resesyona doğru yol aldığı bir iktisadi daralma süreci ortaya çıkar.

1.2.2. Finansal Kriz Türleri

Finansal krizlerin türlere ayrılması ise, finansal sistemi oluşturan temel kurumlar, temel değişkenler ve temel ilişkilerdeki bozulmalara bağlı olarak tanımlanmaktadır.

Bu çerçevede finansal krizler dört grupta incelenmektedir (IMF, 1998: 74-75):

a) Döviz/Para Krizi (Currency Crisis): Bir ülke parasına yapılan bir spekülatif saldırıya bağlı olarak, ülke parasında önemli ölçüde resmi otoritenin devalüasyona gitmek zorunda kaldığı veya ülke parasının önemli ölçüde değer kaybettiği (sharp depreciation) veya ülkenin büyük ölçekli uluslararası rezervleriyle veya faizlerde keskin bir artışla parasını savunmaya çalıştığı krizlerdir.

b) Bankacılık Krizi (Banking Crisis) : Batma noktasına gelen veya gelme olasılığı olan bankaların, yükümlülüklerini/borçlarını, çevirme özelliklerini kaybettiği veya devletin büyük ölçekli müdahalelerle destek vermek zorunda kaldığı bir durumdur.

c) Sistemik Finansal Krizler (Systemic Financial Crises) : Finansal piyasaların, etkin bir şekilde işlevlerini yerine getiremeyecek şekilde ciddi bozulmalara maruz kaldığı ve sonucunda da reel ekonomiye büyük ölçekli zarar verdiği bir durumdur. Bir sistemik kriz, döviz krizini içerebilir, ancak bir döviz krizi tek başına, ödemeler dengesine zarar vermeyebilir. Bu sebeple döviz krizi, sistemik finansal krize eşdeğer değildir.

d) Dış Borç Krizi: Bir ülkenin, özel veya kamu sektörü borçlarını ödeyememesi durumudur.

Finansal krizlerin yukarda belirtilen bu türleri, birlikte veya karşılıklı etkileşim halinde birbirlerini tetikleyerek ortaya çıkabilir. Finansal sisteme, ekonomi geneline ve hatta küresel ekonomi geneline farklı mekanizmalar aracılığıyla yayılabilir.

1.2.3. Para (Döviz) Krizleri ve Açıklayıcı Modeller

IMF (1998)'in tanımladığı gibi, para krizi (currency crisis), bir ülke parasına yapılan bir spekülatif saldırıya bağlı olarak, ülke parasında önemli ölçüde resmi otoritenin devalüasyona gitmek zorunda kaldığı veya ülke parasının önemli ölçüde değer kaybettiği (sharp depreciation) veya ülkenin büyük ölçekli uluslararası rezervleriyle veya faizlerin keskin bir artışla parasını savunmaya çalıştığı krizlerdir (Kaminsky, Graciela, 2006: 527).

1970'den itibaren bir finansal krizler furyası başlayarak, gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkelerde önemli iktisadi sorunlar yarattığını, bu krizlere bağlı olarak, spekülatif ataklar temelinde çeşitli teoriler geliştirildiğini belirtmiştir. Döviz krizi modelleri gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan döviz kurunda meydana gelen kırılmaları açıklamaya yönelik geliştirilmiş modellerdir. Gelişmekte olan ülkelerdeki krizlerin zamana, ülke koşullarına göre farklılıklar arz etmesi, bunları açıklamaya yönelik modellerin de farklılaşmasına yol açmıştır. Diğer bir ifadeyle, tüm döviz krizlerini açıklamayı tek başına başarabilen bir model henüz geliştirilememiştir. Geliştirilen modeller üç grupta incelenmektedir. Bunlar (Kaminsky, Graciela, 2006: 527):

a) Birinci Nesil Döviz Krizi Modelleri

b) İkinci Nesil Döviz Krizi Modelleri

c) Üçüncü Nesil Döviz Krizi Modelleri

Krugman (2003), döviz kuru krizlerinin merkezinde yer alan spekülatif atakların, 1971'de Bretton Woods Sistem'ini, 1973'de Smithsonian Sistemini çökerttiğini belirtmiştir. Gelişmiş ekonomiler için ise, sabit döviz kuru sistemi durumunda sabit döviz kuru krizlerinin tekrar oluşabileceğini belirtmiştir. 1980'lerde Latin Amerika'daki sabit döviz kuru sistemlerinin, spekülatif ataklara hedef olması ve borç krizleriyle sonuçlanması, 1992-1993'de Avrupa Para Sistemi'nin sabit kuruna spekülatif atakların krize yol açması, 1997-1998'de Asya'daki aşağı yukarı sabit olan döviz kurlarına yapılan spekülatif atakların krizlere yol açması, sabit döviz kuru sistemlerinin, spekülatörler için ne kadar cazip ve ekonomiler için ise ne kadar tehlikeli olduğunu göstermiştir. Bu modellerin üzerinde geçelim.

1.2.3.1. Birinci nesil kriz modelleri

Birinci nesil döviz krizi modelleri, Krugman (1979) tarafından, Salant ve Henderson (1978)'in altın gibi sınırlı arzı olan ve stokları hızla tükenebilen malların

sabit fiyat altında tutulması durumunda spekülatif atağa maruz kalarak fiyatının artacağı modelini sınırlı döviz rezervine ve para arzı ile finanse edilen bütçe açığına sahip bir ekonomide, sabit döviz kuru rejiminin sürdürülemeyeceği, spekülatif ataklara maruz kalarak, sabit döviz kuru sisteminin terkedilerek döviz krizinin ortaya çıkacağı şeklinde modellenmiştir.

Razin (2003), birinci nesil döviz krizi modellerinde, bütçe açığının olduğu bir ekonomide sabit döviz kuru uygulanırken; bütçe açığının para basarak finanse edilmesinin merkez bankalarının döviz rezervlerinin tükenmesine yol açtığını buna bağlı olarak spekülatif ataklarla rezervlerin tükenmesi sebebiyle sabit döviz kurunun desteklenemeyeceğinin anlaşılması üzerine hükümet tarafında sabit döviz kurunun terkedildiği bir durum olarak tanımlamıştır. Böyle bir ekonomi politikasının krize giden sonucunun ve zamanlamasının tahmin edilebileceğini bu durumun tutarsız iktisadi politikalarının kaçınılmaz sonucu olduğunu vurgulamıştır. Bu kriz yapısının Bretton Woods sistemi dönemi için geçerli olduğunu vurgulamıştır. Birinci nesil döviz krizi modelleri basit bir senaryoya göre, krizin ortaya çıktığı ülkedeki döviz krizini açıklamaya yönelik geliştirilmiş modellerdir.

Krugman (1979) ödemeler dengesi krizi modelinin temel yapısı şu şekildedir:

Modelin temel iki özelliği,

Yerli paraya talep, döviz kuruna bağlıdır.

Döviz kuru, yurtiçi para piyasası dengesini sağlar.

Krugman (1979), tek mal üretip ihracat yapan küçük bir ülke ekonomisini varsaymış, malın fiyatı dünya pazarında belirlenmekte ve satın alma gücü paritesi geçerlidir. Bu durumda,

$P=sP^*$

P: Yurtiçi Fiyat Seviyesi,

P*: Yurtdışı Fiyat Seviyesi

s: Döviz Kuru,

Krugman (1979), $P^*=1$ şeklinde sabit kabul edilebileceğini belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle yurtiçi fiyat seviyesi döviz kuru tarafından belirlenmektedir.

Krugman (1979), ekonomin tam esnek fiyat sistemi altında ve tam istihdam düzeyinde çalıştığını kabul etmiştir. Modelde, ödemeler dengesine de denk ticaret dengesi, çıktı düzeyi ve harcama düzeyi arasındaki farka eşittir.

$$B = Y - G - C(Y - T, W), \quad C_1, C_1 > 0$$

B: Reel Ticaret Dengesi; G: Reel Kamu Harcaması,

T: Reel Vergi, W: Reel Özel Servet

Varlık piyasalarında, yatırımcıların iki yatırım seçeneği vardır, bunlar yerli para ve yabancı para,

Yerleşiklerin toplam serveti, M: yerli para ve F: yabancı para arasında dağılmaktadır. Yabancıların, yerli para tutmadığı kabul edilmektedir.

$$W = M/P + F$$

Yerleşiklerin portföy dağılımı:

$$M / P = L(\pi).W \qquad L_1 < 0$$

: beklenen enflasyon oranı, aynı zamanda döviz kurundaki aşınma oranıdır.

Krugman (1979), çalışmasında iki döviz kuru rejimini kabullenmektedir. İlki, dalgalı kur rejimi ve diğeri ise sabit döviz kuru rejimidir. Sabit ve dalgalı kur rejiminde kısa dönem denge analizi Şekil-1'deki gibi verilmiştir. Pozitif eğimli, L0 eğrisi, denklem 4'teki portföy dengesi koşulunu göstermektedir.

Herhangi bir, düzeyinde, elde tutulan döviz miktarını artırmak, tutulan reel yerli para miktarının artmasını takip edecektir. Negatif eğimli, W, eğrisi, denklem-3'teki servet kısıdını göstermektedir. Yabancı para portföyünü artırabilmek için yerli paradan vazgeçmek gerekmektedir (Krugman,1979: 311-325).

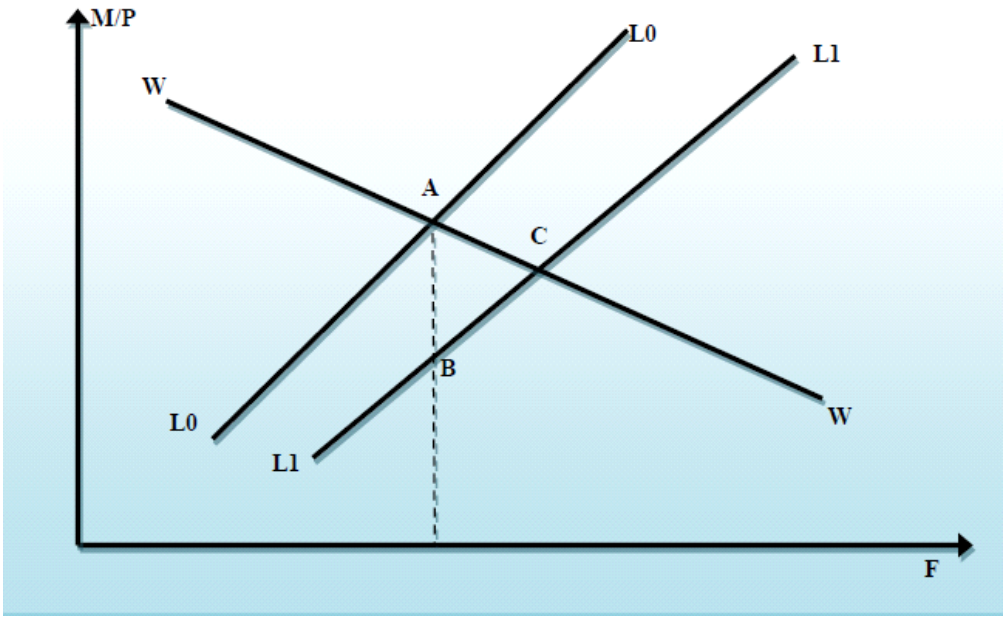

Şekil 1. 1. Sabit ve Dalgalı Kur Rejimindeki Değişimin Etkileri

Dalgalı kur rejiminde, ne hükümet ne de yabancılar, döviz karşılığı, yerli para satın alamadıkları için, yerleşikler için, portföy dengelerinin bileşimini değiştirmek mümkün değildir. Eğer yerleşikler portföy dengesini değiştirmek isterlerse, bu durum döviz kurunu değil fiyat düzeyini değiştirecektir. P'nin yükseldiği varsayıldığında, bu durum yerli paranın tutulması daha az cazip hale getirecek ve Şekil-1'de görüldüğü gibi, portföy dengesi L0'dan L1'e kayacaktır. Ancak yabancı para portföyü değiştirilemediğinden P artarak, denge, A'dan C'ye değil, A'dan B'ye kayacaktır.

Eğer hükümetin döviz rezervi söz konusu ise, P'nin yükselmesi halinde iktisadi birimler yerli parayı, yabancı parayla değiştireceklerdir. Bu durumda portföy dengesi L0'dan L1'e kayacaktır ve denge A'dan C'ye kayacaktır.

Hükümetin rezerve değişimi ise,

$$\Delta R = -\Delta F = \Delta M / P$$

Dalgalı kur rejiminde beklentilerdeki değişim kısa dönemde döviz kurundaki değişimi yansıtır. Diğer yandan sabit döviz kuru rejiminde ise, hükümetin rezervlerin deki değişimi yansıtır (Krugman:1979,311-325).

Dalgalı Kur Rejiminde Dinamik Denge Analizi

Hükümetin, sabit döviz kuru izlemediğinde döviz kuru üç sebeple değişebilir. Yerli para miktarında değişim, özel kişilerin yabancı para tutumundaki değişim, beklenen enflasyon oranındaki değişimdir. Bu durumları sırasıyla incelersek, ilk durumda para arzı düzeyi kamu finansman gereksinimine göre belirlenecektir. Bütçe açığı tamamen para basılarak finanse edilmektedir.

Para stokundaki büyüme oranı:

$$\dot{M}/P = G - T$$

Eğer bütçe açığı para arzının belirli bir oranı olarak kabul edilirse, para arzındaki artış oranı:

$$\dot{M}/P = m \text{ olursa, Bütçe açığı: } G - T = gm \text{ ; g:sabit}$$

$$\dot{m} = \dot{M}/P - (M/P)(\dot{P}/P), \quad \dot{m} = \left(g - (\dot{P}/P) \right) m$$

Bu durumda elde tutulan yabancı para miktarı, ticarete konu alan mallara bağlı olarak artırılabileceği varsayılmaktadır. Bu durumda yabancı para miktarı birikim oranı, cari işlemler dengesine eşit olacaktır.

$$\dot{F} = B = Y - G - C(Y - T, W)$$

Beklenen enflasyon oranın, spekülatörler tarafından tam olarak tahmin edildiği varsayılmaktadır.

$$\pi = \dot{P}/P$$

Sistemi bir bütün olarak analiz edebilmek için, π= P/P elde edilmesi ve geleceğin tam öngörüldüğü varsayımı altında bu fonksiyon reel balans yabancı para talebi ve enflasyon arasındaki ilişkiyi verir:

$$\dot{P}/P = \pi(m/F), \qquad \pi_1 < 0$$

Denklemdeki kısmı türevi, yerleşiklerin yabancı para taleplerinin ancak enflasyonun düşmesi halinde olacağı yönündedir; m ve F durum değişkenleri olması halinde dinamik sistem dengesi aşağıdaki şekildedir (Krugman, 1979: 311-325).

$$\dot{m} = [g - \pi(m/F)]m$$

$$\dot{F} = B = Y - G - C(Y - T,\ m + W)$$

Şekil-2'de dalgalı kur rejiminde dinamik davranışın temsili patikasını göstermektedir. Bu durumda dinamik sistem hakkında iki nokta önem arz etmektedir. İlki, yerleşiklerin portföy dengesini biliyorsak döviz kuru belirsizdir; M ve F'in veri bir değerinde herhangi bir başlangıç fiyatı için (M,F)'in bir başlangıç pozisyonuna sahibizdir ve bu ekonomi için gidilecek patikadır.

İkinci nokta, sistem bıçak sırtı bir denge izler, eğer sistem için başlangıç döviz kuru belirlenmezse, bu durumda sistem durağan durum dengesinden uzaklaşacaktır. Bu durumda, bu zorlukları aşmak için doğal bir çözüm yolu yatırımcıların spekülasyonların sonsuza kadar süremeyeceğini bilmeleri ve sistemin durağan durum dengesine yaklaştıracak bir döviz kurunun belirlenmesi olacaktır.

Şekil-2'de, ekonominin daima SABS patikasında daima istikrarlı bir durumda olacağı varsayılır. Yabancı paranın başlangıç talebi ise fiyat seviyesi reel yerli para arzını olana kadar ayarlayacaktır. Bu durumda, ekonominin başlangıç dengesi B'den A'ya doğru yakınsama gösterecektir. Reel para arzı, yabancı para stoku ile aynı yönde ilişkilidir ve yerli para stokundan bağımsızdır. Diğer şartlar sabitken, fiyat seviyesi para arzıyla pozitif oransal ve F'le de negatif ilişkilidir:

$$P = M.G(F) \qquad G_1 < 0$$

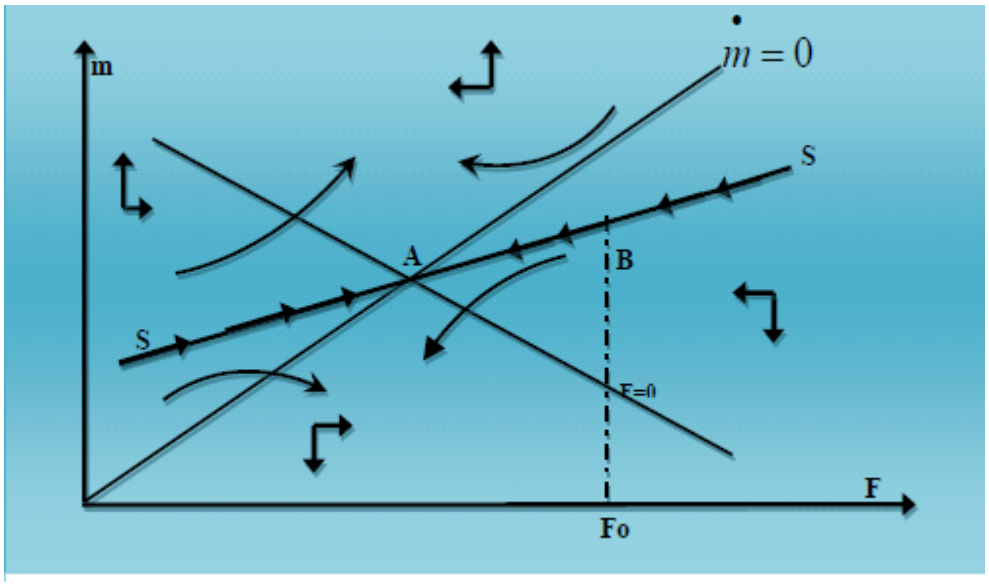

Şekil 1. 2. Dalgalı Kur Rejiminde Dinamik Denge Durumu

Sabit Kur Rejiminde Dinamik Denge Analizi

Sabit döviz kuru rejiminde, hükümetin R kadar döviz rezervi olduğu varsayılsın. Hükümet, bu döviz rezervini döviz kurunun istikrarını sağlamak için kullansın. Bunun anlamı fiyat seviyesinin de istikrarlı kılmaya eşdeğerdir. Bu durumda ekonominin gidiş patikası nasıl olacaktır. Şimdi bunu analiz edelim. Öncelikle özel sektör ve kamu sektöründe bütçe kısıdı durumunu inceleyelim. Özel sektörün varlık sahibi olabilmesi ancak gelirinde daha az harcarsa mümkün olacaktır. Özel sektörün tasarruf yapısı,

$$S = Y - G - C(Y - T, W)$$

şeklinde olsun. Bütçe kısıtı, fiyat seviyesi sabitken denklemdeki gibidir.

$$\dot{W} = \dot{M}/\overline{P} + \dot{F}$$

$\dot{M}/\overline{P} = LS$ ve $\dot{F} = (1 - L)S$ olacaktır.

Bu durumda hükümet, bütçe açığını ya yeni para basarak finanse edecek ya da döviz rezervlerinden (R) kullanacaktır. (G-T) bu durumda hükümetin bütçe kısıtı denklemdeki gibi olacaktır (Krugman, 1979: 311-325).

Bu durumda hükümet döviz kurunu sabitlemeyi sürdürmek isterse bütçe açığının finansmanı üzerinde kontrolü kalmayacaktır. Hükümet, özel sektörün tutmak istediğinden fazla yerli para basarsa bu durumda özel sektör yerli parayla döviz rezervi alacaktır. Sonuç olarak, hükümetin bütçe açığının yerli para basıp döviz

rezervini tüketerek finanse etmesinin derecesi özel sektörün ilave yerli para talebine bağlı olacaktır.

$$\dot{R} = -(G - T) + LS$$

Bu durumda döviz rezervinin kaybı dış ticaret dengesiyle birebir bağlantılı olmayacak ve denklemdeki ilişki geçerli olacaktır.

$$\dot{R} = LB - (1 - L)(G - T)$$

Denklemdeki sonuç, B (reel ticaret dengesi)'den eksik ya da fazla olabilecektir.

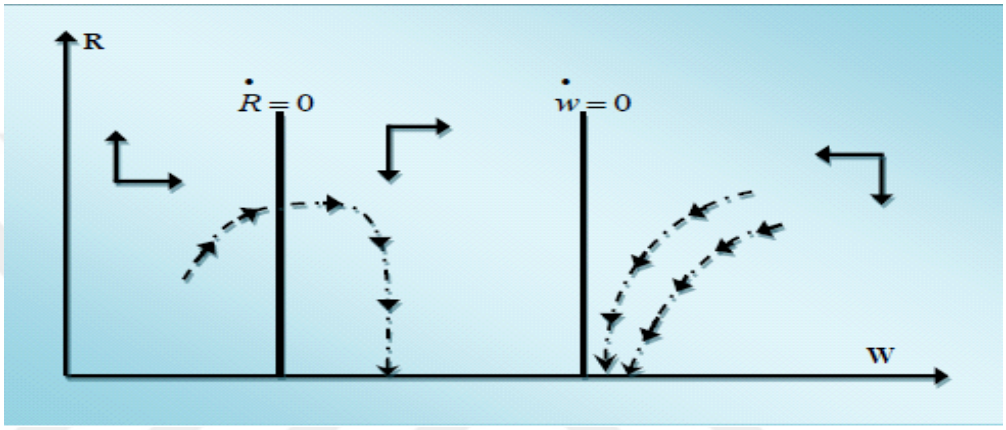

Şekil 1. 3. Sabit Döviz Kuru Rejiminde Dinamik Denge Durumu

Zamanla hem hükümetin hem de özel sektörün serveti hem de hükümetin rezervleri değişecektir (Krugman, 1979: 311-325). Şekil-3'de bunların zamana göre nasıl değiştiği gösterilmektedir. Hükümet bütçe açığını sürdürdükçe döviz rezervini özel tasarruflar sıfır olsa bile kaybetmeye devam edecektir.

Bu durumda Şekil-3'den de görülebileceği gibi bütçe açığı var olduğu sürece başlangıç döviz rezervleri ne kadar büyük olursa olsun sabit döviz kuru sürdürülemeyecektir. Eğer bütçe dengede ise bu durumda doğruları çakışacaktır. Bu durumda, eğer başlangıç döviz rezervleri yeterince fazla ise ekonomi için bir denge düzeyine ulaşmak mümkün olacaktır. Ekonomi, belirli bir döviz rezervi ile dengeye ulaşabilirse; bu model, fiyat türleri akım mekanizmasının özel bir durumu olacaktır. Döviz kurunun sonsuza kadar sabit tutmak mümkün olmadığı için sabit döviz kuru rejimi ani bir ödemeler dengesi kriziyle çökecektir.

Ödemeler Dengesi Krizinin Anatomisi

Önceki bölümde bütçe açığı ve ödemeler dengesi sorununu rezervlerini kullanarak kapatmaya çalışan bir ekonominin sabit döviz kuru altında bir süre sonra spekülatörlerin saldırısına maruz kalarak sabit döviz kurunu terk etmek zorunda kalacağı ortaya konmuştu. Bu durumda ortaya çıkacak döviz krizi hükümetin rezervleri bitmeden patlak verecektir.

Spekülatörlerin, sabit döviz kurunun ne zaman sona ereceğini tahmin edemedikleri varsayıldığında hükümetin elinde döviz rezervi olduğu sürece yerli para arzı yerleşik yatırımcıların yapısına bağlı portföy dengelerine bağlı olarak belirlenecektir. Döviz rezervi tükenince portföy dengesi para arzı yerine fiyat seviyesini belirleyecektir. Fiyat seviyesi iki sebeple derhal yükselecektir. İlki, yerleşik yatırımcılar tasarruf etmediklerinde yerli para ve yabancı para taleplerini azaltacaklardır. Diğer yandan hükümet, bütçe açığına sahipse bu durumda nominal para arzı artacaktır. Fiyat seviyesi artmaya başlayınca enflasyon beklentileri ve tahminleri güncellenecektir. Enflasyon arttıkça yerli para talebi azalacaktır ve fiyat seviyesi sıçrama gösterecektir (Krugman, 1979: 311-325).

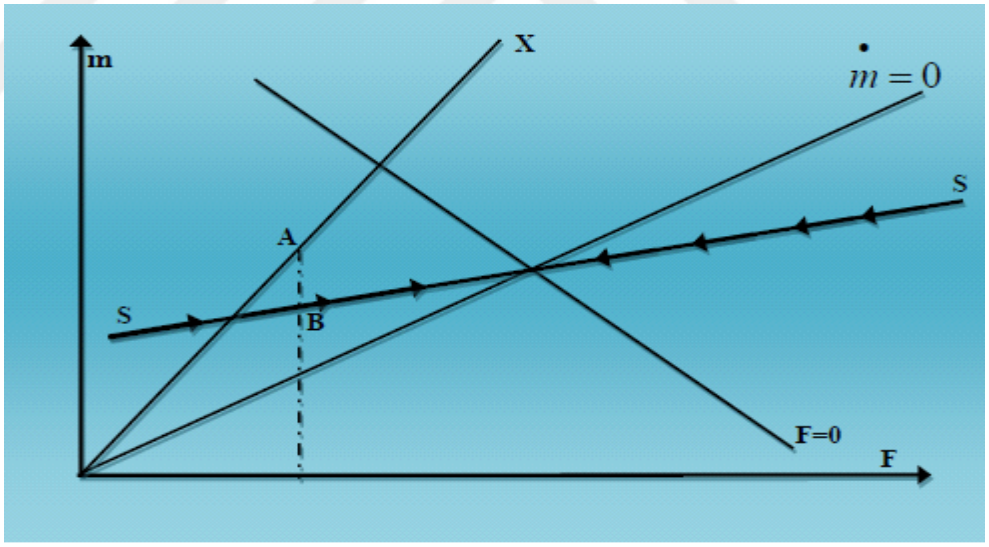

Şekil 1. 4. Dalgalı Kur Rejimine Geçişte Beklenmedik Sermaye Kazançları

Şekil-4'de OX doğrusu sabit döviz kuru rejimi altında özel servet değiştikçe portföy dengesinin genişleme patikasını göstermektedir. OX'dan daha diktir. Çünkü, durumunda portföy dengesinde yerli para tutma eğilimi M=0'la parelel olarak durumundan daha fazladır. Döviz rezervi tükendiğinde sistem A noktasına ulaşır. Sabit döviz kuru terkedilip dalgalı kur rejimine geçildiğinde reel balanslar sıçrama gösterir ve sistem istikrarlı patikası SS doğrusu üzerine geçer. Nominal para arzı

herhangi bir anda sabit olduğu için bu geçiş fiyat seviyesinde bir sıçrama gösterir. Krugman (1979), bu geçiş sürecinde döviz rezervi tükendiği anda ekonominin dengesinin SS ve OX eksenlerinin keşişimin sağ bölgesinde noktasında olduğunu varsaymıştır. Aksi halde, bu durumda rezervler tükendiğinde kur yükselmek yerine düşüşe geçecektir. Fakat başlangıçta özel servetin yeterince yüksek olması durumunda ekonominin bu noktada olacağının kolaylıkla gösterilebileceğini belirtmiştir (Krugman, s.311-325). Spekülasyon olmaması durumunda rezervlerin tükenmesi her zaman fiyat seviyesinde bir sıçrama yaratacaktır. Bu da beklenmedik sermaye kayıplarına yol açacaktır. Fakat böyle bir sermaye kaybını olacağını beklemezler. Çünkü bu duruma düşmekten kendilerini korurlar. Özellikle rezervler tükenmeden yerli parayı yabancı parayla değiştirerek bir spekülatör, sonsuz kazanç sağlayabilir. Tüm spekülatörlerin aynı şekilde düşünmesi ve hükümetin rezervlerinin tükenme olasılığı spekülatörler arasında bir an önce yerli parayı yabancı parayla değiştirme saldırısına yol açar. Sürecin gidişatını doğru tahmin eden spekülatörler, spekülatif ataklarla sermaye kaybına düşmeden hükümetin rezervlerini tüketirler.

Bu durum hükümet açısından rezervlerinin likiditasyonu anlamına gelirken yerleşik yatırımcılar açısından portföy dengesinin yerli paradan yabancı paraya geçişidir. Spekülatif ataktan önce portföy dengesinin M, F şeklinde dağıldığını kabul edelim. Spekülatif atak sonrası portföy dengesi denklem-17'deki gibi olup; M* ve F* şeklindedir.

$$M^{*}/\overline{\mathrm{P}} = M^{*}/\overline{\mathrm{P}} \quad \text{ve} \quad \mathrm{F}^{*} = F + R$$

Spekülatif atağın hemen sonrası ekonomi dalgalı kur rejimine geçecektir. Kriz sonrasında, fiyat seviyesi P* portföy dengesine göre belirlenecektir. Bu durumda P*:

$$P^{*} = M^{*}G(\mathrm{F}^{*}) \quad \text{veya}$$

$$P^{*}/\overline{\mathrm{P}} = \left(M^{*}/\overline{\mathrm{P}}\right)G(\mathrm{F}^{*}) = \left(M/\overline{\mathrm{P}}\text{-R}\right)G\left(F + R\right)$$

Şekil-5'te döviz krizinde ne olduğunu göstermektedir. Spekülatif ataktan hemen önce ekonomi sabit döviz kuru rejiminde ve OX genişleme patikasındadır. Spekülatif ataktan hemen sonra istikrarlı dalgalı kur rejimini temsil eden SS patikasına geçiş olur. Spekülatif ataktan hemen önce özel varlık tutanlar A noktasındadır. Spekülatif atakla birlikte yatırımcılar portföy dengesini yeniden kurarlar. Bu durumda denge A noktasından sabit servet doğrusunu gösteren WW

doğrusu üzerindeki B noktasındaki dengeye geçilir. Elde tutulan yabancı para miktarındaki artış hükümetin rezervlerinin el değiştirmesiyle mümkün olabilir.

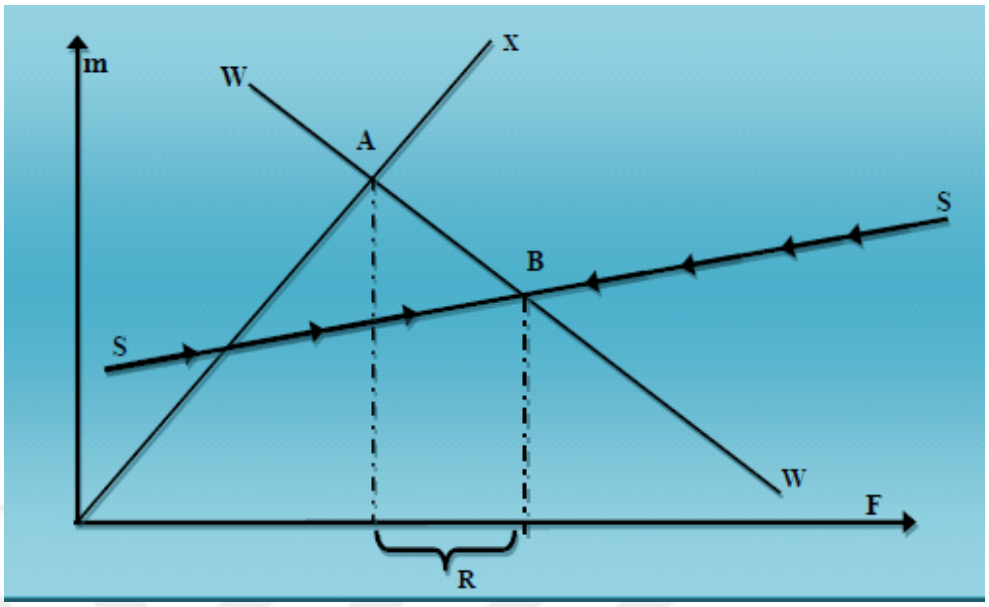

Şekil 1. 5. Spekülatif Atakla Döviz Rezervlerinin Tükenmesi

Döviz krizine yaklaşım, Şekil-6'da incelenmiştir. Denklem 20'deki eşik değer Şekil-6, TT eğrisi ile temsil edilmektedir. Bu eğri pozitif eğimli olup yatay ekseni kesmektedir. W, düzeyi R'den bağımsızdır. Bu durumda krizin ortaya çıkma zamanın uzunluğu başlangıç döviz rezervine bağlıdır. Krizin oluşum zamanı farklı patikalardaki gidiş patikaları incelenerek ortaya konulabilir.

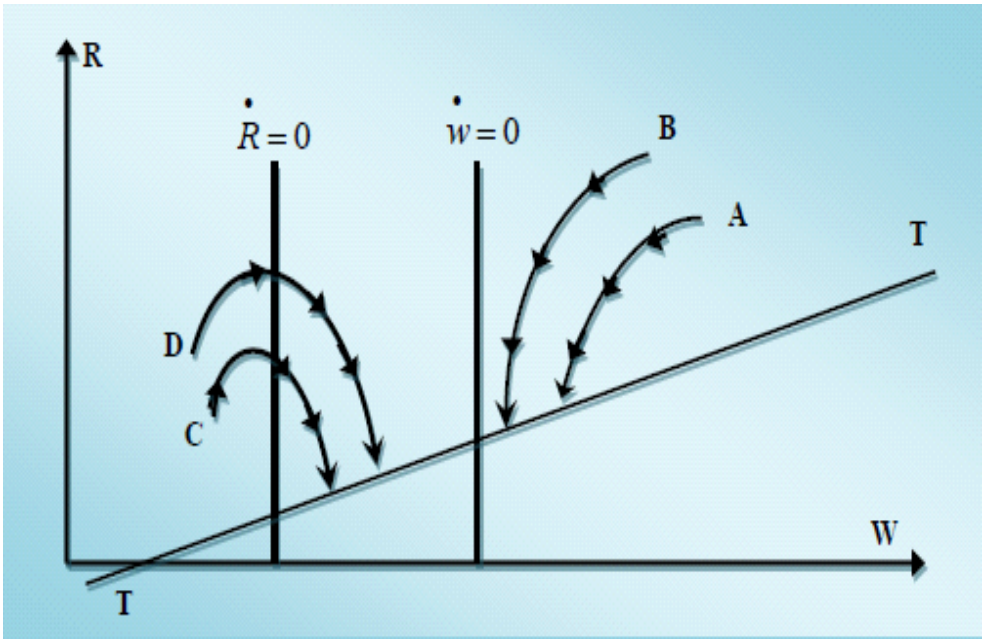

Şekil 1. 6. Döviz Krizine Yaklaşım

Ödemeler dengesi krizi, üç aşamadan geçerek ortaya çıkabilecektir. Bu aşamalar, döviz rezervlerinin azalması, ani bir spekülatif atak ve döviz kurunun değer kaybetmeye devam ettiği döviz krizi sonraki aşamadır.

Sonuç olarak, Krugman (1979) çalışmasında basit bir makroekonomik model ve oldukça sınırlayıcı varsayımlar altında, sabit döviz kuru altında ödemeler dengesi problemini rezervlerini tüketerek çözmeye çalışan bir ekonominin sürdürülemeyecek dengelerinin, spekülatörlerin saldırısıyla nasıl bir ödemeler dengesi ve döviz krizine dönüştüğünü ortaya koymuştur (Krugman, 1979:311-325).

Flood ve Garber (1984), Krugman (1979) çalışmasında, sabit döviz kuru rejiminde çöküş zamanını tam olarak ortaya koyamadığı için keyfi spekülatif atak olması durumunda bile bir lineer modelle çözümün olabileceğini ortaya koymuşlardır. Agenor, Bhandari ve Flood (1991) ödemeler dengesi krizlerinin, dışsal şoklardan ziyade tutarsız para ve kur politikalarına bağlı olarak ortaya çıkan spekülatif ataklarla başlatıldığı ve tamamen öngörülebildiği dış borçlanma ve sermaye kontrollerinin temelden gelende iyileşme sağlanmadan sadece sabit döviz kuru sisteminin çöküşünü geciktirebildiğini ortaya koyan ve farklı politika uzantılarının da göz önünde bulundurulduğu bir model ortaya koymuştur.

Şekil-7-A'da rejim değişimi sürecinde döviz rezervleri yurtiçi kredi hacmi ve para stoku arasındaki ilişki yapısı Şekil-7-B'de ise modelde fiyat seviyesini de temsil eden döviz kuru davranışı verilmiştir. *C* T, kriz öncesi para stoku sabittir, fakat para stokunun bileşenleri değişkenlik göstermektedir. Döviz rezervleri, spekülatif atakla *C* T anında tükendikten sonra kriz sonrası rejimde para stoku yurtiçi kredi stokuna eşittir. Şekil-7- B'de, kriz sonrası dönemde döviz kuru S düzeyinde seyreder. AB patikasında seyreden, döviz kuru, doğal kriz süreciyle uyumlu olarak BC'de bir sıçrama gösterir. Spekülasyonla birlikte, A'daki dengeden uzaklaşma başlar. Bu süreçte, döviz kurunda bir sıçrama olmaz. Bu süreçte, döviz rezervlerinin sıfıra yaklaştığını anlayan spekülatörler sermaye kaybından sakınırlar.

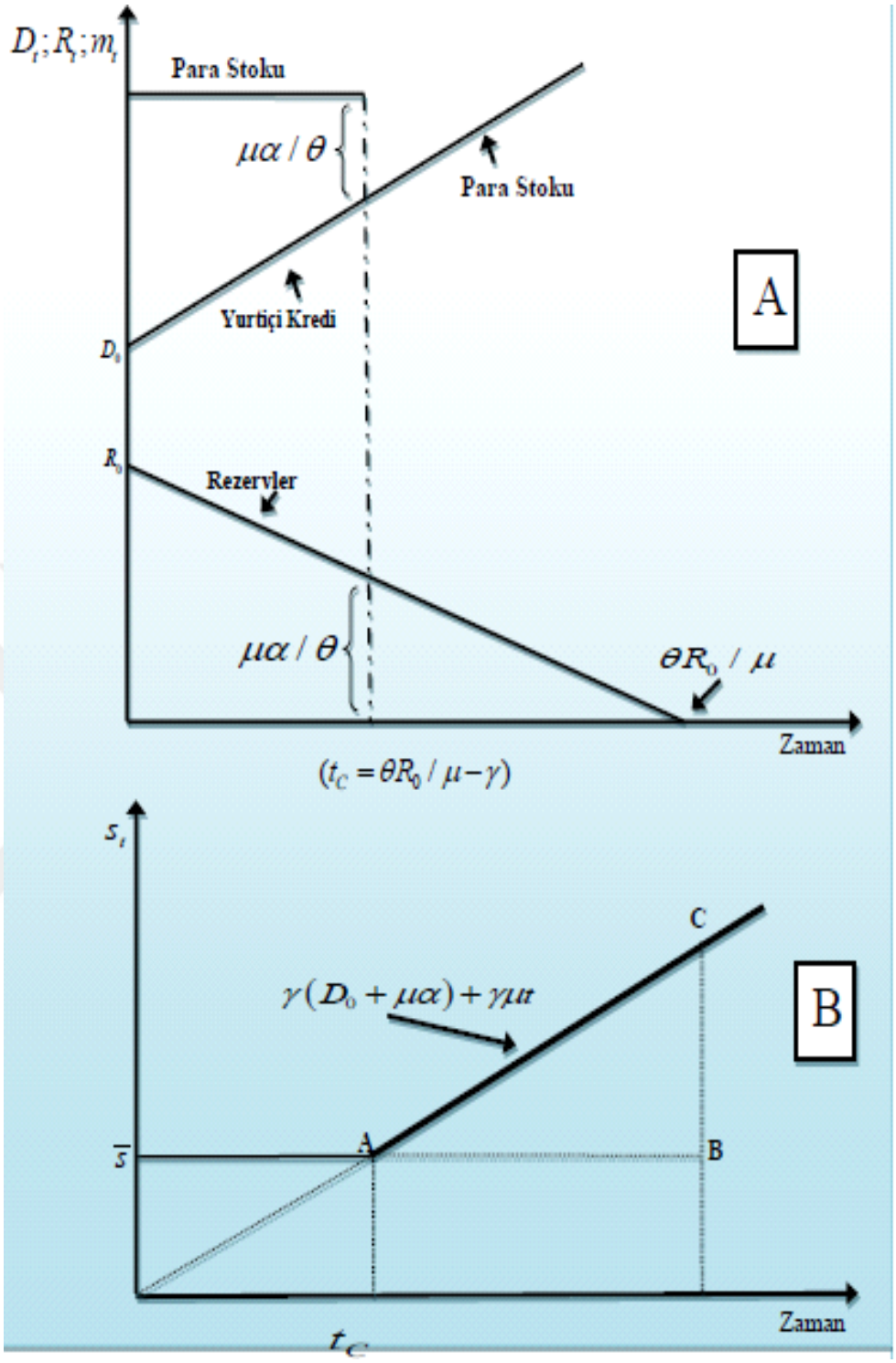

Şekil 1. 7. Döviz Rezervleri, Para Arzı ve Döviz Kuru Seyri

1.2.3.2. İkinci nesil kriz modelleri

Birinci nesil döviz krizi modelleri, 1980'lerdeki özellikle Latin Amerika'daki borç krizleri ve istikrar politikaları uygulamalarının başarısızlığını açıklamaya çalışsalar da 1990'lı yıllarda başlayan özellikle Avrupa Para Sistemindeki, EMS (European Monetary System) krizi açıklamakta yetersiz

kalmıştır. Diğer yandan birinci nesil modellerde resmi otoritelerin politika seçeneklerine döviz krizlerinde cari açıktan kaynaklanan sorunlara yeterince yer verilmediği için eleştirilere maruz kalmıştır. Bu sebeple özellikle, Avrupa Para Sistemindeki krizi açıklamak için ikinci nesil döviz krizi modelleri geliştirilmeye çalışılmıştır (Obstfeld, 1984: 208-217). Avrupa Para Sistemi'nde, 1992-1993 krizini anlamada birinci nesil döviz krizi modellerinin yetersiz kaldığını vurgulamıştır. Bu modellerin bir yandan, resmi otoritelerin politika seçeneklerini diğer yandan piyasa beklentilerinin kendisini besleme özelliğine yeterince yer vermediğini vurgulamıştır.

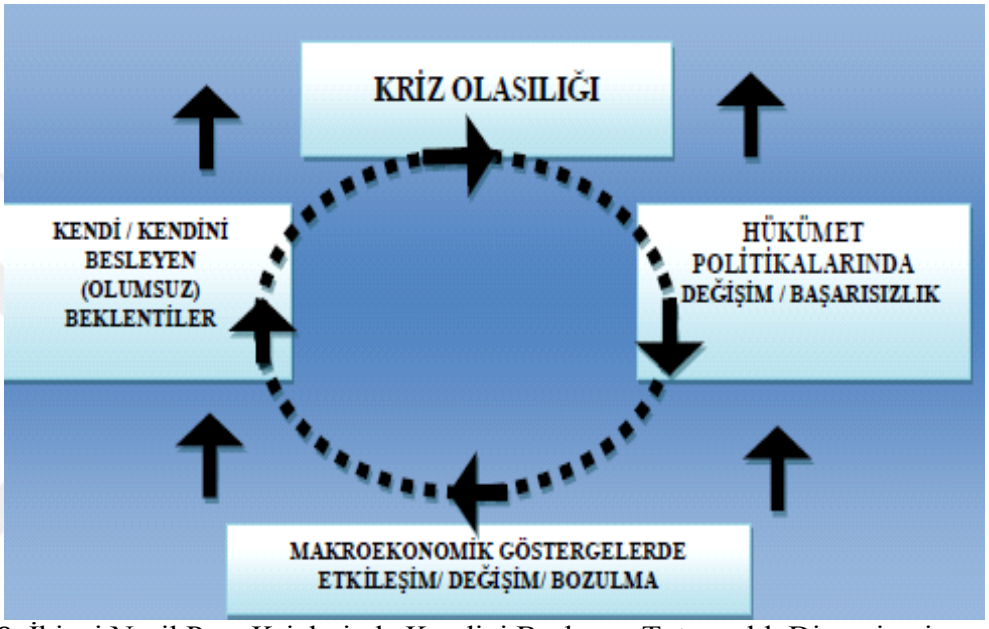

Şekil 1. 8. İkinci Nesil Para Krizlerinde Kendini Besleyen Tutarsızlık Dinamizmi

Obstfeld (1994:105), krizlere yol açan süreçlerde hükümetlerin kısıtları ve tercihlerinin piyasa beklentilerine bağlı olduğunu piyasa beklentilerinin ise hükümetin politika kısıtları ve tercihlerinin sürdürülebilirliğine yönelik güven ve beklentilere bağlı olduğunu bu sebeple eğer hükümet politikalarına yönelik olumsuz beklentiler oluşursa; bu durumun krizi yaratacak olumsuzluk potansiyelini içsel mekanizmalarla tetikleyerek krize neden olabiliceği vurgulanmıştır. Bu krizin, ekonominin temel dengelerinden bağımsız olabileceğini de belirtilmiştir. Obstfeld (1994)'e göre, eğer piyasa beklentileri devalüasyon olacağı yönündeyse bu durumda piyasa faizleri yükselir ve devalüasyon için şartlar oluşturulmuştur. Benzer şekilde devalüasyon beklentileri ücret taleplerinin yükselmesine ve diğer değişkenlerin karşılıklı olarak birbirlerini etkileyerek en sonunda başlangıçtaki beklentilerin herhangi bir rassal zamanda kendisini doğurmasına yol açabilir. Diğer yandan özel iktisadi birimlerin beklentilerinin farklı alanlar üzerinde yoğunlaşması birden fazla

dengenin ortaya çıkmasına da yol açabilecektir. Obstfeld (1984) ödemeler dengesi krizlerinde spekülatif atak eğilimlerinde kendini besleyen beklentilerin krizin oluşmasında önemli etken olduğu vurgulanmıştır. Bir bankanın batacağına dair beklentiler ortaya çıkarsa tüm mevduat sahipleri bu beklentiyle mevduatlarını çekmek için bankaya hücum ederse banka batma beklentisi gerçeğe dönüşebilecektir. Benzer durum devalüasyon beklentisine döviz krizine kadar pek çok iktisadi kriz için uygulanabilecektir.

Kaminsky (2006) ikinci nesil döviz krizi modellerinin, 1990'larda ortaya çıkan Avrupa Para Sistemi krizini açıklamak için geliştirildiğini belirtmektedir. Bu modellerde gelişmiş ekonomilerdeki iktisadi çevrime ters politikalara bağlı olarak piyasa temel dengelerinden kopuk olumsuz beklentilerin kendi kendini beslediği krizler söz konusu olduğunu vurgulanmıştır.

Razin (2003) ikinci nesil döviz krizi modellerinin, 1992 Avrupa Para Sistemi için geçerli olduğunu açıklamıştır. Bu modellerde, hükümetin iktisadi değişkenlere karşı bir tepki fonksiyonu söz konusudur. Döviz kuruna bir spekülatif atak durumunda döviz kurunun hedef bandının savunulması terkedilir. Sonuç olarak, bir spekülatif atak döviz krizine yol açar. Krizin temel sebebi, kendisini besleyen beklentilerdir ve ekonominin temel dengeleriyle krizin alakası yoktur. Bu sebeple bu tür krizler gelişmiş ekonomilerde de ortaya çıkabileceği belirtilmektedir.

Birinci ve ikinci nesil döviz krizi modelleri arasındaki karşılaştırmayı Tablo-1.'deki gibi yapmıştır. Buna göre, birinci nesil döviz krizi modelleri, kaçınılmaz öngörülebilir; beklentilerden etkilenmekte ve temel sebebi zayıf iktisadi temellere yol açan hükümettir. İkinci nesil döviz krizi modellerinde ise krizlerin çıkması bir olasılık olup öngörülemez krizlerde kendini besleyen beklentiler önemli bir sebeptir. İktisadi temellerdeki zayıflık kendini besleyen beklentilerin negatif çalışmasına yol açar ve hükümetler aslında sadece veri koşullar arasında politika tercihi yapmak zorundadır (Pablo, Garcia, Olivie, 1999: 50).

Tablo 1. 1. Birinci ve İkinci Nesil Döviz Krizi Modeller Arasındaki Fark

I. NESİL DÖVİZ KRİZİ MODELLERİ	**II. NESİL DÖVİZ KRİZİ MODELLERİ**
Krizler Kaçınılmazdır.	Krizler Tesadüftür.
Krizler Öngörülebilir.	Krizler Öngörülmez.
Beklentiler Krizi Artırır.	Beklentiler Kendini Besler (ve krize yol açar)
Zayıf İktisadi Temeller Krize Yol Açar.	Zayıf İktisadi Temeller Beklentilerin Kendisini Beslemesine Yol Açar
Hükümet Politikaları Zayıf İktisadi Temellere Yol Açar.	Hükümetler Veri Koşulları Altında, Politikalar Arasında Tercih Yapar.

1.2.3.3. Üçüncü nesil kriz modelleri

Birinci ve ikinci nesil döviz krizi modellerinin, Latin Amerika ve Avrupa da ortaya çıkan krizleri açıklama çabalarına karşın, 1997-1998'de Asya da ortaya çıkan ve Rusya üzerinden krizleri açıklamada yetersiz kalması, yeni nesil kriz modellerinin geliştirilmesine yol açmıştır. Çünkü Asya ekonomilerinde, ne Latin Amerika'daki yapısal dengesizlik, sabit döviz kuru ve spekülatif atak ne de Avrupa'daki hükümet politikalarına karşı kendini besleyen kriz beklentileri söz konusudur.

Krugman (1999), üçüncü nesil döviz krizi modellerinin farklı versiyonları olduğunu belirtmiştir. Bunlar arasında, birinci grup modeller içinde Roubini (1998), tarafından öne sürülen aşırı miktarda ve yüksek riskli borçlanmalardan oluşan ve ahlaki tehlike merkezli yatırım kararlarının olduğu kriz modelleri ikinci grupta, Diamond Dybvig bankacılık paniklerine dayandırılan Chang ve Velasco (1998) açık ekonomi koşullarında bankalara hücumdan kaynaklanan kriz modelleri üçüncü kriz modelleri grubunda ise Krugman (1999), de ortaya konulan bilanço bozulmalarına bağlı döviz kurunun değer kaybettiği kriz modelleri arasında yer almaktadır. Diğer yandan, Schneider ve Tornell (2000)'nın geliştirdiği, ahlaki tehlike ve bilanço bozulmalarına bağlı balonların oluşmasında kaynaklanan kriz modelleri yer almaktadır.

Kaminsky (2006), üçüncü nesil döviz krizi modellerini, 1994 Tekila krizi ve 1997 Asya (Gribi) krizlerini açıklamak üzere geliştirilen uluslararası finansal sermayenin aşırı yüksek riskli borçlar vererek ekonomide zirvenin oluştuğu ve daha sonra asimetrik enformasyon ve ahlaki tehlike gibi sorunlarla ekonomi de diplerin yaşandığı krizin ortaya çıktığı bir kriz grubu oluşturulmuştur.

Razin (2003), üçüncü nesil döviz krizi modellerinin, 1990'ların sonunda ortaya çıkan, Asya krizlerini açıklamak için geliştirildiğini belirtmiştir. Bu kriz modellerinin odak noktasında bilanço dengelerindeki bozulma ve bankacılık sektöründeki sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilanço dengelerindeki bozulma sermaye piyasalarındaki asimetrik enformasyona bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ülkelerde firmaların bilanço dengelerindeki bozulma finansman kaynaklarını ve yatırım imkânlarını sınırlamış. Diğer yandan, döviz kurundaki yükselmelere bağlı olarak firmaların açık pozisyonları sebebiyle bilançolarındaki bozulma daha da artmaktadır. Bu sebeple yatırımlar ve toplam talep daha da azalmaktadır. Bu durumda beklentilere bağlı olarak çoklu dengeler ortaya çıkabilecektir. Bunlardan birisi, güçlü döviz kuru ve yüksek iktisadi faaliyet düzeyi diğeri zayıf döviz kuru ve

düşük iktisadi faaliyet düzeyi olabilmektedir. Yatırımcıların beklentilerindeki bozulmalara bağlı olarak güçlü döviz kuru ve yüksek iktisadi faaliyet düzeyine sahip bir ekonomi hızla zayıf döviz kuru ve düşük iktisadi faaliyet düzeyine geçebilmektedir.

Üçüncü nesil döviz krizi modellerine ve temel olarak kapitalist sistemdeki finansal krizlere karşı, Yeni ve Post Keynezyen iktisatçılardan, Marksist literatürden farklı açıklama ve eleştirilerde gelmiştir. Kapitalist sistemin, etkin piyasalar hipotezinin işlemediği piyasaların aksak rekabet koşullarında işlediği finansal istikrarsızlık ve finansal krizlerin sistemin temel doğası olduğu şeklinde açıklamalar getirilmiştir.

1.3. FİNANSAL KRİZLERİN NEDENLERİ

Finansal krizlerin ortaya çıkması iki şekilde olmaktadır. Bunlar; bankacılık krizi ve döviz krizidir. Bankacılık krizleri genelde banka bilançolarının kötüleşmesinden bilanço aktif yapılarının bozulmasından kaynaklanmaktadır (Akgüç, 2001: 32).

Buna rağmen sabit kurdan çıkamayan ülkeler, ister istemez bir döviz veya parasal kriz girdabına girmektedir (Kibritçioglu, 2000: 32).

İki ayrı şekil de ortaya çıkan finansal krizlerin ortaya çıkış nedenleri ise aynıdır. Bunlar (Kibritçioglu, 2000: 32):

- Makroekonomik yapıda sürdürülemeyen dengesizlik,
- Ters seçim ve ahlaki tehlike,
- Finansal serbestleşme,
- Sürü psikolojisi olmaktadır.

1.3.1. Sürdürülemeyen Makro Ekonomik Politikalar

1990'lı yıllardaki deneyimler, yumuşak sabit kur izleyen ve sermaye hareketlerine açık olan gelişmekte olan ekonomilerde parasal krizlerin arttığını gözlenmiştir (Yağcı, 2001: 16).

Uluslararası faiz oranlarındaki değişmeler üzerine sermaye akımlarının duyarlılığı da önemli bir konudur. Sanayileşmiş ülkelerin faiz oranlarındaki düşüşler kısa vadeli ve değişken oranlı borçların karşılanma maliyetlerini azaltarak borçlu ülkelerin kredibilitesini arttırabilmektedir. Bu durumda faiz oranlarındaki ani bir yükselme, gelişmekte olan ülkelerin kredilerinin faiz riskinin artması nedeniyle

yabancı fonların akışını azaltabilmekte ve bankalar için sorun yaratabileceği tahmin edilmektedir (Apak, 1993: 67).

1.3.2. Ters Seçim ve Ahlaki Tehlike

Finansal piyasalardan, örneğin bir bankadan herhangi bir yatırım projesini gerçekleştirmek için kredi talep eden bir yatırımcının uygulamaya koyacağı projenin potansiyel getirisi ve riskleri konusunda krediyi veren bankadan daha fazla bilgiye sahip olması beklenebilir. Asimetrik bilgiye bağlı olarak iki problem ortaya çıkmaktadır; ters seçim(adverse selection) ve ahlaki tehlikedir. Ters seçim, herhangi bir işlemin taraflarından birinin karşı taraf açısından olumsuz sonuçlar meydana getirebilecek faaliyetlerde bulunma potansiyeline sahip olması; diğer bir deyişle, işlemin sonunda karşı tarafa zarar verme olasılığının bulunması nedeniyle ortaya çıkabilecek bir problemdir. Bu problem, işlem gerçekleşmeden anlaşıldığı takdirde sorun ortadan kalkmaktadır. Ancak, asimetrik bilginin varlığı bunu engellemektedir.

Bu problemlerden dolayı finansal aracılar verebilecekleri kapasiteden düşük potansiyelde kalmayı tercih ederler. Bu durumda finansal piyasalar fonksiyonlarını etkin olarak yapmaması ve durumun ekonomik aktivitelerde hızlı bir daralmaya gitmesi finansal krize neden olmaktadır.

1.3.3. Finansal Serbestleşme

Birinci olarak faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla birlikte ekonomide tasarruflar artar ve kişilerin gelirlerinin büyük bir kısmı finansal aktif biçiminde tutulmaya başlar. Finansal aktif stokunun artması likidite ihtiyacının azalmasına yol açar; yatırımlar için gerekli kredilerin bulunması kolaylaşır. Yatırımlar artar ve büyüme hızlanır.

İkinci olarak finansal serbestleşmeyle birlikte yatırımların finansmanı için, iç ve dış kredi bulma olanakları artar. Mevcut bankacılık sistemi yatırılabilir kaynakların sadece bir kısmını yatırıma dönüştürse bile tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesinde büyük rol oynar.

Ancak sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle, yerli tasarrufların yetersiz kaldığı durumlarda yabancı tasarrufların yerli yatırımlar ve büyüme için önemli bir kaynak oluşturacağı düşüncesi gelişmekte olan ülkeler için geçerli olmamıştır.

Çünkü gelişmekte olan ülkelerde makroekonomik politikalar güçlü, sağlıklı, gerçekçi ve sorunları önleyici nitelik taşımamaktadır. Aynı zamanda finansal

sistemdeki denetim ve derinlik yeteri kadar gelişmemiştir (Gerek, 1999: 50). Gelişen bir ekonominin, gerekli makroekonomik şartları(denk bütçe, fiyat istikrarı, adil bir gelir dağılımı katma değeri yüksek olan malların üretimi denetimli bankacılık kesimi derinliği olan finansal kesim, reel büyümeyi sağlayan bir ekonomik yapılanma) sağlamadan finansal serbestleşmeye geçmesi ülkeye yarardan çok zarar getirmektedir (Yeldan, 2001: 23).

Yapısal ve kurumsal zayıflıklar taşıyan bir ekonomide sermaye hareketlerini etkileyecek imkânlar sınırlı olduğu için kısa vadeli sermaye akımları ancak yüksek faizler sunularak cazip hale getirilir. Bu da kriz riskine neden olacaktır (Akyüz, 1995: 15).

İKİNCİ BÖLÜM
BANKACILIK KRİZLERİ

2.1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNE GENEL BAKIŞ

Cumhuriyet döneminin başlangıcında yaşanan gelişmelerdeki en belirgin durum, bu dönemde devlet bankalarının kurulmuş olmasıdır. 1934'de başlatılan Birinci Sanayi Planı'nın yürürlüğe konmasıyla devlet sermayesiyle kurulunan bu bankalar önemli görevler üstlenmiştir (Parasız, 2002: 692).

Cumhuriyet döneme ilişkin bir diğer önemli gelişme ise T.C. Merkez Bankası'nın kurulumasıdır. 1930 yılında kurulan Merkez Bankası(T.C.M.B), para basmak, paranın değerini korumak, ekonominin genel likiditesini ayarlamak ve bankalara ödünç para vermek gibi ana görevleriyle bir emisyon bankası olarak ekonomi hayatımız girimiştir. 1971 yılına kadar yürürlükte olan kanunda bazı değişiklikler yapılmak zorunda kalınmıştır. Merkez Bankasının hazineye ve kamu iktisadi teşekküllerine daha fazla kredi vermesi sağlanmıştır (Akgüç, 2001: 32-36).

1980 öncesi dönemde enflasyona yol açan yöntemlerin sıkla kullanılması bir sonraki yılların kronik enflasyon dönemi yaşamasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde belli aşamalardan geçen Türk Bankacılık Sistemi ise finansal liberalizasyonun etkisiyle yeni bir cehre kazanmıştır (Bakdur, 2003:6).

1990'lı yıllar sonrasında bankacılıkta krizler arka arkaya meydan gelmiştir. İlk olarak 1993 yılında Sümerbank'ın bankacılık kısmı özelleştirilmiştir. 5 Nisan 1994 kararları sonunda ard arda Marmara Bank, TYT Bank ve Impex Bank'ın faaliyetlerine son verilmiştir. 1994 krizi sonrasında tasarruf mevduatı üst sınırı, 50 milyon TL'den 100 milyon TL'ye yükseltilmiştir. Sonrasında bu tutar %100'e çıkarılarak krizin büyümesi önüne geçilmeye çalışılmıştır (Şahinöz, 2001: 186). 1998 yılında İnterbank, Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na devredilmiştir (Karluk, 2005: 17).

Tablo 2. 1. Yeniden Yapılanma Döneminde Banka Birleşmeleri ve Tasfiyeleri

Devrolan Banka	Devralan Banka	Tarih
Egebank	Sümerbank	19.02.2001
Yaşarbank	Sümerbank	19.02.2001
Yurtbank	Sümerbank	19.02.2001
Bank Kapital	Sümerbank	19.02.2001
Ulusalbank	Sümerbank	28.02.2001
Bank Ekspres	Tekfen	30.06.2001
Esbank	Etibank	02.07.2001
İnterbank	Etibank	02.07.2001
Emlak Bankası	Ziraat B. Ve Halk Bankası	06.07.2001
Birleşik Türk Körfez Bank	Osmanlı Bankası	09.07.2001
SümerBank	Oyak Bank	10.08.2001
Demirbank	HCBS	21.09.2001
Osmanlı Bankası	Garanti Bankası	30.09.2001
MoranGuaranty ve Chasa Manhattan	Jp. Morgan Chase Bank	09.11.2001
Sınai Yatırım Bankası	TSKB	31.12.2001
SiteBank	NovaBank	16.01.2002
Etibank	Bayındırbank	05.04.2002
Pamukbank	Halk Bankası	19.06.2002
Türk Ticaret Bankası	Tasfiye	14.08.2002
İktisat Bankası	Bayındırbank	30.09.2002
Kentbank	Bayındırbank	30.09.2002
EGS Bank	Bayındırbank	30.09.2002
Toprakbank	Bayındırbank	30.09.2002
Tarişbank	Denizbank	22.10.2002
Milli Aydın Bankası	Denizbank	27.12.2002
ING Bank N.V	Tasfiye	01.05.2003
Türkiye İmar Bankası	Tasfiye	04.07.2003
CreditLyonnais S.A	Credit AgricoleIndosuez Türk Bank	18.03.2004
Koçbank	Yapı ve Kredi Bankası	31.05.2005
Türk Dışbank	Fotisbank NV-SA	04.07.2005
Denizbank	Dexia	31.05.2006

Kaynak: TBB ve TSF Uc Aylık Raporları, 2007 (Aktaran, Bayır, 2009: 17).

2000 öncesi bankacılık tarihi, bankaların 2000 yılı sonrasında yapılanmalarının nedeni olarak da ele alınabilir. 2001 ve sonrası dönem Türk Bankacılığının en önemli özellikleri, bankacılık sisteminde şeffaflığın öne çıkması, uluslararası ölçüm ve denetim standartlarına uyum sağlanması ve Türk Bankacılık Sisteminin küresel sermayeye açılması olarak sayılabilmektedir. Tablo 2'de (Aktaran, Bayır, 2009: 17) 2007 yılına kadar olan yeniden yapılandırma dönemindeki banka birleşme ve tasfiyeleri özetlenmiştir.

2.2. BANKACILIK KRİZLERİ

Bankacılık krizleri yıllar içerisinde uluslararası finansal sistemin istikrarını ciddi boyutta tehdit eder hale gelmiştir. 20. yüzyılın son çeyreğinde yükselen ve az

gelişmiş ekonomilerde 93 farklı ülkede 112 bankacılık krizi meydana gelmiştir (Edward, 2001:2).

Bankacılık krizleri, yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanan bankalar, ya başarırsız ya da iflasları durumunda mevduatların geri ödenmeyeceği algılasına kapılan mudilerin bir veya daha fazla bankadan kaçışları bu durumu önlemek için hükümetlerin kurtarma veya devletleştirme operasyonlarına girişmeleri ve geri dönüşü kuşkulu kredilerin varlığında ortaya çıkan krizlerin başında gelmektedir (Gerald, 1998: 3-4).

Tablo 2. 2. Finansal Krizlerin Süre ve Derinliği

Krizlerin Devam Ettiği Yıl Ort.				
	1880-1913	1919-1939	1945-1971	1973-1997
Bankacılık Krizleri	2,3	2,4	Kriz Yok	2,6
Para Krizleri	2,6	1,9	1,8	2,1
İkiz Krizler	2,2	2,7	1	3,8
Krizlerin Ortalama Derinliği (GSYİH %)				
Bankacılık Krizleri	8,4	10,5	Kriz Yok	6,2
Para Krizleri	8,3	14,2	5,2	5,9
İkiz Krizler	14,5	15,8	1,7	18,6

Kaynak: (Bordo, 2001: 59)

Bankacılık panikleri, bankacılık sistemindeki çok sayıda bankanın veya tüm bankaların mudilerinin mevduatlarını nakde çevirmek için aniden talepte bulunmaları bankaların bu mevduatları nakde dönüştürme talebini ertelemeleri veya ertelemek yerine takas odası sertifikaları ihraç etmeleri durumudur. Bu tanımın birkaç unsuru vardır.

İlk unsur, önemli sayıda bankanın ödeme talebi ile karşılaşmasıdır. Tek bir bankanın mudileri geri ödeme talebinde bulunursa bu durum banka paniği değil (bank runs) banka tehacümü/hücumudur. Banka paniklerinde ise sistemdeki tüm bankaların talebi gerekli değildir. Çok sayıda bankanın bu durumdan etkilenmesi yeterlidir. Bununla beraber literatür de iki kavramın sıklıkla birbirlerinin yerine kullanıldığı gözlenmektedir.

İkinci unsur, mudilerin alacaklarını nakde çevirmek için aniden bankalara başvurmalarıdır.

Üçüncü unsur, banka paniklerinde mevduatların nakde çevrilme isteklerinin boyutu bankaların nakde dönüştürmeyi erteletmelerine sebep vermelerini sağlayacak kadar büyük olduklarına dair güvendir (Calomiris, Gorton, 1991: 124-125).

Bankacılık sektöründe sistemik bir kriz yaşanması durumunda aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkar:

- Banka Hücumları: Sistemik bankacılık krizinin en çok gözlenen sonucu banka hücumlarıdır. Mevduat sigortasından yoksun olunması ya da sınırların üstündeki mevduatlar olması durumunda çok sayıda mudinin mevduatlarını talep ettikleri anda geri ödenmeyeceği endişesiyle aynı anda bankalara gitmesiyle gerçekleşir.

- Banka Varlıklarında Zararına Satışlar: Bankacılık sistemine nakit rezervlerinin üstünde mevduat talepleri geldiğinde bankalar varlıklarını elden çıkarmak ya da talepleri karşılayacak kadar fon çekmek zorunda kalırlar. Varlık satışı yolunu seçmek zorunda kalan bankalar çok kısa sürede piyasa fiyatlarının çok altında varlıklarını elden çıkarmak zorunda kalırlar ve zarara uğrarlar. Zararları varlıklarını aşmadıkça, mevduatlarını ödemelerinde sorun çıkmaz ancak banka hücumu mevduat miktarını azaltacaktır.

- Bankacılık Sistemindeki Diğer Bankalara Mevduat Kaçışı: Mudiler mevduatlarını bankalardan çekmeye başladıklarında birkaç seçimden birini yapmak zorunda kalırlar. Nakit tutmak, başta devlet tahvilleri sermaye piyasası araçlarına yatırım yapmak veya çekilen mevduatı daha güvenli olduğuna inandıkları bankalara yatırmaktır. Diğer bankalara mevduat kaçışı mevduat sigortasının olup olmamasına göre değişmekte mevduatlar mudiler tarafından daha güçlü ve sağlıklı görülen bankalara yatırılmaktadır. Bu mevduat kaçışında küçük bankalardan büyük bankalara, özel bankalardan devlet bankalarına, yerel bankalardan yabancı bankalara ve yurtdışına kaçış gözlenmektedir.

- Kaliteye Yöneliş: Banka iflasları karşısında mevduatlarını çeken mudiler nakit ve başta devlet kâğıtları olmak üzere banka dışı menkul kıymetlere yönelirler. Bu durum menkul kıymet fiyatlarında yükselmeye, bankaların ve diğer riskli kabul edilen kurumların menkul kıymetlerin fiyatlarında düşüşe neden olur. Bankalarda benzer nedenlerle kendileri de kaliteye yönelirler;

yüksek risk taşıyan ve net varlıkları düşük kredi alanlar yerine kaliteli ve güvenilir bulunan az sayıda müşteriye ya da devlet tahvilleri gibi güvenli menkul kıymetlere kredi portföylerinde daha fazla yer vermeyi amaç ederler (Karacan, 1996: 58-59).

- Nakde Yöneliş: Mudilerin, bankacılık krizleri sırasında bankalar ve diğer mali kurumların finansal araçları yerine bankalardan çektikleri mevduatlarını ulusal para veya döviz şeklinde nakit olarak tutmaları mali sisteme güveninin azalmasına ve finansal sistemden para çıkışına neden olmaktadır. Bankalar nakde yönelişi karşılamak amacıyla varlıklarını zararına satmak zorunda kalırlar. Bu durum finansal sistem ve ekonomide ciddi sorunlar oluşmasına neden olur. Dövize yöneliş bankacılık sisteminin içinde olduğu sorunların yanı sıra ülkeyi bir para krizi ile de karşı karşıya bırakabilir (Kaufman, 1999: 52). Bu maliyetin GSYİH'a oranı yükselen ekonomilerde gelişmiş ekonomilere oranla daha yüksektir.

Aşağıdaki şekilde özellikle 1990 yılına doğru tüm dünyada bankacılık krizlerinin artış eğilimine girdiği görülmektedir.

Bankacılık Kriz Sayısı

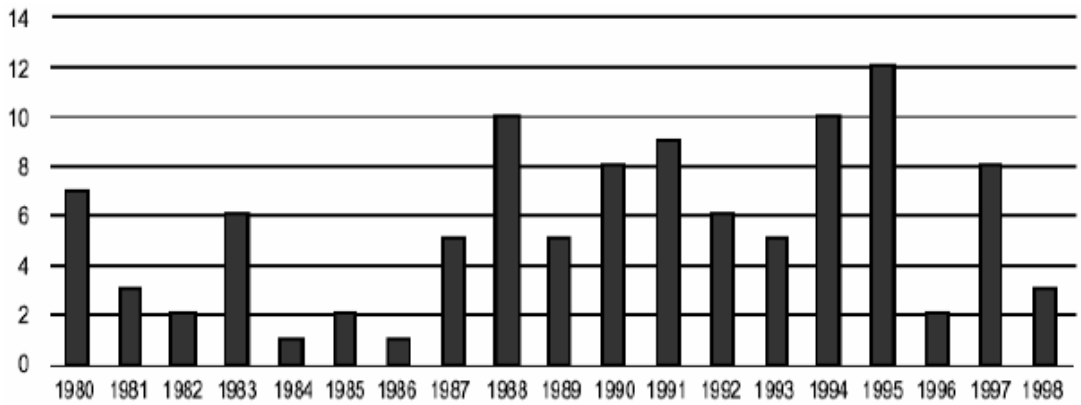

Şekil 2. 1. Dünyada Sistemik Bankacılık Krizleri (1980-1998)
Kaynak: Claessens, Klingebiel, Laeven, 2002: 4

Bankacılık krizleri konusunda teorik tartışmaların büyük bir bölümü özellikle negatif şoklardan sonra ekonomide kırılganlığa neden olan asimetrik bilgi, vade ve kur değişimi gibi bankaların özel nitelikleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Mevduat sigortasının varlığı, piyasada belirlenen faiz oranlarının yapısı gibi faktörler

de bankaların karlılığını ve banka yöneticilerinin kredi operasyonları konusunda risk alma saiklerini etkilemesinden dolayı literatürde yoğun bir şekilde incelenmektedir.

2.2.1. Bankacılık Krizlerinde Teorik Çerçeve

Bankacılık krizleri başta olmak üzere finansal krizlerin nedenlerini açıklamaya yönelik yaklaşımlarının bazıları:

- Parasalcı (monetarist) yaklaşım
- Finansal zayıflık (financial fragility) yaklaşımı
- Asimetrik bilgi yaklaşımı
- Rassal para çekme yaklaşımıdır.

Milton Friedman ve Anne J. Schwartz tarafından biçimlendirilen parasalcı yaklaşım, finansal krizlerin sistemdeki bazı bankaların mali durumlarının bozulduğunun gözlenmesi üzerine ortaya çıkacak banka paniklerinden kaynaklandığı belirtilmiştir (Lucatelli, 1997: 72).

Mudilerin hesaplarını kapatıp, paralarını çekmek için bankalara yönelmesi bankaların mudilerine ödeme yapmamasına yol açabilmektedir. Sonuçta bankalar yalnız mudilerinin değil şirketler kesiminin de ödemelerini yapamayacak duruma düşer ve bu durum sistemik krizle sonuçlanır. Bu tür banka panikleri sistemdeki bazı bankaların gerçekten iflas durumunda olmasından kaynaklanabileceği gibi sırf söylentilerden de kaynaklanabilir. İkinci tür durumlardan kaçınabilmek için kamuoyunun iyi aydınlatması ve bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Parasalcılar bankacılık krizlerinde tüm bankaların ödenebilirliğini tehdit eden sistemin tümüne yayılmış likidite yetersizliği ile kötü yönetim nedeniyle özel olarak tek tek bankaların ödenebilirliklerini yitirmesini birbirlerinden ayırırlar. İlk sorunun son kredi mercii müdahalesi ile atlatılabilirken; ikinci sorunun kötü yönetilmiş bankaların sistemden tasfiyesini gerektirdiği kanaatindedirler. Güvenin yitirilmesi bazı önemli mali kurumların ödenebilirliklerinin yitirilmesiyle hızlanmaktadır. Mevduatın nakde çevrilmesi durdurulmadıkça veya para otoritelerince (merkez bankası) erken müdahale yapılmadıkça bu sorun yaygın banka iflaslarına neden olur. Yaygın banka iflaslarına neden olan banka panikleri mevduat nakit oranını ve mevduat rezerv oranının düşmesine yol açarak para stokunun azalmasına ve ekonomik faaliyetler üzerinde zararlı etkilere de sebep olmaktadır (Karacan, 2002: 33-44).

Parasalcı görüş, bankacılık panikleri ve bunu izleyen parasal istikrarsızlığı önlemek için merkez bankasının son kredi mercii işlevini üstlenmesini savunmaktadır. Servette ani düşüşe neden olan ancak para arzında ani düşüşüne neden olmayan ve bankacılık sektörü için potansiyel panik niteliği taşımayan olaylar merkez bankasının müdahalesini gerektiren reel bir kriz olarak görünmez. Schwartz, bu tür krizleri yalancı (pseudo) kriz olarak adlandırılmaktadır (Anna, Schwart, Bordo, 1990: 371). Cinnet, panik ve çöküşün serveti azaltacağını ancak paraya kayma bankalara yönelik bir hücum biçimine dönüşmedikçe bu durumun bir finansal kriz sayılmayacağını belirtmektedir. Schwartz, Birleşik Devletlerde 1933'ten Birleşik Krallıkta ise 1866'dan bu yana finansal bir krizin çıkmadığını ileri sürmektedir.

Schwartz'a göre, son yıllarda görülen finansal kriz olarak karakterize edilen olaylar pseudo(yalancı) finansal krizlerdir. Schwartz'ın finansal krizlere ilişkin tanımında iki temel unsur belirtmiştir. İlk unsur, bir bankanın ödenebilirliğini veya likiditesini yitirmesi bir finansal krizin ne yeterli ne de zorunlu koşuludur. İkinci unsur, para stokunun göreli olarak büyük, ani ve beklenmedik bir biçimde düşmesini hem zaman hem de büyüklük açısından önlemede merkez bankasının başarısızlığı bir finansal krizin nedenidir (Karacan, 1996: 31).

Mevduat sigorta sisteminin uygulanması eğer mevduatın nakde çevrilmesindeki kuşkuları giderirse bankacılık paniği tehlikesini azaltabilir. Ancak istikrarsız bir fiyat düzeyi ile yaratılacak ahlaki tehlike çok ciddi sorun olabilir. Parasalcı politikalarda para arzının istikrarlı ve öngörülebilir olmasının yanında kriz durumunda otoritelerin para arzını genişletmeye hazır olması gereklidir. Mevduat sigortası uygulaması kararlı bir son kredi mercii ile birlikte bankalara olan hücum ve panikten kaçınmanın temelidir.

Devir hızının artışı genişlemeyi ateşler. Fiyatlardaki artış nominal borçtaki artışı telafi edip mevcut borcun reel değerini düşürür. Bu durum daha fazla borçlanmayı teşvik eder. Süreç genel bir aşırı borçluluk durumuna kadar sürer. Bireyler, firmalar ve bankalar borçlarını karşılayacak yeterli varlıklara sahip olmadıkları bu aşırı borçluluk durumunda, borçlular ve alacakların yapısındaki bir değişme krizi ateşleyebilir. Borçlarını ödeyemeyen ya da borçlarını ödeyebilmek için yeni borç bulamayan borçlular alacaklılar tarafından varlıklarını likit hale getirmeye zorlanırlar. Durum yaygınlaşır ve para otoritelerinin müdahalesi ile sürecin yönü değiştirilemez ise bir likidite krizi ve derin bir resesyonu tetikler. Zorunlu satışlar

fiyatları düşürür ve krediler tahsil edildikçe banka mevduatı azalır. Fiyatlar düzeyi düştükçe mevcut borcun reel değeri yükselir.

Kredi verenler fiyat düşüşleri ile birlikte teminatın değerinin düştüğünü gözlemledikçe kredilerin geri ödemesini isterler. Borçluların reel borç yükü artar, likidasyon devam eder. Ancak bu fiyatları daha da düşürür. Nominal faiz oranları sabit ise reel faiz oranları yükselir. Düşen fiyatlar şirketlerin net varlığını ve karlarını azaltır. Kredilerin zamanında geri ödenmemesine yol açar. Bankaların mevduat ödeyebilirliği konusunda korkular artar ve bankalara hücumlar artar (Karacan, 1996: 45-46)

Hyman Minsky ise yaptığı çalışmalarda Fisher'in teorisini geliştirmiştir. Minsky'e göre bir finansal yapının kırılganlığı veya sağlıklı olmasını üç faktör belirler. İlk faktör hedge, spekülatif ve ponzi finansmanın bileşimi; İkinci faktör portföylerin likiditesi; üçüncü faktör borçla finanse edilen yatırımların boyutudur. Minsky'e göre, uzun dönemde nakit tahsilatları nakit ödemelerini aşan türde ise hedge finansman söz konusudur. Kısa dönemde nakit ödemeleri beklenen nakit akımlarını aşıyorsa spekülatif finansman ortaya çıkar. Ponzi finansman ise, nakit ödemelerinin faiz kısmının net nakit tahsilatlarını aşmasıdır. Ponzi finansmanda taahhütlerin karşılaması için borcun artması gereklidir. Spekülatif ve ponzi finansmanda faiz oranlarındaki bir artış ödeyebilirliğini yitirilmesine neden olabilir. Minsky, spekülatif birime örnek bankaları vermektedir. Bu mekanizmada konjonktür yukarıya giderken yeni yatırımlar aşırı bir finansman talebine neden olur. Yeni yatırımlar kısa vadeli banka kredileriyle, öz kaynaklarla ve uzun vadeli kredilerle karşılanır. Ekonomi genişledikçe yarattığı aşırı finansman talebinin bir kısmı geçici olarak finansal yenileşmeyle karşılansa da talep faiz oranlarını yükseltir. Faiz oranı arttıkça borçla finansmanda artış uzun vadeli borçtan kısa vadeli borca kayış, hedge finansmandan spekülatif ve ponzi finansmana kayış, finansal kurumların güven marjında azalışlar daha kırılgan bir finansal yapı yaratır. Kırılgan ve duyarlı ortam ile hedge finansmandan spekülatif ve ponzi finansmana geçiş faiz oranlarını daha da yükseltir. Firmalar kredilerini yenileyemez ve/veya uzatamazlar; ise bir finansman krizine yol açılır.

Kindleberger'de, Fisher ve Minsky'nin görüşlerine ek olarak yukarı doğru giden trende bankaların yeterli risk karşılığı ayırmadığına ve varlık piyasalarında yatırımcılar arasında büyük bir spekülatif faaliyete yol açan canlılığın yaşandığını vurgulanmaktadır. Psikolojik faktörlerin, hisse senedi piyasalarının birbirleriyle

bağlantılarını emtia ve faiz arbitrajını krizlerin uluslararası yayılımını açıklamada kullanılmıştır. Esnek döviz kuru sistemini ise krizlere engel olmak yerine kolaylaştırıcı bir etken olarak görmüştür. Finansal krizlerin uluslararası niteliği nedeniyle bir uluslararası son kredi merciine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır (Kindleberger, 2008: 19).

Asimetrik bilgi yaklaşımına göre ise diğer piyasalarda olduğu gibi bankacılık piyasasındaki oyuncularda tam bilgiye sahip değildir. Örneğin mudiler bir bankanın performansı ve varlıkları hakkında tam bir bilgiye sahip değildir. Bilgilere ulaşmak mudiler açısında maliyeti fazladır (Jaclin, Bhataachorya, 1988: 569). Bilgi eksikliğinin finansal piyasalarda iki soruna neden olduğu gözlenmektedir. Ters seçim ve ahlaki tehlike, ters seçim durumunda taraflar tam bir bilgi sahibi olsalar gerçekleşmeyecek bir finansal işlemi asimetrik bilgi dolayısıyla gerçekleştirirler. Ahlaki tehlike ise piyasadaki tarafların birbirlerinin davranışlarını tam olarak gözlemlemedikleri durumlarda meydana gelir. Örneğin finansal kuruluşlar krediyi bağladıkları projeleri yeteri kadar iyi takip etmezler. Proje sahipleri kredi alırken projelerine gösterdikleri azami dikkati daha sonra yeterli şekilde göstermezse kredi veren kuruluşlar dışında ortaya çıkan riskler ahlaki tehlike meydana getirebilmektedir (Akerloff 1970:494-499). Asimetrik bilgini ortaya çıkardığı ters seçim ve ahlaki tehlike sorunları finansal piyasalarda herhangi bir olumsuz gelişmenin sonucunda finansal krizlere neden olmaktadır.

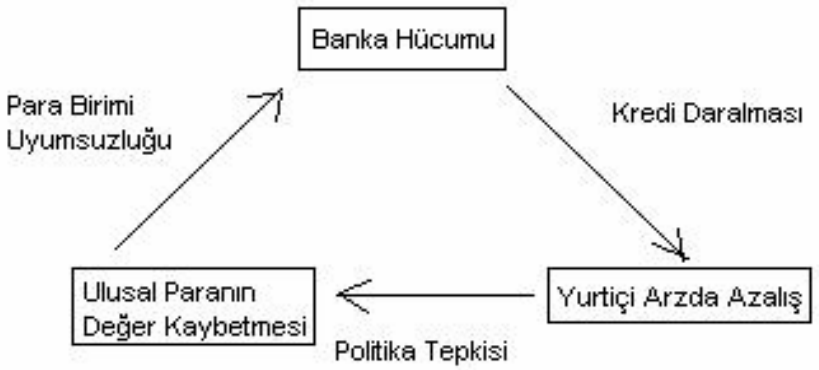

Şekil 2. 2. Ulusal Parada Değer Kaybı, Banka Hücumları, Arzda Azalış Kısır Döngüsü

Kaynak: Oliver Jeanne and Charles Wyplosz , The International Lender of Last Resort: How Large is LargeEnough IMF Working Paper, No. 76, May 2001: 9

Yeni Keynesçilere göre bir finansal kriz, ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının kötüleştirdiği bir finansal karmaşadır. Finansal piyasaların karmaşa içine

girmesi fonların üretken yatırım alternatiflerine yönlendirmede etkinliğini yitirilmesini yol açmaktadır (Karabulut, Pekdemir, 2002:8). Mishkin finansal krizi, hatalı seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının kötü bir biçimde yaşandığı mali piyasalarda meydana gelen bir bozulma olarak belirtmektedir. Bu bozulmayla mali piyasalar çok verimli yatırım imkanları fon sağlama konusunda yetersiz kalırlar. Finansal bir kriz etkin bir şekilde çalışan finansal piyasaların yetersizliğine neden olur. Bu durum da ekonomik hayatta bir daralmanın küçülmenin olması anlamına gelmektedir (Mishkin, 1999:2).

Post-Keynesyenlere göre ise, Yeni-Keynesyen yaklaşımdan farklı olarak bir finansal krizin meydana gelmesinde yanlış uygulanan makro ekonomik politikalar, finansal istikrarsızlık ve spekülatif saldırıların ötesinde kapitalist bir ekonominin doğal bir sonucu olduğunu üzerinde durulmaktadır (Fazzari, 1999:6-20). Çünkü kapitalist ekonomi tabiatı gereği krize eğilimli, istikrarsız ve kırılgan finansal yapılara dönüşmektedir. Finansman harcama ilişkisi istikrarsızlığın kaynağıdır. Borç birikimi, aşırı borçluluk, finansal kırılganlık, borç deflasyonu gibi kavramlar Post-Keynesyen finansal kırılganlık yaklaşımının temel unsurlarıdır. İktisadi konjonktürün genişleme döneminde banka kredilerindeki artış ve finans dışı sektörlerdeki finansal kırılganlığı arttırması istikrarsızlık yaratarak finansal kriz riski ile birlikte sistemik riski de arttırır. Bu nedenle Post-Keynesyen finansal kırılganlık yaklaşımında finansal krizlerin esas olarak kredi patlamasından kaynaklandığı belirlenmiştir (Işık, 2004: 52).

Rassal Çekme Riski (Random Withdrawal Risk) yaklaşımı ise, Douglas Diamond ve Philip H. Dubwing tarafından sunulmuştur. Yaklaşıma göre, banka varlıkları içinde likit varlıkların oranının az olması, likit olmayan varlıklarınsa likit varlık haline dönüşmelerinin zaman alması, mudilerin aynı anda paralarını çekmek istemeleri durumunda bankaların bunu karşılayamamaları durumunu doğuracaktır. Bankalar mudilerin belli bir vade miktar uyumu içerisinde ödeme yapmaktadır. Herhangi bir şok dolayısıyla sistemdeki bazı bankalara, bankacılık sisteminin tümüne ya da genel olarak ekonomiye olan güvende bir azalma yaşanırsa, rasyonel mudilerin hepsi bankaların para ödemelerinde ön sırada olmak amacıyla bankalara hücum ederlerse bu banka hücumu sistemdeki bazı bankaları ve sonrada tüm bankacılık sistemini iflasına neden olabilir.

Marx'a göre bankacılık krizlerinin gelişimi ise, kapitalist bir genişleme sürecinde mevcut gelirden daha fazlası objektif kar sağlama hedefleri aşılarak, kredi

kullanılarak yatırıma harcanır. Bu durum piyasanın objektif limitlerin üzerinde mal üretmesine sebep olacaktır (Brunhoff, 1992: 173-175). Tüketicilerin gelecekteki gelirlerine ilişkin aşırı iyi tahminleri ise ödeyebileceklerinden daha fazla kredi kullanmalarına neden olur. Tüketim amaçlı kredi kullanımın artması gerilemeyi erteler. Ancak finansal duyarlılığı arttırır. Gerileme sürecinde tüketiciler işlerini yitirir veya gelirlerinde azalmalar yaşarlar. Firmaların ve tüketicilerin aşırı borçları iflaslara neden olur. Banka kredileri geri ödenemez duruma gelir. Bu durum da bankalar mudilerin mevduatlarını geri ödeyemez bir durum ile karşı karşıya kalması nedeniyle bankalara hücumların artmasıyla bankaların iflasları kaçınılmaz olacaktır (Karacan, 1996: 42).

Bankacılık krizlerine bir başka bakış açısı, Douglas W. Daimond ve Raghuram G. Rajan'ın tarihsel ve modern bankacılık krizleri ayrımıdır. Tarihsel bankacılık krizlerinde kriz sırasında kredi hacminde krizi takip eden zaman diliminde ise rezervlerde azalma görülür. Tarihsel bankacılık krizleri başlıca üç özelliğinin; ilki mudilerin sistemdeki mevduat rezervlerinin azalmasını göz önüne alarak nakde yönelişleridir. İkincisi mevduatlardaki hızlı gerilemeye rağmen çek ve kredi hizmetlerinin devamı; üçüncüsü ise, banka kredilerinde kriz sırasında yaşanan gerilemedir. Yazarlar, yaptıkları ekonometrik çalışmaların sonuçlarına göre modern bankacılık krizlerinin tarihsel bankacılık krizlerinden farklı olarak banka mevduatlarının büyüme oranının etkilenmediğini gözlemlemişlerdir. Banka mevduatlarında azalmanın yaşanmaması modern bankacılık krizleri yaklaşımının en önemli ayrımdır (Ateş, 2004: 208-210).)

Jack Revell ise, finansal sistemde saldırgan bir rekabet ortamının krizlere yol açtığını belirtir. Revell, C.R. Barclay'ın çalışmalarına dikkat çekerek Birleşik Krallıkta 19. yy'da yaşanan finansal krizleri 1973-1974 bankacılık krizi ile kıyaslar. Barclay, çalışmasında bir çeşit ağ kriz modeli meydana getirmiştir. Modelde teknolojik gelişme ya da hükümetin yaptığı yasal düzenlemeler nedeniyle ekonominin bir sektöründe ortaya çıkan karların bankacılık sektörüne girişleri çekici hale getirdiğini belirtmektedir. Modelde ekonomik sistem istikrarsız ve büyük ölçüde rekabetçi olarak kabul edildiğinden bankacılık sektörüne aşırı girişler karların normal düzeylerin altına düşürür. Sektöre yeni katılanlar diğerlerinin düşüncelerini tümüyle bilmez ve üretime başlamalarından önce bir zaman gereklidir. Tüm firmalar aynı maliyet yapısında olmadıkları için karlar azaldıkça içlerinden bazıları sektörü terk eder. Bu tür bir model, düzenlemelerin aşırı karlara yol açabildiği bankacılık

sistemine uygulandığında sektöre yeni giren bankalar yenilik veya daha ucuz fiyatlamaya yönelik olarak farklılaşmış ürünler sunmak zorunda kalırlar. Bu nedenle ek risk primi uygulamadan daha riskli işleri tercih ederler. Riskli işlerden sağlanan karlar kural olarak daha yüksek olur. Bu durum basiretsiz bankalar basiretli bankalardan daha iyi iş yapacaktır. Sistemdeki rekabet bankacılık ürünlerinin kalitesinin düşmesine neden olması ve mudilerin bankaların karından çok mevduatların güvenliğiyle ilgilenmeleri bankacılık sisteminde kriz potansiyelini tetiklemektedir (Karacan, 1996: 47-48).

Bankacılık krizlerini nedenleri açısından araştıran Mathias Dewatriont ve Jean Tirole ise banka iflaslarının ortaya çıkış nedenlerini dört ana grupta toplamaktadır (Dewatriont, Tirole, 1994: 24-29).

- Makroekonomik Şoklar: Faiz oranlarında ani yükselişler kısa vadeli mevduatlar karşılığında uzun vadeli krediler veren bankaları zorlamaktadır. Ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamalar ve gerilemeler bankalar üzerinde olumsuzluklara neden olmaktadır. Ayrıca şirketler kesimi ve gayrimenkul piyasasındaki sorunlar bankacılık kesimini olumsuz etkilemektedir.

- Riskli Faaliyetler: Deregülasyon süreci ve türev ürünlerin artan kullanımı bankacılık faaliyetlerini daha riskli hale getirmiştir. Türev ürünlerin büyük ve hızla dalgalanan risk kaynakları olması düzenleyici otoritelerin riskleri kontrolünü zorlaştırır.

- Yoğun Rekabet: Küreselleşme bankalar için rekabeti iki yönlü arttırdı. Sınırların kalkmasıyla ulusal piyasalarla uluslararası piyasaların bütünleşmesi; kartel tipi anlaşmaların azalmasıyla rekabet artmıştır. Diğer yandan banka dışı mali kurumların gelişmesi bankaların hakim konumları azalttı. Banka bilançoları banka dışı mali kurumlar karşısında küçülürken; bilanço dışı faaliyetlerde önemli ölçüde artışlar gözlendi.

- Kötü Yönetim: Bankacılık krizi nedeni olarak kötü yönetim ve suistimalde önemli bir yer tutmaktadır. Gelişmiş ülkelerde suistimal daha çok küçük bankalarda gözlenirken az gelişmiş ve yükselen ekonomilerde daha çok büyük bankalar için geçerlidir.

Finansal krizleri ve bankacılık krizlerini açıklamaya yönelik diğer yaklaşımlardan bazıları: Rasyonel Beklentiler (Rational Expectations) , Ekonomik

Belirsizlik, Kredi Derecelendirmesi (Credit Rationing) , Yönetici Maliyeti (Agency Cost) ve Aracı Piyasalarının Dinamikleri (Dynamics of Dealer Markets) yaklaşımlarıdır. Ekonomik belirsizlik, kredi derecelendirmesi ve yönetici maliyet yaklaşımları krizlerin makroekonomik mekanizmalar tarafından nasıl yaratıldığını ve mali piyasalar yoluyla nasıl yayıldığını inceler. Aracı piyasalar teorisi ise, ikinci el piyasalardaki asimetrik bilginin etkilerini sorgular. Yaklaşımların finansal krizlere getirdiği açıklamalar farklı olmakla beraber bir dereceye kadar birbirlerini tamamlarlar.

2.2.2. Bankacılık Krizlerinin Ardındaki Faktörler

Bir bankacılık krizinin nasıl meydana geldiği ve ekonomik hayatta nasıl bir daralmaya yol açtığını anlamak için neden olan faktörleri irdelemeye ve bu faktörlerin bankacılık krizlerini nasıl meydana getirdiğini incelemeye ihtiyacımız vardır.

Makroekonomik Faktörler

Bankacılık krizlerinin nedenleri üzerine yapılan ampirik çalışmalarda makroekonomik istikrarsızlık ile bankacılık krizleri arasında önemli derecede etkileşim gözlenmektedir. Makroekonomik istikrarsızlıklar banka portföylerini zayıflatırken, bankacılık krizleri de makroekonomik göstergeleri olumsuz etkilemektedir. Buna karşılık sağlıklı bir ekonomiyle sağlam bir kredi piyasası bankacılık sisteminin istikrarı üzerinde olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Finansal sistemler büyük değişimler ve güven kayıplarına karşı bankaları çok duyarlı kılmaktadır. Çünkü bankalar kısa dönemde borçlanıp, uzun dönem için kredi veren ve küçük miktarlarda nakit tutarak çalışan kurumlardır.

Ayrıca mudilere mevduatlarını talepleri halinde derhal çekebilme sözü de verilir. Banka varlıklarıyla yükümlülükleri arasındaki ilişki ani bir biçimde değişirse bu durum bankaları istikrarsız hale getirir. Bu durum dışsal ve içsel makroekonomik değişkenlerden kaynaklanabilir.

Bu makroekonomik değişkenler ise:

Ticaret Hadlerindeki Değişkenlikler

Ticaret hadlerindeki göreli büyük dalgalanmalar makroekonomik değişkenliğin dışsal kaynaklarından ilkidir. Ticaret hadlerinin ani ve keskin bir şekilde dalgalanması kredi alanların kredi faizlerini ve anapara taksitlerini ödeme yeteneklerini azalacaktır. Bankacılık krizi yaşamış yükselen ekonomilerin yaklaşık

3/4'ünde ticaret hadlerinde en az %10 (ortalama %17) düşüşler gözlenmiştir(Caprio, Klingebiel, 1997: 11). Ayrıca geçmiş yirmi yıllık dönemde Latin Amerika'da olan ülkelerde ticaret hadlerindeki değişmenin standart sapmasının sanayileşmiş ülkelerdekinin iki katı (yıllık ortalama %15) olduğu tespit edilmiştir. Özellikle ihracat çeşitliliği az olan Venezüella, Ekvador gibi ülkelerin bankacılık krizlerine daha duyarlı oldukları izlenmebilmektedir (Goldstein, Turner, 1996: 10).

Uluslararası Faiz Oranlarındaki Değişkenlikler

Uluslararası faiz oranlarındaki değişkenlik ve bu değişkenliğin sermaye akımları üzerine etkisi diğer önemli dışsal makroekonomik faktördür. Uluslararası faiz oranlarındaki dalgalanmalar sadece ülkenin borçlanma maliyetini değil; bu piyasalara yapılacak yatırımın göreli çekiciliğini de etkiler. Uzun vadede faiz oranlarındaki değişkenliğin yükselen ekonomilere giden sermaye akımlarının değişkenliğini etkilediği gözlenir. Latin Amerika ülkelerinde 1981'de sermaye akımlarının GSYİH'nın %6'sına ulaştığı, 1983-1990 arası ise uygulamada sıfıra indiği, 1991'de %4'e ve nihayet 1993-1995 arası daha da yükselerek GSYİH'nın %5-6'sına ulaştığını gözlendi. Benzer gelişme Doğu ve Güney Doğu Asya ülkelerinde de görüldü. 1984-1988 arası 1989-1993 arasına göre kabaca sermaye akımları 2 kat arttı. Sterilize edilememiş sermaye akımları banka mevduatlarında şişmesine neden olur; kredi kalitesi ve kazancı düşük krediler verilmesine yol açar. Genişleme dönemi sonunda güvenin yitirilmesi, beklenmeyen bir sermaye çıkışı, mevduatlarda ani çekilişlere ve banka varlıklarında zararına satışlara neden olur. Kredi veren ülkedeki faiz oranlarının kredi alan ülkelerin kontrolü dışında kalması özellikle yükselen ekonomilerde sermaye akımlarında değişkenliğinin sebebidir (Goldstein, Turner, 1996: 10).

Döviz Kurlarındaki Değişkenlikler

Diğer dışsal makroekonomik değişkenlik kaynağı ise döviz kurlarıdır. Döviz kurundaki değişkenliğin bankalar için doğrudan (banka varlık ve yükümlülükleri arasında para türü veya vade uyumsuzluğu) veya dolaylı (döviz kuru oynaklığı banka borçluları için büyük zararlar yarattığında) büyük güçlüklere neden olabilir. Son yirmi yılda gelişmekte olan 22 Latin Amerika ülkesinin reel döviz kurlarının değişkenliğinin enflasyon oranları nedeniyle gelişmiş ülkelerin yaklaşık 2 katı olduğu tahmin edilmektedir (Goldstein, Turner, 1996: 10-11). Latin Amerika'da bu değişkenliğin Asya ülkelerine göre daha yüksek olduğunda diğer bir tespittir. Dönemler karşılaştırıldığında 1973-1996 arası dalgalı kur döneminin değişkenliğinin

önceki yirmi yıllık döneme göre yüksek olduğu belirtilmektedir (White, 1996: 21). Ani ve yüksek döviz kuru değerlenmelerinin bankacılık krizlerine neden olduğu gözlenmektedir. Kurlardaki ani yükseliş açık pozisyonlu bankaları zor duruma sokarken, döviz yükümlülüklerini döviz varlıkları ile dengelemiş bankalar bu riski müşterilerine yıktıklarında kredi riski ile karşılaşmaktadırlar.

Kötü bir enflasyon geçmişlerine sahip nominal çıpa olarak döviz kurunu kullanan zayıf ekonomilerde 1920'li ve 1980'li yıllarda sabit döviz kuruna dayanan istikrar politikaları benimsenmiştir. Bu tür programlar, enflasyonun düşmesini sağlamışlarsa da döviz kurları aşırı şekilde değerlenmiştir. Yoğun piyasa baskısı bazı ülkelerde büyük devalüasyonlara neden olmuştur. Sürdürülemez döviz kuru tutundurmalarının Latin Amerika'nın yükselen ekonomileri büyüme oranları üzerinde bir çok faktörden daha yüksek bir değişkenliğe neden olduğu gözlenmiştir. Reel döviz kurunun ani ve süratli değişmesi bankacılık krizlerinin bir öncü göstergesi sayılmıştır. Bankacılık sistemlerinde dış şoklara karşı kırılganlığı arttıran sabit kurlarda yaşanan ters bir şokun ödemeler dengesi açığına, para arzında bir azalışa, daha yüksek iç faiz oranlarına neden olacağı ileri sürülür. Kredilerin azalması ve maliyetinin yükselmesi banka ve müşterileri üzerinde baskı yaratacak ve bankanın varlıklarının kalitesinde olumsuz etki yaratacaktır.

Buna karşılık esnek kur sistemlerinde şoka nominal döviz kurunun değerini yitirmesi, bankanın ödeyebilirliğiyle tutarlı düzeyde banka varlıklarının ve yükümlülüklerinin reel değerinin azalması ve iç fiyatlar düzeyinde bir yükselmesine neden olacaktır (Gayin, Hausmann, 1996: 16-17).

Enflasyon ve Büyüme Oranlarındaki Değişkenlikler

Makroekonomik değişkenliğin içsel nedenleri arasında başta enflasyon ve büyüme oranlarındaki büyük değişkenlikler gelir. Büyüme ve enflasyon oranlarında geniş dalgalanmaların yaşadığı ekonomilerde bankacılık sistemlerinde kredi riskinin değerlendirmenin güçleştiği gözlenir. Şirketlerin enflasyonist döneme ait kredi performansları istikrarlı bir dönemde iyi bir yol gösterici değildir. 1969-1994 arasında sistemik bankacılık krizi yaşayan ülkelerde büyüme ve enflasyon oranlarının değişkenliğinin artış eğiliminde olduğu; buna karşılık daha az bankacılık sorunlarıyla karşılaşan ya da hiç karşılaşmayan ülkelerde bu eğilimin olmadığı gözlenir. En değişken makroekonomik ortama sahip ülkelerin banka mevduatları ve kredilerinin GSYİH'ya oranının en değişken ülkeler(büyüme ve enflasyon oranları) olduğu da belirttirilmektedir (Goldstein, Turner, 1996: 10-12). Ampirik

çalışmalarda düşük büyüme oranlarıyla bankacılık krizleri arasında yüksek bir ilişki tespit edilmiştir. Bu ilişki sonucunda sistemik bankacılık krizlerinin kaynağının reel sektör olduğu belirlenmiştir (Demirgüç-Kunt, Detragiache, 1998: 98). Dünyadaki 23 ülkedeki krizlerin aylık verilerle incelendiğinde ise GSYİH'nın kriz başlamadan ortalama 8 ay önce tepe noktasına ulaştığını tespit edilmiştir. Bu durum GSYİH'daki gerilemenin kriz öncesi başladığı gözlenmiştir (Kaminsky, Reinhart, 1996: 13-14). Ancak her GSYİH düşüşü krizle sonuçlanmaz.

Dış Şoklar ve Siyasi İstikrarsızlıklar

Küreselleşme, finansal serbestleşme ve ekonomik bütünleşmenin yanı sıra iletişim ve bilgi teknolojilerinde hızlı bir gelişimin sonucu ülkeler ve kurumlar arasında 7 gün/24 saat hızlı ve kolay bilgi aktarımına izin vermektedir. Bu ilerlemelerden finansal piyasalar, kurumlar ve hizmetlerde faydalanmıştır. Bu durum aynı zamanda onlar açısından kırılgan bir ortamda yaratır. Farklı ülkelerde, eş zamanlı ya da birbirlerini izleyen bankacılık krizlerinde; bu sürecin etkisi görülmektedir. Sirayet (Contagion) etkisi olarak adlandırılan yaklaşıma göre kendi içlerinde benzer kırılganlıklar taşıyan veya taşıdığına inanılan ülkeler ortak şoklar ya da bir ülkeden bir başka ülkeye sirayet eden krizlerle sarsılırmışlardır. Bu etki; ticari ilişkiler, finansal piyasaların karşılıklı bağımlılığı, ortak kredi verenler gibi çeşitli kanallar sonucudur. Sirayet, yatırımcıların sürü (herding) davranışıyla artmaktadır (Kawai, 2001: 22). Bir ülkedeki finansal kriz ya da bankacılık sorunlarının aynı şartları taşıdığı düşünülen bir başka ülkede yatırımcıların fonlarını hızla geri çekmeleriyle hızlı ve ciddi bankacılık kırılganlıklarına neden olduğu gözlenmiştir. Önemli örneği, Tayland'da başlayan finansal kırılganlıkların ve bankacılık sistemi sorunlarının hızla bölge ülkeleri Endonezya, Filipinler, Malezya ve Güney Kore'ye yayılarak Asya Krizine neden olmasıdır.

Siyasal istikrarsızlıklar ve bürokratik yapının kalitesi de bankacılık kırılganlıklarını arttıran etkenler arasındadır. Siyasi ortamdaki olumsuz gelişmeler, darbeler, siyasi cinayetler, yolsuzluklar, isyanlar ekonomide yaşanan büyük değişimlere ve şoklara neden olarak; yüksek faiz oranları ve döviz kuru artışları gibi sorunlara neden olur. Örneğin Meksika'da, 1994'de başkan adayı Collasio'ya yapılan suikast ve Chipas'da yaşanan Zapatista isyanı Meksika'da bankacılık sistemine büyük zarar veren bir finansal krize neden olur. Asya krizi sırasında Endonezya'da yaşanan siyasi karışıklıklar bankacılık kesimi sorunlarının artmasına, bankacılık krizinin derinleşmesine neden oldu.

Banka Bilançolarında Bozulma

Bankaların mali sistemdeki özel önemi gereği bu kuruluşların kredi verme kabiliyetleri zayıflatılırsa kredi verme işlemleri genel olarak azalacak ve sonuçta ekonomide bir gerileme ve daralma başlayacaktır. Dolayısıyla bu durum finansal krizlerin meydana gelmesinde önemli bir faktördür (Mishkin, 2000: 4). Böyle bir durumda bankaların önlerinde iki alternatif vardır. Borç vermeyi kesmeleri ve yeni sermaye bulmalarıdır. Yeni sermaye teşkil etmeleri çok zor olduğundan ilk tepki kredi talep edenlere kredi vermeyi azaltmaktır. Bu durumun ekonomiye yansıması da küçülmedir.

Birçok yükselen ekonomide 1980'lerden önce kurulan bankaların daha çok devlete bağlı olmaları ve özel bankaların verdikleri kredilerin sınırlı kalması; 1980'lerle beraber bankacılık özel sektör ilişkisinin yükselen ekonomilerde özel sektörün oligopolitik yapısı nedeniyle küçük bir azınlığın devletle sağlıksız bir ilişki kurması sonucu devlet bankaları benzeri özel kesim bankalarının oluşturmuştur. Bu bankalar üstü kapalı şekillerde kamu kaynaklarını kullandılar ve siyasi müşterilerinin kredi ihtiyaçlarına cevap verdiler. Karlılığın sağlanması durumunda sorun yaşanmadı. Ancak zarar durumunda devlet bu bankaları kurtarma girişiminde bulundu. Bu durum bankacılık sektörünü aşırı riskli politikalara teşvik etmiştir. Ülke ekonomisini daha kırılgan hale gelmesine neden olmuştur (Calomiris, 1998: 17). Banka bilançolarında bozulma çok ağır yaşandığında, bu durum bankacılık sektöründe eşzamanlı iflaslar ve başarısızlıkların yaşanmasıyla sonuçlanır. Banka paniklerine neden olabilir. Devlet güvencesinin olmaması durumunda bir bankanın çöküşü bir diğerini etkiler; bu etkileşim sağlam ve güçlü bankaların çöküşü için bir risk oluşturmaktadır (Mishin, 2000: 4-5).

Banka Kredilerinde Patlama, Varlık Fiyatlarında Çöküş ve Sermaye Akımlarında Ani Dalgalanmalar

Kindleberger, bankacılık krizlerine bir konjonktür dalgasının genişleme aşamasında aşırı kredi yaratılması ve sağlıksız finansmanın neden olduğunu, köpük patladığında krizin büyümekte de oluğunun ifade etmektedir. Deneyimler banka kredilerinde patlamaları ve hisse senedi fiyatlarındaki ani düşüşleri bankacılık krizlerinin başladığına işarettir (Kindleberger, 2008: 58-60). Büyük ölçekli sermaye girişi yaşamış ekonomilerin bankacılık sektöründe en hızlı genişlemeyi yaşandığı, özellikle 1990'larda sermaye akımları sonucu yaşanan genişlemenin sermayenin gittiği ülkelerde aşırı iyimserlik üzerine inşa edilmiş bir balon oluşturduğu

gözlenmiştir. Bu savunu, borçluların çoğunluğu açısından geçici olarak ekonomi hızla genişlerken; iyi ve kötü riskler arasında ayırım yapmanın güç olduğu ön yargısına dayanır. Yüksek kredi yoğunlaşması, gayrimenkul ve hisse senedi fiyatlarında keskin ve ani değişimlerle krizleri yoğunlaştırır. Varlık fiyatlarındaki düşüşler, teminatların piyasa değerini düşüreceği belirtilmiştir (Krugman, 1995: 27).

Bankacılık krizlerine kredilerde patlama ve hisse senedi fiyatlarındaki düşüşlerin etkisine ilişkin bulgular karışıktır. Finlandiya, Norveç, İsveç, Japonya, A.B.D. gibi sanayileşmiş ülkelerde ve Latin Amerika'daki bankacılık krizlerinde banka kredilerinde genişlemenin tipik olarak krizden önce ortaya çıktığını izlenmiştir (Gavin, Hausmann, 1996: 12). Buna karşılık Caprio ve Klingebiel, Latin Amerika dışında kredi patlamaları ve bankacılık krizleri arasındaki ilişkinin oldukça zayıf olduğu sonucuna varılmıştır (Caprio, Klingebel, 1996: 18-19). Kaminsky ve Reinhart hisse senedi fiyatlarında ani ve sert düşüşlerin bankacılık krizleri için kredi patlamalarından daha iyi bir gösterge olduğu kanaatindedirler. Hisse senetleri fiyatlarındaki olumsuz bir gelişme bankalara kredi borcu olanların karlılığını azaltan dışsal bir etki olarak aşırı iyimserliği bozar ve aşağıya doğru bir sarmalı boşalmasına sebebidir (Kaminsky, Reinhart, 1996: 12). Mishkin ise, hisse senetleri fiyatlarındaki düşüşlerin krizleri anlamada yararlı bir gösterge olduğunu ancak öncü olmaktan çok krizle eşzamanlı bir olgu olarak görülmesinin gerektiğini belirtmektedir.

Yükselen ekonomilerde, hisse senedi fiyatlarının değişkenliğinin son dönemde sanayileşmiş Avrupa ülkelerinden daha büyük olduğunu gözlenmektedir (Mishkin, 1994: 11). Ayrıca yükselen ekonomi hisse senedi piyasalarının hacimlerine göre büyük ölçekli özel sermaye akımlarının çekerek; hisse senedi fiyatlarında önemli derece değişkenlik yarattığını gözlenmiştir. Venezüella bankacılık sistemini çöküşünde hisse senedi fiyatlarının değişikliği iyi bir örnektir. Gayrimenkul fiyat köpüklerinin patlamasının ise özellikle sanayileşmiş ülkelerde çok sayıda bankacılık krizini başlattığı izlenmiştir (Goldstein, Turner, 1996: 13-14).

Banka Pasiflerinde Büyük Çaplı Vade/Para Uyuşmazları

Banka pasiflerindeki büyüme ekonominin büyüklüğü ve uluslararası rezerv stoku ile karşılaştırıldığında çok hızlı ise banka varlıkları likidite, vade ve para cinsine göre banka pasiflerinden önemli ölçüde farklılık taşımaktaysa; bankanın sermayesi ve/veya kredi-zarar karşılıkları banka varlıklarının değişkenliğini karşılayacak durumda değildir. Ekonomi büyük şoklara maruz kaldığında bankacılık sisteminde kırılganlık artar. Finansal serbestleşmeyle birleşen teknolojik gelişmelerin

ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemenin yükselen ekonomilerde bireylerin banka mevduatlarının para bileşimlerini değiştirmesinin 1994'de Meksika'da yaşanan devalüasyonu kolay hale getirdiği ileri sürülmektedir. Meksika'da 1989-1994 arası M2'nin GSMH'ya oranının yükselmesi ve 1994'de uluslararası rezervlerin hızla düşüşü sonucu likit bankacılık pasifleriyle bir panik halinde bu pasifleri karşılayacak döviz stoku arasındaki açığın genişlediğini gözlendi (Calvo, Goldstein, 1996: 283-286). Latin Amerika'da yaşanan bankacılık krizlerinde ise krizin erken aşamalarında mevduatlara hücumların sanayileşmiş ülkelere kıyasla daha etkili olduğunu incelenmiştir (Rojas, Weisbrod, 1996: 3).

Yüksek faiz oranlarında bankacılık sistemi ve müşterileri için döviz cinsinden borçlanma baştan çıkarıcıdır. Bankalar uzun vadeli kredilerini fonlamak için bankalararası piyasadan döviz cinsi kısa vadeli kredilere başvurabilirler. Bir devalüasyon halinde bu işlem kötü bir biçimde sonuçlanır. Örneğin, Meksika'da Aralık 1993- Aralık 1994 döneminde pesonun dolara karşı 3,1'den 5,3'e gerilemesi bankalarının döviz cinsi pasiflerini 89 milyar pesodan 174 milyar pesoya yükseltmiştir. Aynı dönemde faizlerin artması ve ekonomik faaliyetlerin azalması kredi riskini de arttırmıştır. Devalüasyon Meksika şirketlerinin öz varlıklarının ani ve sert bir şekilde bozmuştur. Durumun nedeni olarak büyük ve orta ölçekli Meksika şirketlerinin toplam satışlarının %10'dan daha azının döviz cinsinden olmasına rağmen finansal pasiflerin yaklaşık %60'ının döviz cinsinden olmasıdır. Hedge edilmemiş büyük borç pozisyonları sadece bankaları ve müşterilerini daha kırılgan hale getirmektedir. Bankacılık krizleriyle mücadele etmeyi de güçleştirmektedir (Mishkin, 2001: 28). Borçların döviz cinsinden ifade edilmesi reel faiz oranlarının düşürmek için daha gevşek para politikası ve yerel para üzerinden borçların reel değerini düşürmek için devalüasyon gibi geleneksel kriz yönetim stratejilerinin daha az etkin olmasına sebep olmaktadır (Goldstein, Turner,1996: 15-16).

Diğer taraftan yükselen ekonomilerde bankaların sanayileşmiş ülke bankalarına göre uzun vadeli fonlara erişme fırsatlarının daha az olması, riskleri dağıtmada ve likiditeyi artırmada sermaye piyasalarından daha az yararlanmaları vade uyuşmazlığı riskini arttırır. Almanya'da banka pasiflerinin %45'i uzun ve orta vadeli tahviller; Japonya'da finansal sistem pasiflerinin 1/3'i sigorta rezervleri, yatırım fonları ve tahvilleri iken yüksek enflasyon, devalüasyonlar ve banka mevduatlarının negatif reel getirisi yükselen ekonomilerde bankaların uzun vadeli finansmanını sağlamalarına engel olmaktadır (Rojas-Suarez, Weisbrod, 1996: 3).

Finansal Serbestleşmeye Yetersiz Hazırlanma

Tablo 2. 3. Finansal Liberalizasyon - Bankacılık Sorunları ve Krizleri

Ülkeler	Sermaye Girişleri		Kriz Öncesi 5 Yılda Liberalizasyon
	Kısa Vadeli	Uzun Vadeli	
Arjantin(1980)	Açık	Açık	Evet
Arjantin(1995)	Açık	Açık	Evet
Meksika(1995)	Açık	Açık	Evet
Şili(1981)	Açık	Açık	Evet
Venezuella(1994)	Kapalı	Kapalı	Veri Yok
Brezilya(1994)	Kapalı	Kapalı	Veri Yok
Malezya(1985)	Açık	Açık	Hayır
Filipinler(1981)	Kapalı	Kapalı	Veri Yok
Tayland(1997)	Açık	Açık	Evet
Endonezya(1992)	Açık	Açık	Hayır
G.Kore(1985)	Kapalı	Açık	Evet
Japonya(1992)	Açık	Açık	Hayır
Türkiye(1994)	Açık	Açık	Evet
ABD(1980)	Açık	Açık	Hayır
G.Afrika(1985)	Kapalı	Açık	Hayır

Kaynak: Williamson, Mahar, 2002: 91

Finansal piyasaların daha etkin ve baskı altına alınmamış bir ortamda, müdahaleler ve etkilerden uzak bir şekilde çalışması sonucuna yönelik finansal serbestleşme uygulamaları beraberinde finansal piyasalar açısından ciddi riskler getirmektedir. Faiz oranları üzerindeki kontrollerin kalkması, zorunlu karşılıkların azaltılması, bankacılık sistemine giriş ve çıkışın yerli ve yabancı bankalar açısından kolaylaştırılması, döviz piyasalarında konvertibilitenin sağlanması, sermaye hareketlerindeki serbestleşme gibi deregülasyon uygulamaları bankacılık sisteminin faiz, döviz kur, likidite ve geri ödememe risklerini göre önemli oranda arttırmıştır. Finansal sistemde yeterli önlem alınmaması durumunda bu risklerin bir bankacılık krizine neden olacağı açıktır.

Faiz oranlarının serbest bırakılması, bankaları daha önce yararlandıkları kısa süreli faiz oranlarının uzun süreli faiz oranlarının altında tutan yasal düzenlemelerin korumasından çıkarır. Özellikle geçiş döneminde faiz oranlarında yaşanan değişkenlikler artar. BIS(Bank For Internatıonal Settelements), yükselen ekonomilerde kısa süreli faiz oranlarının son yıllarda sanayileşmiş Avrupa ülkelerinden önemli ölçüde yüksek olduğunu belirtmektedir. Finansal serbestleşmenin bir sonucu olarak hızlı kredi genişlemesine bir paradoks olarak yüksek reel faiz oranları eşlik eder. Kredi sınırlamalarının kaldırılması özellikle

liberalize edilmiş gayrimenkul ve menkul kıymet piyasalarında kredi taleplerini serbestleştirebilir (Kaminsky, Reinhart, 1996: 14). Finansal serbestleşmenin ardından gayrimenkul kredilerinde artış eğilimi güçlenir. Rezerv yükümlülüklerinin düşürülmesi ise bankaların giderek artan kredi taleplerini karşılamasına olanak verir. Regülasyona uğrayan ekonomilerin sıklıkla uygunladığı dış sermaye akımları da kredilerde genişlemeye neden olur. Ancak kontrollü finansal ortamlara alışık kredi verenler yeni risk kaynaklarını değerlendirme uzmanlığına sahip olmadıkları, yeni yabancı ve yerli bankaların piyasaya girişi rekabeti artırdığından bankalar daha riskli faaliyetlere yönelirler. Yurtdışı finansal piyasalara ulaşmanın kolaylaşması bankaları mevcut yerel kısıtlamalardan da kaçınmasını sağlar. Örneğin, döviz net açık pozisyon kısıtlamalarından kurtulmak için yurtdışı piyasalarda yapılan türev sözleşmeler kullanılır.

Finansal piyasaların liberalizasyonu öncesinde denetim ve düzenleme faaliyetlerinin yapısal çerçevesi güçlendirilmezse; banka denetçileri yeterli eğitim ve kaynaklara sahip değillerse liberalleşme sonrasının yeni faaliyetlerini değerlendirmek ve gözetmek için yetersiz olacaktır (Caprio, Atiyas, Hanson, 1996: 413-427). Finansal serbestleşmeye yetersiz hazırlanma Brezilya, Şili, Endonezya, Meksika, İsveç, Birleşik Devletleri ve Venezüella'nın da bulunduğu birçok ülkede bankacılık krizlerine neden olmuştur. Son dönemdeki 25 bankacılık krizinin 18'i krizden önceki 5 yıl içinde finansal sektör liberalizasyonun yaşanmış ülkelerdedir. Ayrıca finansal liberalizasyonun yardımcı olduğu reel faiz oranlarında ve para çarpanı büyüklüğünde artışlar da izlenmektedir (Kaminsky, Reinhart, 1996: 7-8).

Yoğun Siyasi Müdahaleler, Kamu Bankaları ve İlişkili Kredilendirmede Kontrolün Yitirilmesi

Siyasetçilerin politik amaçlarını, bankaların sahip ve yöneticilerinin kişisel yararlarını bankacılık faaliyetlerine zorla sokmaları, bankaların karlılıklarını ve etkinliklerini zarara uğratmış; bankacılık krizlerine neden olmuştur. Bu sorun sanayileşmiş ülkelerde de yaşanmakla beraber özellikle yükselen ekonomilerde daha yoğun olarak gözlenmektedir. Özelleştirmelere rağmen hala yükselen ekonomilerde kamu bankaları bankacılık sisteminin önemli bir kısmına müdahele etmektedirler. Federal yapıya sahip ülkelerde özerk bölge veya eyalet hükümetleri de kendi bankalarına sahiptir. Bu bankalar yerel yönetimlerin amaçları doğrultusunda hareket etmektedirler. BIS'in, 129 ülkede yaptığı bir çalışmada incelenen ülkelerin yaklaşık yarısının banka sermayelerinde kamu payının önemli bir oran olduğu ve gelişmekte

olan ülkelerin tamamına yakınında ise büyük oranda devlet sahipliği gözlenmiştir. Kamu bankalarının aldıkları kredi kararlarında, özel bankalardan çok daha fazla açık ve kapalı hükümet yönlendirmelerine tabii oldukları gözlenmektedir. Kamu bankalarının kuruluşu ekonominin belirli sektörlerine kredi tahsisi ve sorunlu sektörlere devlet yardımını amaçlandığından kredi alanın kredi değerliliği kredi kararında önem taşımaz. Ayrıca kamu bankaları rekabete karşı korunduklarından zararlarının devlet tarafından karşılanması ve bazı ülkelerde yasal olarak kapanmaya karşı korunmaları banka zararlarının erken aşamada kontrolü sorunlu kredilerin belirlenmesi ve düzenlemeler yapılmasını engelleyen güdüleyicileri doğurur. Örneğin, 1994'de özel Arjantin bankalarının sorunlu kredilerinin oranı %10 iken devlet bankalarında oran 1/3'e çıkmıştı. Brezilya'da ise eyalet bankası Banespa Aralık 1994'de portföyündeki sorunlu kredilerin 20 milyar doları eyalet hükümetinin borcu idi. Çin, Hindistan ve Endonezya'da da sorunlu krediler kamu bankalarında yoğunlaştığının belirlemişlerdir (Goldstein, Turner, 1996: 18-19).

Bankacılık sektörüne devlet müdahalesi kamu bankaların ötesine ulaşmaktadır. Bankalar özel mülkiyete ait de olsa siyasetçiler kredilerin belirli sektörlere tahsisini etkileyebilir; belirli borçlulara karşı kredi ayrıcalıkları sağlayabilir; özel bankaların belirli karlı bankacılık faaliyetlerine girişini önleyebilir; bankalara piyasa faiz oranlarının altında faizle devlet tahvili tutma zorunluluğu getirebilirler. Bankalara yüksek karşılılık yükümlülükleri veya vergiler uygulayabilirler. Endonezya, Kore, Malezya, Filipinler ve Tayland'da bankaların son yirmi yıllık dönemde kredi portföylerinin sabit bir oranını belirli sektörlere tahsis etme konusunda baskıya uğradıkları ya da düzenleyici hükümler ile karşılaştıkları gözlenmiştir. Kore'de bankaların özelleşmelerinden on yıl geçmesine rağmen ticari banka kredilerinin yaklaşık yarısının politik kredilerden oluştuğunu izlenmektedir (Goldstein, Turner, 1996: 18-19). 1980'lerde Arjantin'de zor duruma düşmüş kurumlara kredi sağlamak için sağlıklı bankalar üzerindeki rezerv yükümlülüklerinin arttırılması yönteminin, Meksika'da ise 1980'lerdeki bütçe açıklarının finansmanı için rezerv yükümlülüklerinin kullanılması bankaların hükümetlerin mali ajanları haline getirildiklerini gözlenmiştir (Honohan, 1996: 21).

İlişkili kredilendirme kavramı ise banka sahiplerine, yöneticilerine veya onlarla ilişkili işlere açılan kredileri tanımlamaktadır. Bu tür bir uygulamada kredi değerlemesinde tarafsızlığın yitirilmesi, sahtekarlıkların yaşanması ve kredi riskinin aşırı yoğunlaşması başlıca riskledir. Birkaç büyük borçlunun iflası veya ekonomideki

belirli bir sektörün çöküşü banka sermayesini yok edebilir. Bankaların ilişkili borçlularıyla mesafeli kalamayacağından, borçlunun kredi teminini garantilemiştir. Kredi verene bilgi akımının zarar görmüş olması ve kaliteli üst yönetim atanması, sorunlu kredilerin saptanması ve karşılık ayrılması yönündeki güdüleyicileri etkileri bankaları zayıflatmaktadır (Goldstein, Turner, 1996: 20-21). İlişkili kredilendirmenin yönetim sorunu oluşturduğunu ve Arjantin, Bangaldeş, Brezilya, Şili, Endonezya, Malezya, İspanya ve Tayland'da bankacılık sorunlarına sebep olduğu belirlenmektedir (Sheng, 1999: 21).

Günümüzde bankaların tek bir borçlu veya kredi grubuna karşı yüklenebilecekleri maksimum risk hakkında düzenlemeler mevcuttur. ABD'de oran sermayenin %15'i, Almanya'da %25'i, Rusya'da kuruluş tarihi ve tipine göre %50-100 arası, Japonya'da %20'si garantiler ve iştirakler yoluyla girilen riskte ise %40'a kadardır. Dünya genelinde ülkelerin %90'ının banka sermayesinin %60'ının üstünde ilişkili kredi açılmasına izin vermediği, sanayileşmiş ülkelerde oranın daha da düşük olduğunu belirtilmektedir (Goldstein, Turner, 1996: 21). Temel sorun bu sınırlamaların ne ölçüde uygulandığının denetlenmesidir. Bu süreç banka denetçilerinin yetersizliği kadar hayali borçlu isimleri ve hayali hesaplar gibi yolsuzluklarla daha da zayıflatılmaktadır.

Muhasebe Bilgileri, Kamuoyuna Açıklık ve Yasal Yapıda Zayıflık

Bankaların faaliyet gösterdikleri kurumsal yapının zayıflığı banka performanslarını ters yönde etkiler. Ülkeden ülkeye farklılıklar yaşanmasına rağmen piyasa disiplininin işlemesini ve etkin bankacılık denetiminin uygulanmasını engelleyici bir faktör olarak muhasebe sistemlerini, kamuoyuna açıklama uygulamalarını ve yasal çerçevedeki zayıflıkları işaret edilmektedir. Bu zayıflıklar ve kırılganlıklar banka karlılığına zarar verirler.

Yatırımcılar, banka müşterileri ve banka denetçileri kredi değerliliği hakkında doğru, güncel, kapsamlı ve şeffaf bilgiler olmaksızın bankaları disipline etmek ve gözetim altında tutmak olanağına sahip değillerdir. Birçok ülkede banka varlıklarının sorunlu ve geri dönüşü kuşkulu olacak şekilde sınıflandırmış olan muhasebeleştirme gelenekleri bankaların mali sorunlar içindeki kredi alanlara daha fazla kredi açarak batık kredilerinin durumunu iyi göstermelerini önleyecek kadar iyi işlememektedir. Kredi sınıflandırması, kredi alanların kredi değerliliği ve teminatın piyasa değerinden çok ödeme durumuna dayandığından bankalar ve kredi alanlar değişik yöntemlerle zararları gizlemekte ortak hareket etmektedirler. Geri dönüşü

kuşkulu krediler sistematik olarak düşük gösteriliyorsa; kredi zararları için yeterli karşılık ayrılmayacak ve bankanın raporlanan net gelir ve banka sermayesi ölçütleri aşırı derecede artmış görünecektir (Sheng, 1980: 54). Geri dönüşü kuşkulu kredilerin payı üzerine kamuoyuna açıklanmış rakamların 1980'lerin başında Şili ve Kolombiya bankacılık krizlerinde gerekli işareti vermediğini gözlenmiştir. Birçok Latin Amerika ekonomisinde bankacılık krizlerinin hemen öncesinde geri dönüşü kuşkulu kredilerin toplam kredilere oranının Finlandiya ve Birleşik Devletler gibi ülkelerden çok daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Hatta Latin Amerika'da bankaların krizler sonrasında pozitif net kar açıkladıkları belirlenmiştir (Rojas,Suarez, Weisbrod, 1996: 8). Asya Pasifik ülkelerinin bazılarında ise krediler en az 6 ay temerrütte kaldıktan sonra geri dönüşü kuşkulu olarak sınıflandırılır. Bazı ülkelerde banka denetçilerinden ziyade banka yönetimleri kredi sınıflama kriterlerini belirlerler. Geri dönüşü kuşkulu kredilerin tespitinde yaşanan bu gibi sorunlar banka iflaslarını öngörmede başarısız oldukları belirlenmiştir (Goldstein, Turner, 1996: 24).

Sağlıklı bankaları sorunlu bankalardan ayırt etmede bankaların konsolide risk sınırları hakkındaki mali tabloların yetersizliği, ülke içinde bankalar için tekdüzen raporlama yükümlülüklerinin yetersizliği, ülkeler arasındaki muhasebe standartlarındaki farklılıklar, farklı bankalar için yayınlanmış temel finansal verilerin yetersizliği, denetim otoriteleri ve kamuoyuna sunulan doğru olmayan raporlar konusunda ciddi cezaların yetersizliği ve özellikle hızla gelişen yükselen ekonomilerde bankalar için özel kredi derecelendirmesi uygulanmalarının azlığı engeldir. Bankacılık sisteminde banka denetçilerinin yasal yetkilerinin yanı sıra yasal çerçevede önem kazanır. Yasal sistem, temerrüde düşmüş kredilere verilen teminatı tahsil etmek veya kredi alanların krediler için teminat vermesini ya da iflasları durumunda hüküm verilmesini güçleştirip, zaman alıcı hale getiriyorsa bankaların kredi zararları artarken firmalar içinde borçlanma maliyeti anormal yükselir. Örneğin Meksika'da kısa vadeli krediler için teminat olarak stoklar gibi dönen varlıkların kullanımına yasal engellerin varlığı, kredi alanlar daha yüksek faiz ödemek zorunda kalmaktadır (Rojas, Suarez, Weisbrod, 1996: 4).

Bozucu Güdüleyiciler

Bankacılık krizlerini önlenmesi için finansal sistemin iyi işlemesi sistemin ana aktörlerinin aşırı risk almaktan caydırılması veya riski erken aşamada düzelten güdüleyicilere gerek vardır. Banka denetçileri, sahipleri, yöneticileri ve alacaklılarının her birinin kaybedecekleri şeylere sahip olmaları bu güdüleyicileri

sağlar. Sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bankacılıktaki mevcut güdüleyici yapının bozukluğu sorunlarının bir bölümünü oluşturur.

Banka Sahipleri için Bozucu Güdüleyiciler

Banka sahiplerinin karşılaştıkları güdüleyicileri üç temel faktör; banka sermayesi, banka yeniden yapılandırmasında oluşan maliyetlerde onlara düşen pay ve bankanın imtiyaz (lisans) değerini etkiler.

Banka sahipleri (hissedarları), fonları risk altında olduğunda bankanın ödeyebilirliği tehlikeye atmamak için iyi yöneticiler seçer ve görevlendirirler. Bu nedenle banka sermayesi ikili bir işleve sahiptir. Sermaye olağan olmayan zararlara karşı bir koruyucu tampondur ve daha iyi bir yönetim tarzını teşvik eder. Banka ödeyebilirliği yitirilirse yapılandırma maliyetinin kimin tarafından karşılanacağı ise gelecekteki güdüleyicileri etkiler. Risk almak doğru olmadığından yapılandırmanın maliyetinin risk alan taraftan tahsili güvenilir davranış güdüleyicilerini teşvik eder. Geleneksel bankacılık işlemlerinden iyi getiri sağlayan banka sahipleri, yüksek riskli faaliyetlere girerek bu getiriyi tehlikeye atmaya daha az eğilimli olacakları için banka imtiyaz değeri önemlidir (Goldstein, Turner, 1996: 25). ABD ve Japonya'da bankaların imtiyaz değerlerinin düştüğünü dönemlerde bu durumun sonucu olarak aşırı risk almaya yol açtığı konusunda veriler mevcuttur (Moskaluk, 2002: 16).

Yükselen ekonomiler ise Basel'in standardını karşılayan ya da aşan sermaye yükümlüklerini benimsemiştir. Ancak yükselen ekonomilerde bankalar karşılaştıkları yüksek riskli ortama rağmen sanayileşmiş ülke bankalarından daha yüksek oranda risk ağırlıklı sermaye araçlarına sahip gözükmemektedirler. BIS'in yaptığı bir araştırmada bu ülkelerin % 92'si zorunlu olmasa da Basel benzeri risk ağırlıklı sermaye yaklaşımını uyguladığı belirlenmiştir (Goldstein, Turner, 1996: 26).

Banka Yöneticiler için Bozucu Güdüleyicileri

Bankalarda iyi işleyen, sağlıklı çalışan kredi ve risk yönetimi sistemlerini kurulmasını ve muhafaza edilmesini sağlamak banka yöneticilerinin görevidir. Yetersiz yönetim sık sık banka iflaslarının önde gelen nedeni olarak görülmüştür. Zayıf yönetimler ve güvensiz davranışlar ilke itibariyle bir maliyet doğurur. Uygulamada özellikle banka yöneticilerin değiştirilmesinin güçlüğü banka iflaslarının nedenleri arasındadır. Çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerin oluşturduğu örneklerde banka yeniden yapılandırmalarının büyük bir kısmında üst yönetimin değiştiğini bazen de yapılandırılan bankaların üst yöneticilerinin başka pozisyonlara atandıkları belirlenmiştir (Caprio, Klingibiel, 1996: 18).

Mevduat Sahipleri için Bozucu Güdüleyiciler

Yükselen ekonomilerde mudilerin piyasa disiplinine potansiyel katkısı muhasebe sistemlerinin kalitesi ve kamuya açıklanan bilgilerin boyutu nedeniyle sınırlıdır. Devletin bir bedel ödeyerek batan bankaları kurtarması veya bankaların mevduat sigortalarına sahip olmasının mudilerin bankaların kredi değerliliğini izlemeleri yönündeki güdüleyicileri azaltmaktadır. Eleştirinin hedefi, genellikle mevduat sigortasının yasal olarak varlığı değil fiili durumudur. 70'in üzerindeki ülkede resmen mevduat sigortasının olmadığı, mevduat sigortası sunanların da kısmi kapsama (genellikle küçük cari mevduat sahipleri için) sunan düzenlemeler olduğunu gözlenmiştir. Piyasada disiplini sağlamak için mudilerin çok küçük, çok dağınık ve finansal bakımdan çok yetersiz oldukları vurgulanır. Bu açıdan temel sorun ödeyebilirliğini yitirmiş bankaların sahiplerini veya büyük toptancı alacaklarını kurtarmak için devlet müdahalesinin keyfilik taşması olasıdır (Goldstein, Turner, 1996: 29-30).

Banka Denetleyiciler için Bozucu Güdüleyiciler

Siyasi ve yasal etkilerin, banka denetçilerini ödeyebilirliğini yitirmiş bankaların kapatılmaları veya düzeltici önlemler yüklemelerini engelleyici yönde etki edeceği yönünde bir görüş vardır. Yükselen ekonomilerde bankacılık sektörüne siyasetçilerin büyük ilgisi olduğu bankacılığın boyutu veya sanayi bağlantıları düşünüldüğünde banka denetçileri üzerindeki baskıların sanayileşmiş ülkelerde olduğundan daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bankalar üzerindeki kısıtlamaların sadece güçlü çıkar gruplarından gelen tepkilerle ortaya çıkmadığı aynı zamanda yasal girişimlerinde banka denetçilerini çatışmalara sürüklediği gözlenmiştir. Bankalarda, denetçilerin önemli sorunları daha erken niye belirlemediği şekilde sert eleştiriler mevcuttur. Çünkü gecikmenin maliyeti yüksektir. Denetçilerin işlerini geçiktirdikleri durumlarda ödeyebilirliğini yitirmiş bankaların sahip ve yöneticileri yeniden dirilme kumarı oynayabilmektedir. Bu da bankanın zararların katlanması tehlikesiyle karşı karşıya bırakabilmektedir.

Politik baskılara yaygın olarak bulunan çözüm ise denetimin politik olarak bağımsız bir kamu kurumuna veya merkez bankasına verilmesidir. Diğer öncelikli çözüm ise denetçilerin duruma göre keyfi karar alma olanaklarını azaltmaktır. Ayrıca ABD'de olduğu gibi sorunlara göre belirli düzeltici eylemlerin zorunlu olduğu çok kuralcı bir denetim sisteminin uygulanması benimsenebilmektedir (Goldstein, Turner, 1996: 30-31).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BANKACILIK KRİZLERİ SONRASI YENİDEN YAPILANDIRMALARI

3.1. BANKACILIK YENİDEN YAPILANDIRMALARINDA GELİŞİM

Büyük Bunalımı izleyen dönemde önemli bankacılık krizlerinin ilk dalgası ortaya çıkmıştır. Ekonomiler üzerinde banka iflasları diğer işletmelerin iflaslarından daha büyük etkiler yarattığı gözlenmektedir. Bu durumdan bankalarda mudiler, kredi verenler ve kredi kullananlar aynı anda olumsuz yönde etkilenirler. Kredi verenler verdikleri kredilerin geri ödenmemesi ve kredi alanlara verilen kredilerin geri çağrılması ekonomide bir şok etkisi yaratarak ödeme güçlüğü çekmeyen finansal yapısı sağlam bankaları da sarsabilir. Banka iflaslarının domino taşı benzeri birbirlerinin ardı sıra yaşanması sağlıklı bankaları da etkiler. Gerekli desteğin verilmemesi durumunda sağlıklı bankaların varlıklarını zararına satmalarına ve kredilerini geri çağırmalarına neden olur. Banka iflasları krediler sistemini de ciddi şekilde etkileyeceğinden, mali sistemde kredi sıkışıklığına (credit crunch) neden olur ve ekonomik faaliyetler çöker.

Bankacılık yeniden yapılandırma süreci dinamik şartlarda ve çevrede uygulanır. Yeniden yapılandırma teknikleri ekonomideki değişen güdüleyiciler üzerinde büyük roller oynamaktadır (Sheng, 1996: 20). Bankacılık yeniden yapılandırmaları anlık değildir. Finansal sektörün serbestleşmesinde olduğu gibi bir süreci gerektirir. Bu sürecin tekniklerinin iyi bilinmesi ve uygulanması gereklidir. Ancak uygulamaların yapılacağı ülkenin şartlarının bilinmesi ve tekniklerin ülke şartlarına uygun olması zorunludur. Bankacılık yeniden yapılandırma süreci birbirini izleyen dört ana bölümde özetlenebilir:

- Teşhis,
- Zarar Kontrolü,
- Zararların Dağıtımı,
- Karlılığın yeniden sağlanması ve doğru güdüleyicilerin yaratılmasıdır.

3.1.1. Banka Yeniden Yapılandırmalarında Genel İlke ve Politikalar

Başarılı sistemik bankacılık yeniden yapılandırma stratejisi aşağıda belirtilen ekonomik amaçları gerçekleştirmelidir:

- Finansal sistemin istikrarını en kısa sürede yeniden sağlarken sistemi etkin bir şekilde yeniden faaliyete geçirmeli ve fonları dağıtmalıdır. Bu süreçte bankacılık sistemi mutlaka ödemeler sisteminin dürüstlüğünü finansal tasarrufları korumalı ve ekonomiye gerekli kredi akımları sağlanmalıdır (Lindgren, 1999: 29).
- Yeniden yapılandırma süreci boyunca uygun güdüleyici yapı sağlamak ve banka sahipleri, yöneticileri, borç alanlar, mudiler, kredi verenler, varlık yöneticileri ve sistemin denetiminde yer alan hükümet aracılarını da kapsayan tüm piyasa iştirakçileri için ahlaki tehlikeden kaçınılmak zorundadır.
- Sürecin etkinliğini ve uygun ağırlıklı maliyet paylaşımını sağlayarak mevcut hissedarlara zararların dağıtımıyla vergi mükellefleri için maliyet en aza indirilmelidir.

Bu ekonomik amaçları başarmak yeniden yapılandırmayı gerçekleştirenler açısından bankalara müdahalenin etkili yönetimin uygun çözüm prosedürlerine başvurmayı, sorunlu varlıkların değerlerini ve özel yatırımcıların optimal ilgisini sağlar. Bankacılık krizleri geçiren ülkelerde bu genel amaçları takip ederken stratejiler değişik yerel durumlara, hükümet tercihlerine ve krizin derinliğine bağlı olarak değişebilir (Lindgren, 1999: 29).

Bankacılık yeniden yapılandırma sürecindeki başlıca anahtar adımlar ise:

- Faaliyetlerine devam edemez durumdaki finansal kurumlarla ilgili uygulanacak stratejilerin tespiti ve uygun olanların yeniden yapılandırılması,
- Yeniden yapılandırma için kamu sektörü desteğinin kapsam ve şekilleri,
- Borç tahsilatı ödemeleri ve varlık yönetimi için düzenlemeler,
- Operasyonel ve yapısal yeniden yapılandırma sağlayan düzenlemeler,
- Yeniden yapılandırmanın işleyiş hızı ve basiretli kurallara uyumdur.

Saydam olmayan bir yeniden yapılandırma süreci finansal sisteme kamunun güvenini sağlamada başarısız kalabilir. Bankacılık yeniden yapılandırmaları için geliştirilen stratejiler kriz geçiren tüm ülkelerde benzerdir. Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırmaya giden ülkeler faaliyetlerine devam edemez durumdaki finansal kurumların tasfiyesini kabul edip, borç sınıflandırmasını yapmak, sermaye yeterliliği ile ilgili kuralları uygulamak ve yeniden yapılandırma sürecindeki kredi

zararlarının karşılanması için uluslararası uygulamalara tam uyumu kabul ederler. Ülkeler yeniden sermayelendirme sürecinde bankacılık sektörüne yurtiçi ve yurtdışı yatırımcıların ilgisini çekmeyi amaçlamaktadırlar (Lindgren, 1999: 29).

3.1.2. Bankacılık Yeniden Yapılandırmalarında Teşhis ve Müdahale Yöntemi Seçimi

Bankacılık yeniden yapılandırmalarının ilk ve en önemli aşaması, bankacılık sisteminin içinde bulunduğu durumun teşhisidir. Teşhis konulmadan yapılandırmanın hangi teknikleri gerektirdiğini anlamak zordur. Teşhisin konulmasında aşağıdaki süreç izlenir.

İlk aşamada mali yapının teşhisi için:

- Banka portföyünün uzlaşılmış tekdüzen muhasebe standartları ve kredi sınıflandırma yöntemleriyle kıymet takdiri,
- Kredilerin sınıflandırılmasında ve karşılıkların hesaplanmasında kaliteli bilgi kullanımı da içeren kredi verme sürecinin belirlenmesi,
- Karşılıkların yeterliliğinin değerlendirilmesi,
- Aracılık maliyetlerini de kapsayan kar ve zarar hesaplarının analizi,
- Rapor edilen harcamalar ve operasyon giderlerinin gerçekliğinin analizi,
- İlişkili kredilendirmenin derecesi ve büyük kredi alanlara için kredi yoğunlaşmasının değerlendirilmesi,

Bankalara açılmış davalar, çalışanların emeklilik fonlarına olan yükümlülükler, garantiler, future ve opsiyon sözleşmelerinin riske açıklığından doğan yükümlülükler gibi şüpheli yükümlülüklerinin değerlendirilmesi,

- Tüm bilinen zararları ve bilanço dışı maddeler olarak görülen varlık ve yükümlülükleri kapsayan yeni bir bilançonun oluşturulması,
- Faiz oranları, kur riski ve vade uyuşmazlıklarını içeren ödeme gücü kıymet takdiri
- Sermaye yeterliliği düzenlemelerine uyulup uyulmadığının kontrolü,
- Hileye açıklığın ve iç kontrol mekanizmalarının incelenmesi gerçekleştirilir.

İkinci aşamada kurumsal yapının teşhisi için (Sheng, 1980: 31)

- Rekabetçi bir çevrede, güvenli ve etkin uygulamalar için banka stratejik planlarının incelenmesi,
- Yönetim sistemleri, personel ve eğitim politikalarının yeterliliğinin denetimi,
- Operasyonel ve stratejik ihtiyaçlara yönetimsel duyarlılığın incelenmesi,

- Kredi politikalarının ve prosedürlerinin belirlenmesi,
- Hazine operasyonlarının izlenecek yönetmlerin belirlenmesi,
- Yönetim bilgi sistemlerinin incelenmesi,
- İç denetim fonksiyonunun incelenmesi,
- Yönetim performansının izlenmesi ve gözetiminde yönetim kurulunun rolünün incelenmesi gereklidir.

Yapılandırma sürecinin teşhis aşamasının ardından bankacılık sistemindeki kayıpların, zararların belirlenmesi ve oluşan kayıpların bankacılık sistemindeki taraflara (kamu, banka sahipleri, mudiler) uygun şekilde dağıtılması yönetmektir. Bu süreci ise finansal sistemde karlılığın tekrar sağlanarak doğru güdüleyicilerin yaratılarak yapılandırma öncesindeki olumsuz şartlara tekrar dönülmesinin önlenmesi izler.

Müdahale yönteminin seçimini etkileyen etmenler ise:

- Bankacılık Sisteminin Yapısı: Bankacılık sistemlerinin yapısı yeniden yapılandırma yöntemleri üzerinde en etkili etmenlerdendir. Örneğin, sistemde az sayıda banka olması veya bankaların ülke genelinde yayılması sorunlu bankalara müdahalenin kuralcı ve katı olmasını engeller.
- Sistemik Risk Kuşkusu: Yapılandırma çalışmalarında münferit risk veya sistemik risk var ise müdahale yöntemi değişmektedir. Sistemik risk bankacılık sisteminin toplam varlıklarının % 20'sini aşıyor ise söz konusudur. Bu durumda zararın maliyeti daha büyük olacağından yapılandırma faaliyetleri için uygulanacak olan yöntemle toplumsal maliyetleri en aza indirecek yöntemler arasından seçilir. Eğer sistemde risk münferit ise seçilecek yöntemler bulaşma etkisini sınırlayacak güveni en kısa sürede tesis edecek ve maliyeti en azda tutacak yöntemler arasından seçilir.
- Maliyet Etkisi ve Maliyet Karşılaştırması: Müdahale gerçekleştirilirken yapılandırmayı yöneten kurumun müdahale yöntemlerinin maliyet analizi ve kıyaslamasını yapması ve yöntemleri belirlemesi gereklidir. Bu tür bir maliyet analizi öngörülemeyen maliyetler nedeniyle zordur. Bu amaçla ABD'de FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation) yapılandırmalar öncesi maliyeti en aza indirmek amacıyla bankalara maliyet testi uygulanmaktadır (Karacan, 2002: 169).
- Bulaşma Etkisi: Sorunlu bankalara uygulanacak yöntemlerin seçiminde en önemli konulardan biri müdahale sonrasında bankacılık sorunlarının sisteme

yayılmasını önlemektir. Seçilen yöntem sorunlu bankalardaki kırılganlığı diğer bankalara yayılmadan önlemelidir.

- Kamuoyu Tepkisi: Bankacılık yapılandırmalarında kamuoyunun müdahale yöntemlerine ilgisi yapılandırmaları yönlendirenlerin üzerilerinde baskı oluşturabilir.
- Kamuoyu baskısı nedeniyle yapılandırmayı yönetenler en uygun yöntemi seçemeyebilirler.

  Bu nedenle kamuoyunun ikna edilmesi müdahale açısından gereklidir.
- Müdahale Yönteminin Ahlaki Tehlike Yaratma Olasılığı: Bankacılık sorunlarında benzer yöntemlerin sıklıkla kullanılması kamuoyunda yöntemin tekrar kullanılacağına dair bir inancı doğurabilir. Yöntemin sorunların ortaya çıkmasına neden olan kişi veya kurumlara maliyet getirmemesi durumunda sistemde bir ahlaki tehlike yaratabilir.
- Yasal Çerçeveden Meydana Gelen Sınırlamalar: Yapılandırılmadan sorumlu yetkililer üzerindeki en önemli sınırlamalar ülke yasa ve düzenlemelerinden gelir. İlk önemli sınırlama uygulanacak yöntemler üzerindeki bir sınırlamalardır. Bu durumda yetkililer yasal nedenlerle en uygun yöntemi uygulayamayabilirler.
- İkinci sınırlama ise, yapılandırmalardan sorumlu kurumların alacakları karar ve tercihler üzerindeki yasal sınırlamalardır. Bu sınırlamalar seçilen yöntemlerin nasıl uygulanacağına dair açık ve ayrıntılı süreçler ve ön koşullar getirebilir. Bu gelişme yetkililerin farklı müdahale yöntemlerine yönelmelerine neden olabilir.

3.1.3. Bankacılık Yeniden Yapılandırmalarında Hukuki Çerçeve

Sistemik banka yeniden yapılandırmaları için oluşturulması gerekli yasal çerçeve dört temel unsura dayandırılır. Bu unsurlar ise, bankacılık sistemine güvenin yeniden sağlanması, devlet müdahalesine yasal zeminin oluşturulması, faaliyetlerine devam edemez durumundaki bankalar için müdahale mekanizmasının oluşturulması ve yeniden yapılandırmalar için yapısal önlemlerin alınmasıdır.

Kamuoyunun bankacılık sistemine yeniden güvenini sağlaması için yeniden yapılandırmada gerekli yasal düzenlemeleri yapmak ve acil kararnameleri çıkarmak için kamu otoritesinin yeniden yapılandırmaya yoğun ilgisi gerekir. Ayrıca kamu görevlileri uzun dönemli sonuçlar için mümkün olduğunca çok detayı göz önünde

bulundurmak zorundadırlar. Örneğin, mevduat garanti kapsamıyla ilgili olarak açılan davaların sayısını en aza indirmek için garanti kapsamındaki mevduatların tanımı, banka hesap türlerine ve garantinin süresine göre açıkça belirtilmeli, banka sahipleri ve bankanın zararlarından sorumlu diğer kişilerin mevduatlarının garanti kapsamına alınıp alınmayacağına ilişkin yasal sorunlara çözüm aranmalıdır. Diğer önemli adım ise bankaların etkin ve ihtiyatlı yönetilmesini engelleyen yasal ve düzenleyici çerçevedeki zayıflıkla ilgili çarpıklıkların giderilmesidir. Bu durumda basiretli denetim ve düzenlemeye ilişkin kuralların uygulanması, daha iyi muhasebe ve bilgilendirme standartlarının oluşturulması, etkin çalışmayan ve faaliyetini sürdüremeyecek finansal kurumlara gerekli müdahalelerin yapılması için düzenlemelerin yapılması, hileli ve yasal olmayan mali işlemlere yaptırım uygulanması gerekmektedir (Waxman, 1998: 7-8). Bankacılık yeniden yapılandırmaları için yeni kabul edilen ya da değişiklikleri yapılan yasal düzenlemeler, bankacılık denetim ve gözetim kurumlarına aşağıdaki şartları uygulama zorunluluğunu getirir.

Bankaların faaliyetlerinde Basel sermaye yeterliliği standartlarını uygulamaları,

- Düzenli uygulanan yerinde ve uzaktan izleme sistemi kurmaları,
- Bankacılık faaliyetlerinin doğasındaki riskleri izlemek üzere iç denetim sistemlerini kurmaları,
- Kredi sınıflandırmasında ve sorunlu krediler için karşılık ayrılmasında uluslararası kabul gören standartları benimsemeleri,
- Banka mali performansları hakkında kamuoyunu yeterli düzeyde bilgilendirmeleri,
- Bankaların hisselerinin, devredilmesi yatırım transferine uygun yurtiçi ve yurtdışı şubelerin kurulmasını düzenleyici, yetkililerin öncelikli dikkatlerini içeren banka faaliyetlerini düzenleyen kuralların tesisidir.

Örneğin Asya krizinde Kore hükümeti Basel düzenlemelerini bankacılık yeniden yapılandırmasının gerçekleştirilmesinde öncelikle yerine getirmiştir. Tayland hükümeti ise kredi sınıflandırması ve sorunlu krediler için kaynak ayrılması konusunda gerekli uluslararası standartlarını ilk aşamada yürürlüğe girmesi için gerekli düzenlemeleri yapmıştır (Waxman, 1998: 1).

Bir ülkede bankacılık sistemi büyüdükçe, mali piyasalar duruma paralel olarak değiştikçe, mali sistemin denetiminden sorumlu yetkililer arasında

uzlaşmazlıklar ortaya çıkar. Sistemin gözetim ve denetiminden sorumlu yetkililerin bazı durumlarda geçersiz işlemler yaptıkları denetim ve gözetim faaliyetlerinde eksiklikler olduğunu bilmelerine rağmen sorunlara yeniden yapılandırma kamuoyunun ilgisini banka düzenlemelerine çekene kadar yeterli dikkat ve ilgi göstermedikleri gözlenir. Bu çerçevede, sistemik bankacılık yeniden yapılandırması süreci yetkililerin sistemdeki sorunların, eksiklikleri gidermesi için gerekli yasal ve yönetimsel değişiklikleri yapmaları için iyi bir fırsattır. Devletin zor durumdaki bankalara müdahale sürecinde yapılandırma faaliyetlerine yasal bir dayanak oluşturulabilmesi için sürecin mevcut yasal çerçeveyle uyumunun sağlanması gereklidir. Bu amaçla yeni kanunların çıkarılması ya da mevcut kanunların değiştirilmesi gerekir. Ödeme güçlüğü olan finansal kurumlara yetkililerin müdahalesi için gerekli yasal çerçeve adil şekilde oluşturulmuş standartlara, süreçlere, eksiksiz bir belgeleme sistemine ve şeffaf kararlara dayandırılmadır (Waxman, 1998: 9-10). Yetkililerin faaliyetlerine devam edemez durumdaki bankalara karşı uygulayacağı müdahale şeklinin seçiminde ise mevcut yasal çerçevenin içinde bulunduğu durum veya uygulanması düşünülen müdahale şekillerine göre yasal çerçevede gerekli değişikliklerin yapılması önem taşır.

Bankacılık yeniden yapılandırmalarında uygulamaya konulan yapısal önlemler mali sektördeki sorunların çözümüne yöneliktir. Önlemlerin başlıca amacı sektörün güvenirliliğini yeniden tesis etmek ve tekrar rekabete açmaktır. Yapılandırma faaliyetlerinin uygulanmasında yetkililer için temel zorluk bu enstrümanların piyasa ilkeleriyle uyumunun sağlayacak olanakların belirlenmesidir (Erdönmez, 2001: 18). Bu süreçte yapılacak yasal ve idari düzenlemelerde bu amaca dikkat edilmesi önem kazanır.

3.1.4. Bankacılık Yeniden Yapılandırmalarında Temel Yaklaşımlar

Sistemik bankacılık yeniden yapılandırmalarında günümüze kadar çeşitli yaklaşımlar uygulanmıştır. Bu yaklaşımlar başlıca merkezi ve merkezi olmayan bankacılık yeniden yapılandırma yaklaşımları olarak ayrılabilir.

Merkezi bankacılık yeniden yapılandırma yaklaşımının özellikleri:

• Sorunlu kredilerin tek bir kuruma aktarılır.

• Yapılandırma faaliyetlerinde bir konuya odaklanılır.

• İdeal yaklaşımda birkaç büyük kurumun ya da tüm sektörün sorunlu kredilerine yoğunlaşır.

• Sistemdeki bankalar sorunsuz ilişkiler yaşadıkları sağlam ve güvenilir müşterilerin işlemlerine yoğunlaşırlar.

• Yapılandırma faaliyetlerini yürütecek kurumlara gerekli yasal yetkileri sağlayacak hukuki değişiklikler gerçekleştirilir.

• Sistemdeki bankaların yapılandırma çalışmaları sırasında ortaya çıkan kayıpları devlet bütçesinden karşılanır.

• Merkezi yaklaşıma dayalı yapılandırmalarda bürokratik zorlukların yaşandığı ve yapılandırma süreci çalışmalarının darboğaza girdiği gözlenir.

Merkezi olmayan banka yeniden yapılandırma yaklaşımının özellikleri:

• Sorunu krediler bankaların sorumluluğuna bırakılır.

• Sorunlu kredilerin çözümü bankaların normal faaliyetleriyle bütünleşir.

• İdeal yaklaşımda küçük ve orta büyüklükte kredi alanların sorunlarına yoğunlaşır.

• Yapılandırma faaliyetleri için yasal değişikliklere gerek yoktur. Gerekli tahsilatları da mevcut icra iflas kanunları hükümleri uygulanır.

• Bankaların kredi tahsilat işlemlerinde gerekli fonları başka kaynaklardan elde etmenin zorluğu nedeniyle dikkatli davrandıkları gözlemlenir.

• Merkezi olmayan yaklaşıma dayalı yapılandırmalarda bankaların faaliyetleri kapasitelerinin üzerindeki sorunlu krediler nedeniyle işlev görmez duruma gelebilir.

• Sorunların büyüklüğü bankaları normal faaliyetlerinden uzaklaştırarak daha farklı sorunlarla boğuşmasına neden olabilir (Sheng, 1980: 66).

Bu temel yaklaşımlardan yola çıkan, özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda etkin olan yapılandırma faaliyetlerini bu dönemde gerçekleştirilen önemli banka yapılandırma çalışmalarını gözlemleyerek kavrayabiliriz.

Birleşik Krallık Modeli (Cankurtaran Fonu – 1974) :

• Sorunlu bankalar İngiltere Bankası ve büyük kliring(takas) bankaları tarafından fonlandı.

• Yaşamlarını devam ettireceğine inanılan bankalara acil likidite desteği verildi.

• İflas etmiş bankaların sistemden acil tasfiyesi gerçekleşti.

•İngiltere Bankası sorunlu bankaları devraldı; zararlarını üstlendi ve operasyonel yapılandırma sonrası özelleştirdi.

ABD – (Federal Tasarruf ve Kredi Sigorta Kurumu – 1989'a kadar):

• Banka devralmaları ve birleşmeleri gerçekleştirildi.

• Sorunlu bankalara mali destek sağlandı ve operasyonel yapılandırma uygulandı.

• Mali sakınma uygulaması gerçekleştirildi.

• Yeniden doğuş yöntemi ve köprü banka uygulaması gerçekleştirildi.

• Banka yönetimin teslimi gerçekleştirildi.

ABD – (Resolution Trust Corporation (RTC) - 1989 sonrası):

• Bankaların sorunlu varlıkları RTC'de toplandı.

• Faaliyetlerine devam edemez bankaların tasfiyesi ve faaliyetlerini sürdürebilir bankaların satışı yapıldı.

• Federal garantili mevduatlar RTC tarafından üstlenildi.

İspanyol Modeli (Banka Hastanesi ve Kesip Atma Mekanizması)

• Akordeon ilkesiyle banka sermayeleri eşzamanlı artırılıp/azaltıldı.

• Sorunlu bankalar Merkez Bankası ve diğer ticari bankalar tarafından fonlandı.

• Sorunlu varlıklar mevduat sigorta fonu tarafından satın alındı.

• Mevduat garantisi sağlandı ve uzun vadeli düşük faizli krediler verildi.

• Devlet bankaları ve devralınan bankalar özel sektöre satıldı.

• Özel sorunlar doğuran Rumasa grubu devletleştirildi

Günümüzde bankacılık yapılandırmaları yüksek maliyetler nedeniyle hükümetleri maliyetleri en azda tutma konusunda baskı altına almaktadır. Bu baskı yapılandırma yaklaşımlarında önemli bir değişikliğe yol açmıştır. Sistemik bankacılık yeniden yapılandırmalıdır.

Büyük Bunalım zamanında ilk kurgulandığında piyasa dışı enstrümanlara odaklanırken günümüzde strateji piyasa tabanlı ve merkezi olmayan yaklaşımlara dönüşmüştür. Bu strateji, finansal piyasalarda liberalizasyon ve bankacılık hizmetlerinde küreselleşmeyi gerekli kılar. Strateji, ülkeleri yapılandırma enstrümanlarını piyasa merkezli ve rekabete açık bankacılık sektörüne göre tasarlamak zorunda bırakır. Stratejinin piyasa disiplinini geliştirdiği, çıkış politikasını açıkça belirttiği (batık bankaları kapatmak), iyi yönetimi beslediği, zarar paylaşımı düzenlemelerinde sahiplerin ve yöneticilerin ödeyeceği bedeli ve yapılandırmanın bir parçası olarak kamuoyuna açıklığında gözlenmektedir (Dziobek, 1998: 3-4).

3.1.5. Piyasa Dışı Banka Yeniden Yapılandırmaları

Günümüzde piyasa tabanlı enstrümanlara bankacılık yeniden yapılandırmaları sırasında verilen önemle 1930'lu yıllar ve II. Dünya savaşı sonrası hakim olan bakış arasında tam bir zıtlık mevcuttur. Bu dönemde bankacılık krizlerinden etkilenen ülkeler yetkililer mali dengeyi yeniden tesis etmenin etkin bir yolu olarak sınırlı rekabeti ve bankacılık faaliyetlerinin ölçeğini sınırlamayı seçmişlerdir. Özellikle 1930'larda bankacılık krizlerine cevap, faiz ve kur kontrollerini, öncelikli sektörleri doğrudan yönlendirmeyi ve devlet bankacılığı tercihtir. Sınırlı rekabet, istikrarı sağlamanın başlıca yolu olarak algılanır.

Bu dönemde Almanya'da bankacılık sistemi üç banka grubu arasında özellikle tasarlanmış ve piyasa ayrımı sonucunda istikrar sağlanmıştır. Bazı ülkelerde bankacılık faaliyetlerine ulusal ve bölgesel engeller getirilmiştir. Bu tür engellerin belli başlı örneği ise, Glass-Steagall yasası olarak da bilinen Bank Act of 1933 ile ABD'de vadesiz mevduatlara faiz ödenmesinin yasaklaması, tasarruflar ve vadeli mevduatlarda faiz tavanlarının uygulanması ve yatırım bankacılığının ticari bankacılıktan ayrılmasıdır. 1936'da İtalya çıkarılan bankacılık yasasıyla bankaların endüstriyel iştirakleri elde tutmalarını yasaklanmıştır. İsveç'te faiz kontrolleri ve kredi tavanları uygulama başlanmıştır (Dziobek, 1998: 3-4).

Piyasa dışı bankacılık yeniden yapılandırmalarında sıklıkla kullanılan ancak günümüzde büyük oranda terk edilen yapılandırma enstrümanları ise:

- Sorunlu bankaların devletleştirilmesi,
- Arz yönlü çözümler,
- Banka hastaneleri,
- Devlete ait varlık kurtarma kurumları,
- Devlet eliyle mevduat geri ödemeli banka tasfiye edilmelerdir (Sheng, 1980: 36).

Bu yaklaşımda, piyasa mekanizmalarına karşı büyük bir kuşku ile bakılırken; piyasa dışı enstrümanlarla birlikte akla gelen etkinsizlikleri ve maliyetlerin küçümsenmiştir.

Bu dönemin en bilinen örneği, Austrian Credit-Anstalt'ı kurtarmaya yönelik yapılandırmalardır. Zamanının en büyük ve karmaşık finansal kurumlarından biri olan bankanın yapılandırmasında kullanılan enstrümanların bileşimi piyasa dışı yeniden yapılandırma konusunda ilginç dersler verir. Austrian Credit-Anstalt'ın 1931'de çöküşü, ikinci büyük Avusturya bankası Allgemeine Oesterrichische Boden-

Credit-Anstalt (BCA)'ı devralmasından 2 yıl sonra meydana gelmiştir. BCA'ın çöküşü zayıf yönetim, tedbirsiz kredi genişlemesi, aşırı temettü ödemeleri ve etkin olmayan yönetimsel yapının bir bileşimidir. 1919'da imparatorluk bankası ayrıcalıklarına son verilmesi, bankayı faaliyetlerini düzenleme ve küçültmekte başarısız bırakmıştır. Her iki bankada monarşinin yıkılmasından sonra operasyonlarını azaltma, maliyetlerini kısma konusunda yetersiz kalmalar sonun hazırlamıştır (Presbburger, 1966: 420). BCA ve Credit-Anstalt'ın birleşmesi siyasi bir nedene dayanıyordu.

Hükümet, BCA'nın iflas etmemesi gerektiğine inanıyordu. Çünkü bankanın yerel endüstriler ve uluslararası yatırımcılarla (Hissedarlarının yarısı ve borçlarının önemli kısmı yabancılardı.) bağlantıları vardı. Birleşme ile Credit-Anstalt Avusturya bankacılık varlıklarının yarısından fazlasına sahip olarak; sistemin en büyük bankası oldu. Bankanın iflas etmeyecek kadar büyük algıyla piyasa risklerinden koruyabileceği umudu belirmişti (Dziobek, 1998: 6).

Mayıs 1931'de Credit-Anstalt, sermaye tabanı büyüklüğünde zarar rapor etti.

Kayıplar BCA'la birleşme, menkul kıymetler portföyü ve sorunlu kredilerden kaynaklanıyordu ve 140 milyon şilindi. Banka yıllık raporunda ise zarar 828 milyon şiline yükseldi. Banka hükümet tarafından merkez bankasından sağlanan fonlar ve sahiplerinden sağlanan ek sermaye katkılarıyla yeniden sermaye artışına gidildi. Ancak alınan önlem kamuoyunun bankaya güveninin yeniden sağlamadı. Çıkan panik, iki günde banka pasiflerinin %30'undan fazlasını kaybettirdi. Yerli ve yabancı kredi verenler fonlarını çekmeye devam ettiler. Haziran'da borçlarına karşılık tam devlet garantisi uygulanmaya başlandı. Garantilere karşılık, merkez bankası kısa ve uzun dönemde desteğini devam ettirmek zorunda kaldı ve banka bütçe içerisine alındı. Banka çalışanları ücretlerinde ve emeklilerin ödemelerinde kesintiler yapıldı. Bazı yöneticilerin ise işlerine son verildi. Likidite desteği konusunda çıkan tartışmalar merkez bankası guvernör yardımcısının istifasına neden oldu. Yabancı kredi verenlere sağlanan döviz avantajları merkez bankasının rezervlerini eritti. Finansal durum süren fonlamaya bağlı kayıplar ve devalüasyon beklentisi alınan önlemlere rağmen güvenin yeniden sağlanmasını engelledi. Federal bütçe 1800 milyon şilin iken bankaya merkez bankası desteği 571 milyon şiline ulaştı. Yaşanan sermaye kaçışı Avusturya'ya Ekim 1931'de geniş döviz kontrolleri uygulamasına neden oldu (Dziobek, 1998: 6).

Bankanın büyüklüğü krizi sistemik hale getirip, yapılandırma önlemlerini bankacılık sektörünün tamamına yaydı. Avusturya Ulusal Bankası himayesinde ve bir muhasebe firması işbirliğiyle Varlık Yönetim Şirketi (Revisiongesellschaft) oluşturuldu ve şirketin satın aldığı pay senetlerini sermaye aşılaması olarak kabul edildi. Şirket devletin ve merkez bankasının katkılarıyla finanse edildi. Buna karşılık çok koşullu, çok yüksek maliyetli destek önlemleri uygulandı. 1934'de hükümet yapılandırma çabalarına son vererek, bankacılık sektörünü üç banka arasında birleştirdi; sektörü büyük çapta devlet sahipliği ve sınırlı rekabet altında topladı. Bu klasik örneğin maliyeti 1931'de GSYİH'nın % 15'i, yaklaşık 1.550 milyon şilin idi. Bazı maliyet paylaşımları yaşansa da maliyetlerin % 70'i devlet, % 25'i pay sahipleri, % 5'i merkez bankası tarafından üstlenilmişti. Sonuç, piyasa dışı yaklaşımın sınırlı rekabet ve mali piyasalara hakim bir devletin olduğu yüksek derecede yoğunlaşmış bankacılık yapısı oluşturulmasıdır (Dziobek, 1998: 3-4).

Bu klasik başarısızlık örneğinden çıkarılacak dersler: Yetkililerin bankacılık krizine ilk cevabı banka kapatmalarını önlemesidir. Kurtarma operasyonlarının odağı orantısız merkez bankası likidite desteği, devlet garantileri, zorunlu devlet tahvili ihraçları, yeni pay senetleridir. Önlemlere karşılık güvenin yeniden sağlamada başarısız kalınması, krizi Credit-Anstalt'ın ötesinde bir para krizine dönüştürmüştür. Operasyonel yapılandırma faaliyetlerine sınırlı ilgi gösterilmiştir. Maaşlar ve emekliliklerde kesinti uygulanmış ve bir kısım personel işten çıkarılmıştır. Yapısal önlemlerde ise sektördeki diğer bankaların rekabetini yeniden sağlamadaki eksiklik ihmal edilen bir diğer boyuttur.

Yetkililer birleşmeleri tercih ederken, tasfiyelerden iflas eden bankaların üstlenilen işlerinin güçlü bankaları zayıflattığı görüşünden ötürü kaçınmışlardır. Yapılandırma sırasında merkez bankasından önemli tutarda uzun dönem fonların kullanılmıştır. Yetkililer sistemdeki sorunları bilirken, izlenen politikalar sorunlara hitap edememiştir.

3.1.6. Piyasa Tabanlı Yeniden Yapılandırma Enstrümanları

Günümüzde sistemik bankacılık yeniden yapılandırılmasında yeni yaklaşımlar, bankacılık hizmetlerinin küreselleşmesine ve finansal liberalizasyona paralel yaklaşımlardır. Birçok ülkede yeniden yapılandırma enstrümanları piyasa merkezli, açık ve rekabetçi bir bankacılık sistemi geliştirmek veya yeniden eski

haline getirmeye yöneliktir. Piyasa tabanlı yapılandırma enstrümanları finansal, operasyonel ve yapısal olmak üzere üç grupta toplanabilir.

Tablo 3. 1. Sistemik Banka Yeniden Yapılandırması Enstrümanları

Enstrümanların Tipi	Örnekler
Finansal Bankalar Acil Finansal Destek	Merkez Bankası Likidie Desteği Devlet Garantileri Devlet Desteği(Tahvil, Hibe, Borç vs.9 Özel Menkul Kıymet ve Tahvil Enjeksiyonları
Operasyonel Yönetişim ve Etkinliğin Sağlanması	Ek Sermaye Yeni Yönetim Daha Etkin Personel Eşleştirme Saygın Yabancı Bankaların Girişini Kolaylaştımak
Yapısal Rekabetin Sağlanması	Kapatma Birleştirme/Bölme/Küçültme Varlık Yönetimi, Borç ve Yeniden Yapılandırma Özelleştirme Firmaların Yeniden Yapılandırılması

Kaynak: (Dziobek, 1998: 9)

Finansal yeniden yapılandırma enstrümanları, yakın dönem sorunlara hitap ederken genellikle bankalara doğrudan finansal transferleri gerektirir. Operasyonel yeniden yapılandırma enstrümanları yönetimi, bireysel banka etkinliği ve karlılığa odaklanır.

Yapısal yeniden yapılandırma enstrümanları ise sektörel düzeyde sorunların nedenlerine, rekabetin ve sağlamlığın yeniden sağlanması veya kurulmasına odaklanır. Bu üç tür enstrüman grubunu birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Başarılı yapılandırmalar tümünü kapsayan geniş bir yaklaşımı zorunlu kılar. Ayrıca başarılı yapılandırma stratejilerinin aşamaları güçlü, bağımsız bir liderlik, mali, yasal ve düzenleyici çevreyi gerektirir.

3.1.7. Finansal Yeniden Yapılandırma Enstrümanları

Yapılandırma çalışmalarında finansal enstrümanların kullanımı bankacılık krizlerinin özelliklerine göre ele alınır. Hükümetler ve merkez bankaları, finansal enstrümanlarla yaygın durağanlığa cevap verir. Banka bilançolarını ilk aşamada düzeltmede ve doğrudan finansal transfer gerektiğinde acil müdahalede kullanılır. Finansal enstrümanların amacı, varlık kalitesinde düzeltmeye gitmek, pasiflere destek olmak veya mevcut sermayeyi yükseltmektir. Tüm müdahaleler bilançoların düzeltilmesini ve bankanın iflas öncesi durumuna geri dönmesine yardımı amaçlar.

Buna karşılık finansal enstrümanlar yapısal karışıklıklar neden olmaktadır (Dziobek, 1998: 8).Birçok müdahale ilk tercih edilen yöntemler olmasına rağmen sektörün veya tek tek bankaların kırılganlıklarının altında yatan nedenlere hitap etmezler. Bu nedenle güvenin yeniden tesisinde yetersizdirler.

Sorunlu Bankalara Merkez Bankasının Likidite Desteği

Bankacılık yapılandırmasının ilk aşamasında, merkez bankasının sorunlu bankalara finansal destek sağlanması en olağan ve yaygın yoldur. Son kredi mercii olarak merkez bankası, likidite sorunları arttıran bankalara yardımcı olan ilk kurumdur. Yapılandırmalar sırasında merkez bankası kaynaklarına başvurulmasının nedeni sorunlu bankaların kamu bütçesinden fonlanmasın daha hızlı ve uygun biçimde gerçekleştirilmesi daha sağlıklı olacaktır (De Juan, 2003: 11). Son kredi mercii borçları likit olmayan ama ödenebilirliğe sahip bankalarla sınırlı olmalıdır. Merkez bankası teoride bu tür borçların tamamını teminat altına almalı ve ceza faiziyle ödünç vermelidir. Sistemik bankacılık krizlerinde likit olmayan bankalarla iflas halindeki bankaları ayırt etmek zorlaştığından, merkez bankası sık sık kredi veren son mercii pozisyonunda kalmakta ve kredileri düşük teminatlarla ödünç vermektedir. Merkez bankalarının destekleri ödeme sistemine karşılıksız borçlar, rezerv karşılıklarının azaltılması, birinci sınıf senetlerin açık iskontolanması veya bankalara döviz cinsinden kredilerdir. Örneğin, 1995'de Bank of Mexico döviz cinsinden kredilerin çevrilmesinde zorluklarla karşı karşıya kalmış bankalara düşük faizli döviz cinsi krediler sağlamıştır. Bazı merkez bankaları da krizler sırasında piyasa değerleri aşırı düşmüş tahvilleri nominal değerlerinden iskontoladı. Ayrıca merkez bankalarının kısa dönem kredilerini orta ve uzun dönem kredilere çevirdikleri de belirlenmiştir (Dziobek, 1998: 9-10). Merkez bankalarının sorunlu bankalara olan destekleri bankacılık sistemlerinin yapısı, ihtiyaçlar ve eldeki olanaklar çerçevesindedir.

Merkez bankaları sorunlu bankalara likidite sağlarken, yapılandırma sürecinden sorumlu yetkililerle Merkez bankası üst yönetimi arasında düzenli ve uyumlu bir eşgüdüm olması gerekmektedir (Nyberg, 1997: 17). Ayrıca merkez bankaları para politikası hedeflerinden uzaklaşmamak amacıyla uzun vadeli likidite desteği vermemelidir. Merkez bankası desteklerinin, bankacılık yapılandırma faaliyetlerinde başarı elde edildikçe geri planda kaldığı ve sınırlı fayda sağlandığı belirlenmiştir (Dziobek, Pazarbaşıoğlu, 1997: 17).

Garantiler ve Mevduat Sigortası

Hükümetlerin bir kriz sırasında bankacılık sistemine güveni yeniden sağlamak için aldığı önlemlerin başında garantiler gelmektedir. Bu sayede kamuoyunun bankacılık sistemine güvensizliğinin önüne geçilmekte, banka hücumları ve paniklerini önlenmektedir. Bankacılık yapılandırmalarında garanti kapsamları değiştirilerek sistemdeki tüm bankalara, banka pasiflerinin tamamına veya özel kredi veren gruplara uygulanabilir. Küçük mevduat sahipleri mevduat sigortasının zayıf ya da mevcut olmadığı durumlarda açıkça korunabilirler. Banka tasfiyelerinde ise kamuoyundan gelen tepkiler hükümetleri tüm mudileri korumaya itebilir. Bununla beraber mudiler ertelemeler veya sınırlı erişilebilir mevduatlar yüzünden zarara uğrayabilirler. Ertelemeler özellikle, yüksek enflasyonlu ülkelerde önemli kayıpları yaratabilir. Garantilerde özellikle hedef döviz cinsinden krediler olabilir ve bir para krizinin önlenmesine çalışılabilir. Ancak garantiler bankacılık sistemlerinde büyük ahlaki tehlike yaratabilir. Ahlaki tehlikenin önlenmesi için İsveç örneğindeki gibi hükümet bankaların borçlarını garanti edip; garantiden çıkmadan önce özel denetimden geçirilmedir (Erdönmez, Tulay, 2001: 9-10). Endonezya ve Tayland'da benzeri ahlaki tehlikeyi önlemek için bankalardan garanti için bir ücret istenebilir.

Garantilerin de banka hücumlarını sona erdirmekte başarısız kaldıkları gözlenmektedir. Asya krizinde ve geçiş ekonomilerinde, garantiler mevduat kaçışlarını durduramamıştır. Kaçışlar sorunların altında yatan sebeplere güçlü şekilde müdahale edilene kadar sürdü. Ekonomik istikrarsızlık ve zorlu mali koşullar geniş kapsamlı bir garantiyi kamuoyu için güven vermedi (Dziobek, 1998: 10-11).

Sorunlu Bankalara Devletin Finansal Desteği

Hükümetler banka iflasları sonucu gelişen olumsuz sosyal ve siyasal sonuçlardan çekinmeleri, ödemeler sisteminin sağlıklı işlemesi, kamu yararı ve sınırlı sorunların tüm bankacılık sektörünü kapsamasından korkulması gibi nedenlerle sorunlu bankalara finansal destek vermeye başladılar (Nyberg, 1997: 4-5). Devletin sorunlu bankalara desteği, yapılandırma sürecinde bankalara kamu kâğıdı ihracı, sermaye benzeri krediler ya da diğer mali destekler şeklindedir.

Hükümetlerin mali yapıları sorunlu bankalara tahvil ihraç ederek yeniden sermayelendirmesi; sorunlu bankaların sermaye yeterliliklerini ve bilançolarını düzeltmektedir. Tahvillerin faiz gelirleri de bankaların karlılıklarını olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca devlet tahvili ihracı sorunlu bankaların kredi bileşimini

değiştiren bir faktör olmaktadır. Bir bankanın bilançosunu ve cari gelirini düzeltmekte tahviller çoğunlukla diğer enstrümanlarla birlikte kullanılır. Ciro edilemeyen tahvillerin kullanımı iyi bir örnektir. Polonya'da özel olarak çıkarılmış 30 yıllık ciro edilemez tahviller bankalara ihraç edilmiştir; İspanya'da ise sorunlu bankalara 12 yıllık tahviller piyasa oranlarının altında bir faizle ihraç edilmiştir. Sorunlu bankalara tahvil transferlerinin devlet sübvansiyon içermesi bu tahvillere açıkça belirlenmiş koşullar eklenmesini gerektirir. Japonya ve Kore'de tahviller yerine düşük faizli hibeler ve krediler kullanılmış ve banka bilançolarında tahvillerle benzer etkiler yapmışlardır. Japonya'da bu hibeler mevduat sigorta kurumu tarafından yönletilmiştir (Dziobek, 1998: 4-5).

Hükümetlerin finansal destekleri kamu kâğıdı tahvil ihracı dışında; kamu fonlarının sorunlu bankalara aktarılması, kredi kullandırılması, sorunlu krediler karşılığında devlet tahvili verilmesi, hisse senedi alımı ve vergi muafiyeti tanınması gibi yöntemleri de içerir.

Bu yöntemleri incelersek; Hükümetler kamuya ait çeşitli bankalardaki fonlarını sorunlu bankalara likidite durumlarını iyileştirmek amacıyla aktarabilirler. Ancak bu durum kamu mevduatının çekildiği bankalar açısından olumsuz izler oluşturmaktadır (Dziobek, Pazarbaşıoğlu, 1997: 17).

Devletin sorunlu bankalara desteğinin bir şekli geri dönüşü kuşkulu krediler karşılığında tahvil ihraç ederek bankaların varlıklarının kalitesini yükseltmeleridir. Bu işlemde izlenen başlıca yol sorunlu kredilerin nominal değerleriyle satın alınmasıdır. Sorunlu bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi için vergi muafiyeti getirilmesi de sıklıkla karşımıza çıkar. Yöntem genellikle bankaların emlak ve menkul kıymet satışlarında vergiden muafiyet şeklinde gerçekleştirilir. Sorunlu bankalara destek ve likidite darlığını aşmalarına yardım amacı ile devletin bankalara kredi kullandırdığı da gözlenmektedir. Bu yöntemin sorunlu bankalara devlet tahvili ihracından en önemli farkı daha hızlı gerçekleşmesidir. Hükümetlerin mali destek için sorunlu bankaların adi ve imtiyazlı hisse senetlerini satın almasına da rastlanabilir. Ancak yöntem politik kayırma suçlamalarına açıklık yaratır.

Sorunlu Bankalara Özel Hisse Senedi Aşılaması

Sorunlu bankalara ilk destek bankanın hâkim ortakları ve hisse senedi sahiplerinden gelmelidir. Ancak bir bekle ve gör tavrı hisse senedi sahipleri arasında hakim olabilir. Ertelenen hareketler ve imkânlar bankanın finansal durumunu daha da kötüleştirebilir. Merkez bankaları, bankacılık kanunlarının hükümleri vasıtasıyla özel

durumlar da hisse senedi sahiplere yeni sermaye aşılamaları emredebilirler. Örneğin, Fransız bankacılık kanunu merkez bankasına mali durumları zayıf bankalarda hisse senedi sahiplerinin hisselerini arttırmasına izin verir. Bu önlem güveni sağlamada etkin olabilir. Çünkü talep edilen ek hissedar fonları merkez bankasının mudilere, kredi verenlere ve potansiyel yeni sahiplere karşı bir kurtarma planı yürüteceğinin sinyalini verir. Devlet, sorunlu bankalara yeni yatırımların teşvik ederken aracı rolü de oynayabilir. Bazı devlet fonlarını kullanabilir. İspanya'da 1980'lerde yetkililer, hissedarların ek fonlarını teşvik etmek için fon hibelerini eşleyen bir sistem uyguladılar. Bu yöntem kayıpların dengelenip sermayenin eski haline gelmesine kadar sürdü. Devletin sorunlu bankalara önemli bir desteği de piyasada bankanın yaşaya bilirliğini sürdürmek için hisse senedi fiyatlarını sıfıra doğru düşmekten korumasıdır. Meksika'da 1990'larda yetkililer, sahipleri tarafından yeni sermaye aşılamasını desteklemek için şarta bağlı devlet desteği uyguladılar. Ayrıca sorunlu bankalarda eski hissedarların sahip olduğu etkiyi azaltmak için yeni sahipler bulmaya çalışılır. Şili'de 1980'lerde hükümet, yeni hissedarları cezp etmek amacıyla devlet destekli fonlar geri ödenene kadar eski sahiplere temettü verilmesi önlendi. Bu tür tekniklerde sorun, yasal uygulamanın güç oluşu, zaman gerektirmesi ve maliyetin yüksekliğidir. Sorunlu bankanın kapatılması ve varlıklarının satışı daha ucuz bir seçenek olarak görülebilir. Bununla beraber özel sektör kaynaklarından yeniden sermayelendirme banka sahiplerinin yeterli fonlara sahip olacağı ve güvenin sağlandığı algısı güçlenmektedir (Dziobek, 1998: 12-13).

Operasyonel Yeniden Yapılandırma Enstrümanları

Yönetim yetersizlikleri bankacılık sorunlarının başlıca nedenleri arasındadır. Bu nedenle yönetim yapısının yeniden tesisi bankacılık sisteminde güvenin yeniden sağlanmasında acil önlemler arasında yeralmaktadır (Roulier, 1995: 5). Bu durum yönetim zayıflığına hitap eden operasyonel enstrümanlara başvurmayı gerektirir. Operasyonel yeniden yapılandırma ile sorunlu bankaların gelir ve gider yapılarının iyileştirilmesi amaçlanır. Operasyonel yapılandırma faaliyetleri, yöneticiler ve banka sahipleri arasındaki ilişkileri geliştirmeyi de kapsar. Özellikle devlet bankalarında devletin sahiplik haklarının etkin kullanılmasıyla kontrolün ve dengenin yeniden kurulmasını sağlar. Operasyonel yapılandırma kısa vadede başarı elde edemez ancak sistemik sorunların üstesinden gelinmesinde çok önemli bir aşama oluşturmaktadır (Dziobek, 1998: 13).

Yeni Yönetim Atanması

Sorunlu bankalarda mali disiplinin sağlanması amacıyla banka yöneticilerinin değiştirilmesi operasyonel yapılandırma yöntemlerinin ilki olarak karşımıza çıkar. Amaç bankanın güvenilir kişilerce yönetilmesini sağlamaktır. Ancak yeni yöneticinin kamu görevlisi olması siyasi müdahalelere açıklık olasılığını yükseltir.

Yeni yöneticiler atanmasında iki farklı anlayış mevcuttur. İlki, faaliyetlerine son verilen bankanın varlıklarının düzene konup, alacaklılara dağıtacak bir yönetici/tasfiye memuru anlayışıdır. İkincisi ise; bankanın varlıklarını, işletme sürekliliğini koruyabilecek bir idaredir. Yeni yönetimin görevi her iki anlayış açısından da bankanın ne olacağına karar verilirken bankayı güven ilişkisine dayalı yönetmesidir. Ancak yönetim belirli ve kısa bir süre görev yapacağının farkında olmalı ve yapılandırmadan sorumlu yetkililerce çerçevesi çizilen yönetim anlayışının ana hatlarına uymalıdır. Ayrıca yönetim dönemi içerisinde yapılandırmadan sorumlu yetkililere banka hakkında danışmanlık hizmeti vermeli ve yol göstermelidir (Karacan, 2002: 172-173). İyi bir yönetimi sık sık sınırlı kaynaklar yüzünden engellenebilir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde bankacılık ihtisasının sınırlı olması, yeni yönetimlerin görevini zor ve masraflı hale getirir. Ayrıca güdüleyici önlemler olarak üst yönetim için yakın izleme, performansa bağlı sözleşmeler, mevcut yönetim için ücret kısıntıları ve üst yönetimde rütbe indirilmesi gidebilmelidir (Dziobek, 1998: 13-14).

Yeterli ve Etkin Personelin İstihdamı

Operasyonel yapılandırmalarda üst düzey yönetimdeki anlayışın değişmesinin yanı sıra yeni dönemin şartlarına uygun yetişmiş, kaliteli personele de gerek vardır. Ayrıca personel azaltılmasıyla aşırı istihdamın önüne geçilmesi de amaçlanır. Bu nedenle emeklilik ve yüksek kıdem tazminatlarıyla işten ayrılmayı teşvik edilir. Ayrıca piyasa deneyimi sınırlı geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerde ihtiyaç duyulan personelin istihdamı sınırlı olduğundan yurt dışından getirilmesi de olanak verilmelidir (Nyberg, 1997: 7-8).

Eşleştirme (Twinning)

Bankacılık yapılandırmalarında eşleştirme, saygın adı olan yabancı bir bankanın, zayıf durumdaki yerel bir bankanın iç operasyonel yapılandırma çabasına liderlik etmek için kiralandığı bir düzenlemedir. Eşleştirme düzenlemeleri daha çok geçiş ekonomilerinde kullanılmıştır. Eşleştirmeyle yabancı sermayenin bankacılık

yapılandırmalarında öncü bir rol alacağına inanılır. Eşleştirme düzenlemelerinin tüm gayretlere karşılık kısa ömürlü olduğu ve nadiren tam bir başarı elde ettiği gözlenmektedir. Örneklerin birçoğunda, görevin önemine özellikle yabancı banka tarafından gereğinden az değer verilir. Yabancı eşleştirme ortağının yasal, düzenleyici ve mali yapıdaki desteğin eksikliğiyle yıldığı gözlenir. Diğer örneklerde ise önerileri yavaş yürütülmüştür. Eşleştirme düzenlemelerinin açıklanabilir olması gerekliliği hizmetten yararlananları özel danışmanlık hizmetleri kiralamaya neden olacaktır (Dziobek, 1998: 14).

Yapısal Yeniden Yapılandırma Enstrümanları

Yapısal yeniden yapılandırma enstrümanları, bankacılık krizinin altında yatan sorunlarına hitap etmeyi, açık rekabeti güçlendirmeyi ve bankacılık sistemini güçlendirmeyi amaçlar. Banka kapatma, birleştirme ve diğer yapısal enstrümanlar yardımıyla bankacılık sektörünün işlevsel olmayan bölümlerini izole edilip ve saygın yabancı bankalara yerel piyasaları açmak amaçlanır. Yetkililer açısından temel zorluk yapısal enstrümanları piyasa ilkeleriyle uyumlu kullanabilmektir.

Banka Kapatmaları

Genel kural olarak, sermaye seviyeleri en az eşiğin altına düştüğünde iflas etmiş sayılarak kapatılıp, tasfiye edilebilmelidir. FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation), iflas etmiş bankaların ters güdüleyiciler altında hareket ettiğini ve bu nedenle bankacılık sisteminde sorunların şiddetlenmesine katkıda bulunduğunu belirtilmektedir (Handbook, 1997: 16). Banka kapatmaları strateji olarak bankacılık yapılandırmasında aktif bir şekilde yer aldığından yapılandırmaların merkezini oluşturur. Banka kapatmalarının zamanlaması, bankacılık krizini etkileme gücünden dolayı önemlidir. Krizin en derin olduğu an gerçekleşen kapatmalar ve tasfiyeler paniğin artmasına, mevduat kaçışlarına, dövize hücuma ve sermaye kaçışına neden olabilir ve kriz derinleşebilir.

Birçok ülkede banka kapatmalara karşı sakınma geleneği mevcuttur ve kapatmalar kamuoyuna kötü yansıtılabilir. Yaygın bir diğer engel ise bankacılık kanunlarının doğrudan veya dolaylı kapatma kararları alınmasına izin vermemesidir. Ayrıca mevcut yasal durum ve mahkeme işlemleri kapatma işlemini güçleştirebilir. Endonezya, Kore ve Tayland'da kapatma girişimlerindeki siyasal sorunlar yetkilileri yasal değişiklikler yapmaya yöneltilmiştir (Dziobek, 1998: 15). Banka kapatmalarına karşı 1980'lerde sorunlu bankaların birleştirilerek yapılandırılması yaygınlaşmışsa da

günümüzde kapatma ve tasfiyeler sirayet etkisine engel olabilecek alternatiflerinin yokluğu ve düşük maliyetler yüzünden tercih sebebi olmaktadır (De Juan, 2003: 5).

Yapılandırma çalışmaları çevresinde, çıkış politikasını yürütmekte ek engeller olabilir. Banka kapatmaları, mevduatların önemli miktarda etkilenmesine, ödemeler sisteminden sorunlar oluşmasına, kamuoyunun sisteme güvenini aşındırmasına neden olarak finansal piyasalarda durumu daha da kötüleştirebilir. Ayrıca kapatma kullanımı zor bir enstrümandır. Başlıca nedeni, keyfi uygulanabilme imkanıdır. Bir banka kurtarma kararının, bir diğer banka için alınmaması, adam kayırma ve ayırım ithamı yaratabilir. Bu nedenle mahkemelerin yetkililerin emrettikleri banka kapatma kararlarını bozdukları gözlenmiştir. Bazı durumlarda ise yetkililerin büyük bankaları kurtarılırken, küçük bankaları kapatmaları "too big to fail – iflas etmek için çok büyük" yaklaşımını haklı olduğunu belirlemektir (Dziobek, 1998: 15-16).

Banka Birleşmeleri, Bölünmeleri ve Küçültmeleri

Banka birleşmeleri özellikle aşırı piyasa ayrışması yaşanan ülkelerde etkisizliğin azaltılmasında kullanılır. Sadeleşen bir bankacılık kanunu ve kuralların yürürlükten kalkması sistemde gönüllü birleşmelere yol açabilir. Banka birleşmelerinde piyasa bakış açısından etkin kazançlar sağlamak (ölçek veya saha ekonomileri), başarılı bir birleşme için önemli bir ön koşuldur. Hükümetlerin yapılandırmalarda sınırlı kaynaklara sahip olması ve sorunlu bankalara hücumların yaşanmasını önlemesi amacıyla birleşmeler teşvik edilmektedir. Sorunlu bankaların birleşmelerinde hükümetler operasyon öncesinde finansal yapıda sorunlara neden olan unsurları önlemek amacıyla sorunlu varlıkları devralıp gerekli durumlarda bazı şube, gayrimenkul ve iştirakleri satmakta ve personel çıkarabilmektedir.

Birleşmelerde yapılandırılmalardan sorumlu yetkililer katalitik bir rol oynayabilirler. Örneğin Arjantin'de merkez bankası kooperatif bankaların birleşmelerini teşvik etti. Gerekli bazı yasal tavsiyeleri (örnek sözleşmeler gibi) sağladı. Ancak birleşmelerde ölçek ekonomilerinin sınırları mevcuttur ve birleşme sonuçları büyük bankalar için genelde başarısızlıkla sonuçlandığı gözlenmiştir (Dziobek, 1998: 16). Farklı rekabet avantajlarına sahip bankaların birleşmesi her zaman etkin bir çözüm değildir. Özellikle, özel ve devlet sahipli bankaların birleşmelerinde farklı kurumsal kültürlerin uyumu ve teknik sorunların üstesinden gelme (farklı yönetimsel uygulamalar ve elektronik sistemler gibi) yüksek maliyetler neden olmaktadır (Waxman, 1998: 3-4). Bununla beraber ölçek ekonomilerinden

yararlanan başarılı birleşme örnekleri de vardır. Örneğin İsveç'te biri devlete diğeri özel sektöre ait iki sorunlu banka başarıyla birleştirilmiş ve özeleştirme uygulamalarında en başarılı olandır (Dziobek, 1998: 17).

Birleşmeler, kapatmalardan kaçınmakta amacıyla da kullanılır. Yetkililer bankaları politik olarak birleşmelere zorlayabilirler. Faaliyetlerine devam edemez durumdaki devlet ve özel sektör bankalarının aktif ve pasifleri devlet bankaları tarafından üstlenir. Ancak bu tür birleşmeler düşük verimliliğe yol açarak, finansal sistemde istikrarlı gelişimi önler ve güçlü bankaları zayıflatır. Bu görüş Asya krizi sonrasında bankacılık birleşmelerinin incelenmesiyle desteklenmiştir. Daha güçlü mali yapıya sahip iflas riskinin azalmış bankalar yaratacağı görüşe karşı; normal dönemlerde bile sinerji ve etkinlik yaratmada sorunlar yaşanan banka birleşmeleri; Asya krizi gibi zorlu bir ortamda birleşme öncesinden daha fazla risk taşıyan bankalar meydana gelmesine neden oluşmuştur (Shih, 2000: 21-22).

Bankacılık yapılandırmalarında bölünme ve küçülmeler ise, bankaların birkaç ürün üzerinde odaklanmalarına yardım eder. Bankaların operasyon sahalarını küçülterek sistemde rekabeti teşvik eder. Ayrıca bölünmeler banka kapatmanın bir şeklide olabilir. İflas etmiş bankalar izole edilip, yaşayabilir parçaları ayrıca satılabilir. Bölünmeler, küçültme operasyonlarının bir parçası da olabilir. Örneğin Macaristan'da yetkililer bankaları bölerek şubelerini ve değerli varlıklarını diğer bankalara sattılar. Fransa'da ise, Credit Lyonnais'in yapılandırılmasında birçok yurt dışı iştiraki benzer bir uygulamalardan geçmiştir (Dziobek, 1998: 17).

Banka Özelleştirmeleri ve Finansal Sisteme Yabancı Bankaların Girişi

Faaliyetlerini etkin sürdürmeyen veya fiilen iflas etmiş kamu bankaları sıklıkla sistemik bankacılık sorunlarına neden olmaktadır. İronik olarak, sistemik baskı sırasında kamu bankaları kamuoyu gözünde güvenli mali cennetler olarak görülürler. Çünkü kamu bankaları böyle durumlarda devlet tarafından tam garanti altına alınırlar. Bu nedenle müşteri portföyleri özel bankalardan daha iyi durumdadır. Kamu bankaları bankacılık sorunlarına katkıda bulunduklarından, yapılandırma stratejisinin önemli bir elemanı da özelleştirmedir. Özelleştirmeler sadece yapılandırmanın bir parçası olarak değil kamu bankalarının ayrıcalıklarını kaldırılmasının bir çabası olarak da görülebilir.

Özelleştirme, yapılandırma çalışmaları sırasında acil uygulanan bir önlem değildir. Birçok ülke bankacılık özelleştirmelerini uzun dönemli bir süreç olarak görür. Bankanın yeni sahiplerinin bankayı karlı işletme kabiliyetine sahip olmaması,

hızlı banka özelleştirmelerini devlet için önemli riskli kılmakta ve tekrar devletleştirme tehlikesi içermektedir. Şili'de 1974'de ve Meksika'da 1991'de hükümetler önceki hükümetlerin devletleştirme politikalarını tersine çevirme niyetiyle bankaları özelleştirmişler. Ancak teklif veren kişilerin banka varlıklarının aşırı fiyatlaması ve yetersiz kanunlar karşısında, finansal sistem birkaç büyük holding şirketinin sahipliğinde toplanmış ve bu durum bankalara yeniden müdahaleye yol açmıştır. Başarılı banka özelleştirmelerinde ön koşul, sağlıklı ve uygun alıcıların, rekabetçi teklif verme süreçleri ve yabancı yatırımcıların rol oynayabileceği açık prosedür olarak uygulanmaktadır (Dziobek, 1998: 17-18).

Kamu bankalarının özelleştirmesi süreci bankacılık yapılandırmalarında özelleştirmeyle güdülen amaçlar ve özelleştirme stratejisinin belirlenmesi; özelleştirilecek bankanın hukuksal, örgütsel ve mali dönüşümü; uygulanacak yöntem, süreçlerin belirlenmesi ve bu aşamaların zamanında ve uygun hukuksal şekillerde gerçekleştirilmesinden meydana gelmektedir (Karacan, 2002: 222-223). Kamunun bankalarının özelleştirilmesinde kamu bankaları sadece tasarrufların toplanması ve tahsisi gerçekleşiyorsa; özelleştirme daha az sorunlu gerçekleşir. Buna karşılık kamu bankaları bankacılık sistemini düzenliyorlarsa; özelleştirme daha dikkatli gerçekleştirilmelidir. Ayrıca özelleştirilen bankaların kamu malı olduğu unutulmamalı ve özelleştirme özel sektöre servet transferi haline dönüştürülmemelidir (Giorgino, Tosca, 1999: 93-117).

Bankacılık sisteminde özelleştirmenin yanı sıra yabancı finansal kuruluşların sisteme girişleri de önemlidir. Yapılandırmadan sorumlu yetkililer sisteme yabancı banka girişleri sistemde güvenin yeniden sağlanması amacıyla teşvik ederler. Yabancı bankaların varlığı, finansal sisteme yabancı sermaye akışını kolaylaştırması; ülke içindeki yatırımların fonlanmasına olanak sağlaması; finansal hizmetlerde kalitenin ve rekabetin artmasına nedeni ile teşvik edilmelidir(Goldberg, Dagers, Kinney, 2000: 3). Krizlere karşı veya yapılandırma çalışmalarının bir parçası olarak sisteme yabancı bankaların girişi tüm teşviklere rağmen başarısız olabilir. En yakın dönem örnek, Arjantin'de bankacılık sisteminin yaşadığı durumdur. 1993'de sistemin %18'i yabancıların kontrolünde iken; 1999'da oran %50'si civarına yükseldi. Ancak yabancı bankaların sistemdeki varlığı 2000/2001 finansal krizini önleyemediği gibi krizin etkisi ile yabancı bankaların ülkeyi terk etmeye başlamaları krizin sisteme etkisini derinleştirerek büyümesine neden olmaktadır (Karacan, 2002: 139).

Sorunlu Varlıkların Yönetimi ve Varlık Yönetim Şirketleri

Bankacılık krizleriyle reel sektör şirketlerinde yaşanan iflaslar banka bilançolarında hızla artan tahsili gecikmiş alacaklar (TGA) yaratmaktadır. TGA'ların çözümüne yönelik uygulanan politikaların başarısı bankacılık krizlerinin derinlik ve süresini doğrudan etkilemektedir. Bu süreçte TGA'ların sistemden ayıklanması ve çözümüne yönelik politikalar önem kazanmaktadır (Duvan, 2001:5-6).

Varlık yönetimi sürecinin hareket şekilleri ise:

- TGA'ların satışı, sorunlu varlıkların bir piyasasının bulunması veya böyle bir piyasa yoksa piyasanın düzenlenmesini içerir. TGA'ların satışı mevcut risklerin ayrıştırılmasına ve kaynakların yeniden dağıtılmasını sağlar.
- TGA'ların iyileştirilmesi, varlık sahibinin çoğunlukla yasal yoldan alacağın teminatının veya borçlunun diğer varlıkların haciz ve tasfiyesini gerçekleştirmek suretiyle alacak haklarının bir kısmını veya tamamını elde etmeye yönelik bir süreçtir. Sürecin etkin sonuç vermesi büyük ölçüde var olan yasal çerçeve ve prosedürlere bağlıdır.
- TGA'ların yapılandırılması, alacaklının yükümlülüğünü yerine getirmeyen borçluyla müzakere sürecine girmesini ve yükümlünün geri ödeme kabiliyetinin güçlendirilmesidir. Süreç genellikle asıl sözleşmenin koşullarının yeniden tanımlanmasını içeren ve her iki tarafın karşılıklı tavizler vermesini gerektirir. Başarılı borç yeniden yapılandırması hem alacaklı hem de borçlu açısından faydalı olabilir. Ancak süreç, sadece varlığın rehabilitasyonun malı durumdadır (Duvan, 2001: 6).
- TGA'ların zarar yazılması, sorunlu varlığın nominal değerine eşit tutarda zarar yazılarak bilançodan düşülmesi için gerekli düzenlemlerin yapılmalıdır (Woo, 2000: 5).

Başarılı bir varlık yönetimi faaliyetinin gerçekleştirilmesi, iyi tanımlanmış amaçların varlığına bağlıdır. Bu amaçlar; varlık yönetimi uygulamalarıyla finansal sistemin yapılanmasına yardımcı olmak, TGA'lardan yüksek geri dönüş oranı sağlamak , hızlı ve kesin çözümler sağlamak ve varlık piyasalarının normalleşmesini sağlamaktır.

Sorunlu varlık yönetimi günümüzde başarılı yapılandırma çabalarının ana aşamasıdır. Bankacılık krizlerinde sorunlu varlıklar yalıtılırsa sorunlu bankalar güçlenebildiği gözlenir. Sorunlu varlıkların yalıtılması, bankaların ana faaliyetlerine

yeniden odaklanılmasına izin verir. Varlık yönetimini devam ettirmenin önemi, tasfiye değerini maksimize etmesi ve yapılandırma maliyetini azaltmasıdır. Yapılandırma sırasında ihmal edilen varlık yönetimi bankalar için kayıplar doğurur. Yaptırımlardan muaf tutulan borçlular, diğer borç alanların ödeme ahlakları üzerinde olumsuz etkilere neden olur. Yeniden yapılandırmalarda maliyet minimizasyonu ve borç geri ödeme ahlakının devamı için profesyonel varlık yönetimi şirketleri önemli bir konumdadır (Dziobek, 1998: 18).

Son yıllarda banka yapılandırmalarında TGA'ların tasfiye ve çözümüyle ilgili iki uygulamanın geliştirildiği gözlenmektedir. İlki, TGA'ların banka bilançolarından ayrı olarak sorunlu varlıkların yönetim ve tasfiyesinde uzmanlaşmış Varlık Yönetim Şirketlerine (VYŞ) aktarılması; İkincisi ise, gönüllülük esasına göre işlediği gözlenen bankaların reel sektöre karşı sorumluluklarını düzenleyen kurumsal borç yapılandırma uygulamalarıdır.

TGA'ın banka bilançolarından ayrılarak bu alacakların geri dönüşünü sağlamak amacıyla ayrı bir kuruma devredilmesi bankaların sorunlu varlıklarından doğan problemlerinin etkin bir mücadele yol olmuştur (Dziobek, Pazarbaşıoğlu, 1997: 27). TGA'ların sorunlu bankalar yerine uzmanlaşmış bir kurum tarafından yönetilmesi ise yeni bir fikir değildir. 1930'larda Avusturya Ulusal Bankası ve bir muhasebe firması işbirliğiyle bankacılık sisteminden sorunlu varlıkların tasfiyesi amacıyla bir varlık yönetimi şirketi kurulması için çalışma yapılmıştır (Dziobek, 1998: 6-7). VYŞ'leri uzun vadeli bir faaliyet dönemini kapsayacak şekilde kurulurlar. VYŞ'leri ele alınan varlıkların alacak haklarının ifa edilebilirliğine göre sınıflandırmakta, ifa edileme hakların tasfiyesi amacıyla kanuni yollardan alacağın takibini gerçekleştirmekte ve bu alacakların geri dönüşünü sağlamaktadır. İfa edilebilir nitelikte olan alacaklar ise yapılandırmaya tabi tutulmaktadır. Yapılandırmanın şekli devralınan varlığın niteliğine göre belirlenmektedir. Özellikle endüstriyel firmalar için yapılandırma; ana faaliyetle ilgili olmayan varlıkların satışı, personel azaltılması ve faaliyetlerde toplam etkinliği artıracak maliyet indirimlerini sağlayacak şekilde tasarlanmasıyla daha etkin olacaktır (Duvan, 2001: 9-10).

Ülkelerin koşullarına bağlı olarak hangi tür VYŞ modeli kullanılırsa kullanılsın, TGA'lar bankaların bünyelerinden ayrılmakta ve bankaların asıl işlevleri olan kredi aracılığına odaklanması sağlanmaktadır. Bankacılık krizinin derinliğinin ve etkisinin azalması için kredi kanallarının açık olması gerekliliği VYŞ'lerinin

sağlayacağı faydayı ortaya çıkarmaktadır. TGA'ların devralan kurumlar iki şekilde kurulabilmektedir:

Banka bünyelerinde birimler veya iştirakler şeklinde kurulan VYŞ'leri

• Devlet sahipliğinde kurulan merkezi VYŞ'leri, varlık yönetimi sürecinin bankaların kendi imkânlarıyla mı veya sorunlu varlıkların devlet öncülüğünde merkezi bir VYŞ'ne devrinin mi en iyi çözüm olacağı tartışmaları halen devam edilmektedir (Kliengebiel, 2000: 4). Bankacılık krizlerinin yaşandığı ülkelerde krizin boyutu, derinliği ile hükümetlerin sorunlu varlıklara müdahale etmedeki politik yaklaşımları ve yasal altyapıya bağlı olarak VYŞ'nin mülkiyetinin kime ait olacağı ortaya çıkmaktadır. İlk yöntem, bankaların sahipliğindeki VYŞ'leri 1990'ların başında İsveç ve Norveç banka krizlerinin ardından tercih edilmiş ve başarıyla uygulanmıştır. İkinci yöntem, devlet sahipliğindeki merkezi VYŞ'leri ise daha çok Asya krizi sırasında ve 1980'lerde ABD'de yaşanan finansal krizin çözümünde tercih edilmiştir.

Merkezi yaklaşımın amacı, borç geri ödemesini yönetmeyi amaçlayan yeni bir aracı yaratmaktır. Bu merkezi varlık yönetimi şirketi öncelikle bir veya birkaç bankaya hizmet verebilir. Merkezi VYŞ'leri gerekli uzman kadrosuna, bilişim teknolojilerine, finansman kaynaklarına sahip olmaları, ölçek ekonomisinden yararlanmaları, faaliyetlerine odaklanmaları ve menkul kıymetleştirme olanaklarıyla ön plana çıkmaktadır.

Devlet öncülüğüne sahip olması tahsilatı hızlandıracak uygun hukuki mevzuatın daha kolay yasalaştırılmasını sağlayacaktır. Bu yaklaşımın dezavantajları arzu edilebilir olmayan şekilde banka müşteri ilişkilerini bitirmesi, siyasi müdahalelere açık olması ve bankalar kadar kredi alanların özel bilgilerine sahip olmamasıdır. Banka VYŞ'nin ise merkezi borç yönetiminden daha başarılı olduğu ileri sürülür.1990'ların başlarında özellikle geçiş ekonomilerinde, bu konu üzerinde ciddi bir tartışma yaşanmıştır. Polonyalı ve Macaristan'da yetkililer banka tabanlı VYŞ'nin gelişmesi ve uygulanmasına çalışmışlardır. Yöntem, bankaların kredileri konusunda bilgi sahibi olmaları, kredi kararları ve takibinde sağlanan çabukluk, bazı durumlarda kredi alanlara yeni krediler açılarak durumlarının güçlendirilmesi avantajlarına sahip olabilmektedir (Mesutoğlu, 2001:5-6) Bankaların TGA'ları kendi iştirakleri şeklinde yapılandırılmış VYŞ'ne devri, devletin katlanacağı doğrudan maliyetleri azaltmaktadır. Güvenilir bir düzenleyici ve denetleyici çerçevenin bulunmaması ya da yetersiz çalışması durumunda bankaların değersiz varlıklarını

yüksek değerden VYŞ'ne devirleri ve banka bilançolarının olduğundan daha iyi gösterilmesine neden olur.

Yönetimler arasındaki farklılıklara rağmen tartışma konusu VYŞ'nin fonlanması ve etkinliğidir. Bazı ülkelerde banka tabanlı ve merkezi yaklaşımları her ikisi de farklı tipte sorunlu varlıklar için kullanılabilmektedir (Dziobek, 1998: 18-19). Meksika'da hükümet 1995-1996'da sorunlu varlıklar için banka tabanlı borç yeniden yapılandırma projesi sunmuştur. Uygulama devlet, bankalar ve borçlular arasında maliyet paylaşımına dayandırılmıştır. Aynı dönemde uygulanan merkezi yaklaşım ise geri dönüş ihtimali çok kuşkulu ticari kredilere uygulanmıştır. Uygulamada mevduat sigorta fonu bir iskontoyla sorunlu varlıkları satın alınmasıyla soruna çözüm bulunmaya çalışılmıştır (Bank Of Mexico, 1996: 43)

Tablo 3. 2. Sorunlu Varlıkların Yönetiminde Kurumsal Düzenlemeler

Aracı Tipi	
Merkezi (veya Ulusal) Varlık Yönetim Şirketi	Çek Cum (Konsalidation Bank); Fransa (Consortium de Realisation(CDR)); Endonezya(Indonesian Restructuring Agency), G.Kore(Korean Asset Management Com.), Litvanya, Moğollistan(Mongolian Asset Realization)
Banka-Tabanlı Varlık Yönetim Şirketi	Finlandiya(iki aracı), Meksika(Borçları bankaların hesaplarında tutan borç yeniden yapılandırma programları), İsveç(Örneğin Securum)
Var olan Bankanın Kötü Varlıkları için Tahsildar Banka Olarak Düzenlenmesi	Arnavutluk(BAD Bank), Macaristan(Investment And Development Bank)
Banka Rehabilitasyonu ve Banka Kapatmayla Bütünleşmiş Varlık Yönetimi	Meksika (Mevduat Koruma Fonu, FOBAPROA ek olarak: Kurumsal Borçlar İçin Koordine Birimi UCAME, ve Varlık, Değerlendirme ve Satı Kurumu, VVA), Japonya(Mevduat Sigorta Kurumu ve İki İştirak Resolution and Collection ve Konut Yönetimi Kurumu), Slovenya (Bank Rehabilition Agency), İspanya (Mevduat Garanti Fonu, 1980'lerde), Birleşik Devletler (Federal Mevduat Sigorta Kurumu, FDIC ve 1989'dan 1995'e Resolution Trust Crop, RTC)

Kaynak: Dziobek, 1998: 20

Sorunlu varlıkların yönetilmesinde uygulamalardan biri de tahsilatçı banka yönetimidir. Tahsilatçı banka sistemdeki sorunlu bankanın "iyi banka" , "kötü banka" olarak ayrılması; sorunlu varlıkların kötü bankaya transferi sağlanarak iyi durumdaki varlıkların iyi bankanın bünyesinde bırakılmasıdır. İyi bankanın

kamuoyunun güvenini sağlayıp bankacılık faaliyetlerine devam sağlanırken, kötü bankada kalan sorunlu varlıklara odaklanılır. Yöntem 1990'larda İskandinav ülkeleri, Macaristan ve Arnavutluk'ta başarılı şekilde uyarlanmıştır (Klingebiel, 2000:4-5). İskandinav ülkelerinde iyi ve kötü bankaların yönetimlerinin aynı kişiler olduğu ancak sorunlu varlıkların ayrı bir birimde yönetildiği izlenmektedir (Waxman, 1998: 15). Varlık yönetimi veya borç yapılandırması faaliyetleri banka rehabilitasyonu veya banka tasfiyesine de doğrudan bağlanabilir. ABD'de Federal Mevduat Sigorta Kurumu (FDIC) sorunlu varlıklardan da sorumludur. Meksika'da ise, mevduat sigorta şirketinin (FOBAPROA) borç yapılandırma iştiraki varlık yönetimini uygulamıştır. Japonya'da mevduat sigorta kurumu (DIC)'nun bir iştiraki Resolution and Collection Bankası kredilerin yapılandırılmasını tarafından yerine getirilirken; kooperatif bankaları için ise DIC'in kontrolündeki Konut Borç Yönetim Kurumu (HLAC) kullanıldı. Varlık yönetiminde önemli bir sorun faaliyetlerin performansını izlemektedir. Varlık yönetim şirketlerinin yayınlanmış mali bilançoları şirketlerin erken safhalarda başarısız olduklarını akla getirir. Ancak ABD'de RTC, İsveç VYŞ gibi örneklerde orta vadede (5-10 yıl) yapılan harcamaların bir miktar faiz geliri ile geri alındığı izlenmektedir (Dziobek, 1998: 19-20).

Kurumsal Borçların Yapılandırılması ve Londra Yaklaşımı

Bankacılık krizleri sonrası mali sorunlar yaşayan reel sektör şirketlerinin faaliyetlerini sürdürmesini sağlayacak sistemli borç yapılandırma çalışmaları güncelliğini korumaktadır. Ancak borç yapılandırmaları II. Dünya Savaşı öncesi İngiltere sanayisinin yapılanmasına kadar uzanmaktadır. Sistemli şekilde kullanılması ve bugünkü halini alması 1970'lerde yine İngiltere'de gerçekleşti. Durgunluk, yüksek enflasyon ve artan işsizlikle kötüleşen ekonomi endüstriyel şirketleri ciddi finansal problemlerle karşı karşıya bıraktı. Bu durum yetkilileri şirketlerin finansal sorunlarına çözüm aramaya yöneltti. Bu çabalar, bankalar veya şirketlerin finansal yapılanmasından fayda sağlayacak diğer taraflarla (hissedarlar, şirket tahvillerinin sahipleri, tedarikçiler vb.) iflas hukukuna başvurmadan resmi yollar dışında bir araya gelerek finansal yapılanmayı sağlayacak bir müzakere sürecinin oluşturulmasına için gerekli çaba gösterildi (Duvan, 2001: 10-11). Bu süreçte Bank of England'ın bankalar diğer ilgili taraflar ve finansal zorluklar içinde bulunan şirketler arasındaki diğer ilgili taraflar ve finansal zorluklar içinde bulunan şirketler arasındaki görüşmelerde eşgüdümü ve yönetimi sağlaması faydalı bulundu. Bank of England'ın bu rolü üstlenmesindeki nedenleri ise; dikkatli, sabırlı ve

eşgüdümlü borç yapılandırma çalışmalarıyla zor durumdaki şirketlerin iflası önlenerek bankaların ve diğer ilgili tarafların kayıpları asgaride tutması şirketlerin gereksiz iflasları önlenerek iş ve üretim kapasitelerinin korunması, bankacılık sistemindeki yapılandırma girişimlerini başarısızlıktan korumak amacıyla bankalarla ilişkili şirketlere mali destek verildi (Kent, 1997: 3).

Bu rol başka ülkelerde merkez bankası dışında başka kurumlar tarafından yerine getirilebilir. Hazine, Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları veya bankacılık denetim ve düzenlemesinden sorumlu kurumlar da bu rolü üstlenebilir. Bank of England görüşmeleri yönetmek yerine sahip olduğu etki ve otoriteyi kullanarak bankaları bir araya toplamayı başarmış ve aralarında lider belirlemelerini sağlayarak görüşmeleri hızlandırmıştır.

Londra yaklaşımı, kredi verenler arasında eşgüdümü sağlamış ve çıkar çatışmalarının iflas yasasının hükümleri çerçevesinde çözülmesine imkan vermiştir. Yaklaşımın kural koyucu ve yasal bir statüsü bulunmamaktadır. Bank of England'ın bankalar veya diğer taraflar üzerinde zorlayıcı bir yetkisi de bulunmamaktadır (Duvan, 2001: 14). Ancak yapı gereği ortaya çıkabilecek sorunlardan kaçınma amaçlanmıştır. Dikkat edilmesi gereken hususlar üç noktada toplanmıştır:

- Uzun vadede varlığını sürdürebilecek şirketlerin kısa dönemde karşılaştıkları finansal sorunlar nedeniyle gereksiz tasfiyelerin önlenmesi,
- Bir grup alacaklıya desteğin diğer alacaklıların maliyetini artırmasına neden olan sakıncalı yapılandırmalardan kaçınılması
- Bir şirketin iflas etmiş veya etmesi olası şirketlerden ayrı yapılandırılmasındaki yetersizlik belirtilmelidir (Brierly, Vlieghe, 1999: 173).

Londra Yaklaşımının ana unsurları ise şunlardır:

- Bankalar, bir şirketin mali sorununu fark ettiklerinde şirketi desteklemeye devam etmeli, sağladıkları kolaylıkları sürdürmeli ve tasfiyeye girişmemelidir.
- Sorunlu şirketin uzun vadeli geleceğiyle ilgili kararlar borç yapılandırma çalışmasına katılan taraflarca paylaşılan kapsamlı bilgilere dayandırılmalıdır.
- Bankaların sorunlu şirkete hangi koşullar altında yardım edecekleri konusunda ortak görüş olmalıdır.
- Alacaklılarla ilgili var olan önceliklere taraflarca devam edilmelidir. Ancak aynı durumdaki alacaklılar arasındaki eşit muamele oluşturmalıdır (Kent, 1997: 9).

3.1.8. Firma Yeniden Yapılandırması

Sorunlu krediler doğrudan iflas etmiş şirketlerde de izlenebilir. Şirket yeniden yapılandırması, banka yapılandırma stratejisinin önemli tamamlayıcı safhası olabilir. Şirket yeniden yapılandırmaları reel sektöre güvenin yeniden sağlanması açısından son derece önemlidir. Reel ve finansal sektörlerin birbirlerini etkileme düzeylerinin yüksekliği şirket yapılandırmalarını gerekli kılar. Şirket yapılandırmalarında şirketler üç gruba ayrılır.

- Ödeme gücü olan ve mali açıdan varlıklarını sürdürebilen şirketler,
- Ödeme güçlüğü olan ancak orta ve uzun vadede mali açıdan varlıklarını sürdürebilecek şirketler
- Mevcut ödeme güçlüğünün yanında orta ve uzun vadede mali açıdan varlıklarını devam ettirmeyecek şirketler.

Varlığını sürdüremeyecek durumda olan şirketlerin tasfiyesi için hızlı çalışan bir iflas mekanizması gereklidir. Ancak mevcut hukuki alt yapı bazı ülkelerde iflas prosedürünü güçleştirir ve uzun zaman almasına neden olur.

3.1.9. Bankacılık Yeniden Yapılandırmalarında Maliyet Paylaşımı

Bankacılık yapılandırmalarına girişilmeden ilk olarak yapılandırmayı yöneten yetkililerin zor durumdaki, iflas etmiş veya iflas sürecinde olan bankalarla ilgili olarak bankaların tespiti, zarar tutarı ve sebeplerinin belirlenmesine dayanan bir araştırmayı gerçekleştirmeleri, ortaya çıkacak olan maliyetin kimler tarafından karşılanacağının tespiti ve sonuçlara göre yeniden yapılandırma yöntemlerinin seçilmesi gerekmektedir. Ancak alınan tüm önlem ve çalışmalara rağmen sistemik bankacılık sorunları ve yeniden yapılandırma çalışmaları kaçınılmaz olarak kamu açısından önemli maliyetler doğurur. Bankacılık krizleri öncesinde ve sonrasında bankacılık yeniden yapılandırmalarının maliyetini arttıran üç önemli faktör gözlenmektedir.

- Açık sonlu likidite desteği,
- Sınırsız mevduat sigortası ve tam güvencenin varlığı,
- Sistemin denetim ve gözetimindeki yetersizliklerin nasıl önlenebileceği

Tablo 3. 3. Banka Yapılandırma Maliyetlerinin GSYİH Oranı

Ülke	Yıllar	Oran(%)
Şili	1981-1983	41,2
Macaristan	1991-1995	12,2
Endonezya	1997-2000	56,3
G.Kore	1997-2000	26,5
Malezya	1997-2000	16,4
Japonya	1997	20
Meksika	1981-1982	2
Meksika(2)	1995-1999	20
Brezilya	1994-1996	15-20
Arjantin	1980-1982	55,3
Polonya	1993	5,7
Tayland	1997-2000	32,8
İspanya	1977-1985	16,8

Kaynak Dziobek, 1997: 21

Kamu tarafından üstlenilen maliyetlerin bütçe kaynaklarından karşılanması devlet bütçesine ek yükler getirmekte ve dolayısıyla vergi verenleri bankacılık yapılandırma maliyetlerinin üstlenicisi konumuna getirmektedir. Bütçeye ek yük getiren yapılandırma maliyetlerinin bütçe açığını büyütmesi ekonomik istikrarı olumsuz yönde etkilenmektedir. Yakın dönemde başta geçiş ekonomileri ve yükselen ekonomilerde bankacılık yapılandırmaları milli gelire göre önemli oranlar tutmaktadır. Sanayileşmiş Japonya'da 1998'de bankacılık krizi sonrası mevduat sigortasını güçlendirmek için yapılan çalışmalar GSYİH'nın 20%'sına ulaşmıştır. Tayland'da Asya krizinde bankaların yeniden sermayelendirmeleri için çıkarılan tahviller GSYİH'nın %10'u civarındaydı. İsveç'te yeniden yapılandırmada verilen garantilerin ve doğrudan mali desteğin tutarı GSYİH'nın %4'ü civarına ulaştığı hesaplanmıştı. Meksika'da 1996'da finansal rehabilitasyon programlarının maliyeti GSYİH'nın %5,5 idi.

Tablo 3. 4. Bankaların yapılandırılması Maliyetlerin Paylaşımı

Banka Hissedarlarına Maliyet	**Devlete Maliyeti(Mali/Yarı Mali Maliyetler)**
Finansal Enstüramanlar	
Teminat Yükümlülükleri *Devlete Gelecek Sorumluluklar düşer. *Taze Sermaye	*Merkez Bankası bütçe para göndermeleri *Koşullu Borçlar(Garantiler) yükselir *Devlet Borçları artar. *Açık artar
Yapısal ve Operasyonel Enstrümanlar	
Sahipler hisselerini kaybedebilir *Yöneticiler, personel işlerini kaybederler *Kredi verenler ve meduat sahipleri zarara uğrayabilir. *Eşleştirme/Yönetim hizmetleri için ücretler konulur	*Likiditasyon Maliyeti(Mahkemeler vs.) *İşsizlik Tazminati *Devlet Bankası Çalışanlarının Kıdemi *Mevduat Sigortasına Bütçe Transferi *Banka Edinmelerde Ücret(Birleşmeler için) *Özelleştirmeler için yatırım bankacılığı hizmetleri *Varlık Yönetimi için Bütçe Tahsilatı *Eşleştirme/Yönetim Hizmetleri için ücretler konulur.

Kaynak Dziobek, 1998: 22

Yeniden yapılandırmalar sırasında gözden kaçan bir diğer maliyet ise hareketsizlik maliyetidir. Kısa dönemde banka zararları nedeniyle vergilerin ödenmemesi, devlet gelirlerini düşürmektedir. Ayrıca iflas etmiş bankalar devlete bordro vergileri, sosyal güvenlik ve emeklilik fonu katkılarını aktarmayı durdururlar. Emek yoğun bir endüstri olan bankacılık sektöründeki işgücünün %5'i veya daha çoğuna varan işten çıkarmalar ekonomiye önemli maliyetler getirir. Bankacılık yapılandırmalarına piyasa-tabanlı yaklaşımlarda tutarlı maliyet ve kayıp paylaşımı düzenlemeleri yapılandırma yönteminin temel ilkesidir. Banka kurtarma operasyonlarının devlet bütçesindeki finansal ağırlığı mali sistemde ahlaki tehlike yaratır.

Bankacılık yapılandırmalarında maliyetler devlet ve bankalar arasında paylaşılmaktadır. Birçok ülke örneğinde mevduat sigorta primlerinin zarar paylaşım düzenlemelerinin parçası olarak yapılandırma operasyonları sırasında yükseldiği gözlenir. Japonya'da 1987'de 1. sınıf mevduatların primi %0,012'den %0,048'e; Tayland'da ise 1998'de %0,4'den %0,6'a yükselmiştir. ABD'de ise risk tabanlı fiyatlama sistemi kurulmuş ancak gerçek oranlar kamuoyuna açıklanmamıştır. Bankacılık yapılandırmalarında maliyeti düşürmek için bankacılık sorunları yaşamadan önce mudilerin bilgilendirilmesi kaydıyla mevduat güvencesini sınırlamak iyi bir yöntem olabilir.

Bankacılık yapılandırma maliyetlerinin kamu dışında mudiler tarafından da üstlendiği gözlemlenmektedir. Tayland'da iflas eden bankaların mudilerine 10 yıllık geri ödeme planları içerisinde mevduatları geri ödenmiştir. Malezya'da ise mudilerin mevduatlarının bir kısmı banka hissesi olarak ödemesi yapılmıştır (Active, 1999: 6).

3.1.10. Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanma

Türkiye'de özellikle batı ülkelerindeki banka dışı mali aracıların gelişmemiş olması nedeniyle bankalar, mali sistemin temelini oluşturmakta ve ekonominin işleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ve bunların kullanım alanlarına dağıtılması açısından önemli rol oynadıkları belirlenmektedir (Balak ve Seyman, 1996: 47). Bankacılığın Türk toplumunda bu denli önemli hale gelmesi neticesinde 1970'li yıllardan itibaren bankaların yönetiminin özel holdinglerin eline geçtiği görülmektedir (Günal, 2001: 8).

Türk Bankacılık Sisteminin önemli bir yapısal özelliği de, sektördeki kamu müdahalesinin ağırlığıdır. Türk Bankacılık Sistemi yasal düzenlemeler açısından kamunun en çok ilgilendiği sektör olmasının yanı sıra, kamunun en çok müdahale edebilme olanağına sahip olduğu sektör olarak da karşımıza çıkmaktadır (Balak, Seyman, 1996: 48).

Bankacılık sektöründe yukarıda bahsedilen sorunlar neticesinde bankaların yeniden yapılandırma süreci, 1980'li yılların temel sorunsal alanı haline gelmiştir. Bu anlamda yeniden yapılandırma süreci, özellikle 1990'lı yıllar sonunda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması, kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması, yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olmak üzere dört temel unsura dayandırılmıştır.

3.1.10.1. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu aracılığıyla yeniden yapılanmalar

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma süreci 1999 yılı sonunda uygulanmaya konulan "enflasyonla mücadele" programı ile başlatılmış, 2001 yılında ise kapsamlı bir biçimde "bankacılık yeniden yapılandırma programı" açıklanmıştır.

BDDK dönemde yapılanlar büyük ölçüde düzenlemelerin uluslararası standartlara ve uygulamalara yaklaştırılması yönünde olmuştur. Bankalar Kanunu'nda kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bankacılık alanında idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici ve denetleyici bir otorite olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) oluşturulmuştur

3.1.10.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu aracılığıyla yeniden yapılanmalar

Yeniden yapılandırmanın ilk adımı mali bünyesinde sorunlar olan bankalara çözüm arayışı olmuştur. 1999 yılı sonunda bankacılık sektöründeki beş sorunlu banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu yönetimine alınmış, iki kalkınma ve yatırım bankasının faaliyetine son verilmiştir. 1996-2002 döneminde TMSF'ye alınan yirmi bankanın mali yapılarının güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılmaları ve yükümlülüklerinin devri amacıyla Hazine'den özel tertip tahviller ihraç edilmiş, T.C.M.B'dan avans kullanılmış ve TMSF'den kaynak aktarılmıştır. Bugün itibariyle mevduat sigortası kapsamında yirmi beş banka bulunmaktadır (TMSF, 2013).

3.1.10.3. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması

Yeniden yapılandırma sürecinin ikinci unsurunu kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması oluşturmuştur. Bu çerçevede, 2000 yılı sonunda bilanço büyüklüklerinin %50'sine ulaşan görev zararı alacaklarının kapatılması ve sermaye desteğini içermek üzere 2001 yılsonu itibariyle toplam 21,9 milyar dolar tutarında kaynak kamu bankalarına aktarılmış; T.Emlak Bankası A.Ş. devren T.C Ziraat Bankası A.Ş. ile birleştirilmiştir. Birleşmeler yoluyla küçültülmeleri ve nihai olarak özelleştirilmeleri öngörülen kamu bankalarının operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmalarına yönelik faaliyetler ise hız kazandırılmıştır (Gölcükcü, 2003: 16).

Bankaların Sermayelerinin Güçlendirilmesi

Yeniden yapılandırmanın üçüncü aşamasında, aktif kalitesi bozulan ve sermayeleri hızla eriyen özel sermayeli bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi için üçlü bir denetimden geçirilerek sermaye desteği yapılması esasına dayalı bir program uygulanmıştır. Program kapsamında Haziran 2001'de gerçekleştirilen iç borç takası ile özel sermayeli bankaların yabancı para pozisyonları önemli ölçüde kapanmış, faiz ve kur riskleri azaltılmıştır (DPT, 2007).

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırmada alınan diğer önlemlerden bazıları ise, bankaların kendi aralarında birleşmeleri, kapasitesinin altında çalışan ve zarara uğrayan bankaların kapatılması, devlet güvencesi altında olan kamu bankalarının özelleştirilmesi ve son olarak da kamu ve özel sermayeli bankaların yabancı bankalarla işbirliğine gitmeleri olarak belirlenmiştir (Atan ve Çatalbaş, 2005: 49-62). Krizler neticesinde bankacılık sisteminde çok kısa bir zaman diliminde banka sahiplik ve statüsünde otuzu aşkın değişiklik yaşanmıştır (BDDK, 2008). Tablo 9'de bankacılık sektöründeki dokuz büyük bankanın sermaye yapısı açısından son durumları gösterilmektedir:

Tablo 3. 5. Bankacılık Sektöründeki Büyük Bankaların Hisse Dağılımları

Banka Adı	Yerli Sermaye			Küresel Sermaye	
	Kamu	Özel	Doğrudan	Borsa	Pay Toplamı
Ziraat Bankası	100				
Vakıflar Bankası	74,7	2,9		22,4	22,4
Halk Bankası	75	1,1		24	24
İş Bankası		76,9		23,1	23,1
Akbank		64,4	10,03	25,3	35,6
Garanti Bankası		24,89	27,19	48,02	75,21
Yapı Kredi Bankası		45,04	38,1	16,5	54,6
Finansbank		0,2	58,2	41,5	99,8
Denizbank		0,2	75	24,9	99,9

Kaynak BDDK

Özetle bankacılık sektöründe yeniden yapılandırmanın başlıca öğeleri, düzenleme ve denetim sisteminin iyileştirilmesi, risk alma ve yönetme sürecinin ve yönteminin değişmesi, sorunlu aktiflerin tanınması ve azaltılması, sermayenin güçlendirilmesi, bankacılık sektörüne siyasi müdahalenin ortadan kaldırılması ve iyi yönetimi olarak belirtilmektedir (DPT, 2007).

Türk bankacılık sektörünün 2008 küresel krizinde hazırlıklı ve güçlü olmasının sebeplerindedir (Takan, Boyacıoğlu, 2011: 45). Tablo 10'te Türk Bankacılık sektöründeki bankaların son durumu gösterilmektedir:

Tablo 3. 6. Türk Bankacılık Sektörünün Dağılımı (2000-2012)

Yıllar	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Toplam Banka Sayısı	79	55	55	51	50	50	49	49	49	48	49
Kamu Bankası	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel Bankalar	28	18	18	17	14	11	11	11	11	11	12
TMSF Bünyesinde	11	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Yabancı Banka	18	13	13	13	15	18	17	17	17	16	16
Kalkınma ve Yatırım	18	14	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Katılım Bankası	-	5	5	4	4	4	4	4	4	4	4

Kaynak: www.tbb.org.tr (21.03.2013).

3.2. KRİZ SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Finansal sektör, kaynakların elde edilmesi ve yöneltilmesinde piyasa yapısının beyni durumundadır. Gelişmiş ve istikrarlı bir finansal sistemin varlığı, sağlam ve istikrarlı çalışan bir ekonominin ön koşullarındandır. Bu bağlamda, dayanıklı ve güçlü bir ekonomi ancak etkin çalışan ve büyüyen bir finansal sistemle mümkündür. Bu ikisi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu yapılan çalımalar kabul görmektedir.

3.2.1. Finansal Sistemin Görünümü

Finansal sistem büyüme sürecinde önemli bir rol oynar. Çünkü sermaye birikiminin sağlanması, gerek kaynakların toplanması ve kullandırılması, gerekse yeni teknolojilerin yaratılması açısından oldukça önemli ve belirgin bir durumdur (Coşkun ve Balatan, 2009: 7). Aşağıdaki tabloda, GSYİH içinde finansal varlıkların oranına göre bir düzenleme görülmektedir. Türkiye'de 2009 yılında finansal varlıkların GSYİH' ye oranı % 141'dir. Bu oran görüleceği üzere diğer gelişmiş ve bazı gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında çok düşük kalmaktadır.

Tablo 3. 7. Finansal Varlıkların Oranına Göre Bir Düzenleme

Yıllar	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ABD	865,8	890,3	930,9	957,3	867,4	811,9
Japonya	1184,8	1128,4	1162,4	1178,8	1252,6	1163,9
Almanya	718	659,3	745,1	761,1	594,7	601,5
Çin	463,3	454,5	480	594,,8	485,7	505,8
Türkiye	131,3	132,8	131,5	146,4	128,1	140,7

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Mart 2010.

Türkiye de finansal sektör küçük ve sığdır. Bu anlamda henüz büyüme aşamasındadır da denilebilir. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Finansal sektörün büyümesini sınırlandıran başlıca nedenler olarak;

- Düşük gelire bağlı olarak düşük tasarruf düzeyi,
- Enflasyonun uzun yıllar yüksek bir düzeyde seyretmesi,
- Finansal araçların ve hizmetlerin yüksek oranda vergilendirilmesi nedeniyle finansal aktiflere olan talebin düşük düzeyde kalması, gibi faktörler sıralanabilir.

Aslında bu yapının kendi içindeki gelişmesine bakarsak, Türk finansal sisteminin yaklaşık %90' nı (MB dahil) bankacılık sistemi temsil etmektedir. Bu bağlama uluslararası karşılaştırmalara göre finansal sektör oldukça küçüktü; küçük olan bu sistemin de varlıklarının çok büyük bir bölümü bankacılık ait olduğu bilinmelidir.

3.2.2. Bankacılık Sektörü

Finansal aracılık fonksiyonunu yerine getiren kurumların bir türü olan bankaların, Türkiye'de finansal sistemin önemli bir unsuru olduğunu daha önceki açıklamalarımızda ifade etmiştik. Türkiye'deki bankacılık sektörünün durumunu, özellikle kriz sonrası etkileşimlerini de katarak aşağıdaki başlıklar olarak sıralayabiliriz.

Banka, Şube ve Personel Sayılarının Gelişimi

Sektör içinde banka sayısı 1980 sonrasında her yıl artarak, 2000 yılına kadar 79 rakamına ulaşmıştır. Ancak 2000 yılından sonra gerek genel ekonomik yapıda yaşanan olumsuzluklar, gerekse sektördeki öznel gelişmelere bağlı olarak banka sayısı önemli ölçüde azalmıştır. Banka sayısında o dönemde başlayan gerilemeye bağlı olarak, 2010 yılı sonu itibariyle TBS (Türk Bankacılık Sektörü) deki banka sayısı 49 olduğu bilinmektedir.

Tablo 3. 8. Banka Sayılarının Gelişimi (1980–2010)

	1980	1990	2000	2001	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mevduat Bank.	40	56	61	46	40	34	33	33	32	32	32
Kamu	12	8	4	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel	24	25	28	22	20	17	14	13	11	11	11
Yabancı	23	18	15	15	13	15	16	17	17	17	
TMSF	-	-	11	6	2	1	1	1	1	1	1
Kalk. Ve Y. B	3	10	18	15	14	13	13	13	13	13	13
Katılım					5	4	4	4	4	4	4
Toplam	43	66	79	61	59	50	50	50	49	49	49

Kaynak: BDDK

Bankacılık sektöründeki şube ve personel sayısındaki gelişmeler aşağıdaki tablo aracılığı ile ortaya konabilir. Sektörde 1990 sonrasında yaşanan teknolojik gelişmeler ve verimlilik artışlarına bağlı olarak azalan şube sayısı, 1995 yılından başlayarak tekrar artmaya başlamıştır. Arada yaşan 2001 krizine bağlı ortaya çıkan azalışı dışarıda bırakırsak, şube ve personel sayısındaki istikrarlı bir şekilde arttığı gözlemlenmiştir.

Tablo 3. 9. Banka Şube ve Personel Sayıları (1990-2010)

	1990	2000	2003	2007	2008	2009	2010
Banka Sayısı	66	79	55	50	49	49	49
Şube Sayısı	6.244	7.837	6.078	7.856	9.304	9.581	10.666
Çalışan Sayısı	144.793	170.401	122.964	167.760	182.120	184.216	191.280

Kaynak: BDDK

2000–2003 döneminde şube sayısı 7.837 den 6.078'e gerilerken, personel sayısı yaklaşık %28'lik azalma ile 122.964'e gerilemiştir. Bu gelişmede; banka sisteminde uygulanmaya başlanan yeniden yapılandırma programıyla birlikte mali bünyesi zayıflayan bankaların TMSF'ye devredilmesi, kamu bankalarında yeniden yapılandırılma uygulaması, 2001 krizinin banka kaynaklarını küçültmesi yanında, bankaların maliyet tasarrufu sağlaması yönündeki çabalarının etkili olduğu söylenebilir.

2004 yılından itibaren ise gerek şube gerekse çalışan sayılarında bir artış yaşandığını görmekteyiz. Finansal piyasalardaki toparlanma ile sektörde çalışan sayısı 2008 yılının sonu ile Aralık 2010 dönemi arasında % 5 oranında artmıştır. Aralık 2010 bankacılık sektöründe 191.280 kişi çalışmaktaydı. Şube sayısı 2008 ile 2010 yılları arası yaklaşık %15 oranında artmıştır. 2010 itibariyle bankacılık sistemi şube sayısını 10.666'dır. Tablodan da görüleceği gibi, 2000 krizi sonrasındaki

olumsuz gelişmeler 2008 global krizinde yaşanmamıştır. Global krizin bu anlamda bankacılık sektöründe eksi bir etkisi olduğu söylenemez.

Aktiflerin Yapısı ve Gelişimi

Bankacılık sektörünün toplam aktifleri 2010 yılında %20,7 büyüyerek 1 trilyon TL'yi aşmıştır. Aktif büyümesinin %80'i son 1 yılda %33,9 büyüyen kredilerden kaynaklanmaktadır. Toplam aktifler içindeki en büyük kalem % 51,2 oranla kredilerdir. Bu oran 2009 yılındaki % 47,1 düzeyi ile karşılaştırıldığında yüksek olsa da, kriz öncesi döneme göre kredi riskinin halen yüksek bulunması nedeniyle, bankaların kredi verme konusunda hala temkinli davrandıkları izlenmektedir (BDDK, 2011). Bunun sonucu olarak devlet tahvillerine yönelik talep artmakta ve menkul değerler cüzdanı kaleminin aktifler içindeki payı yükselmiştir.

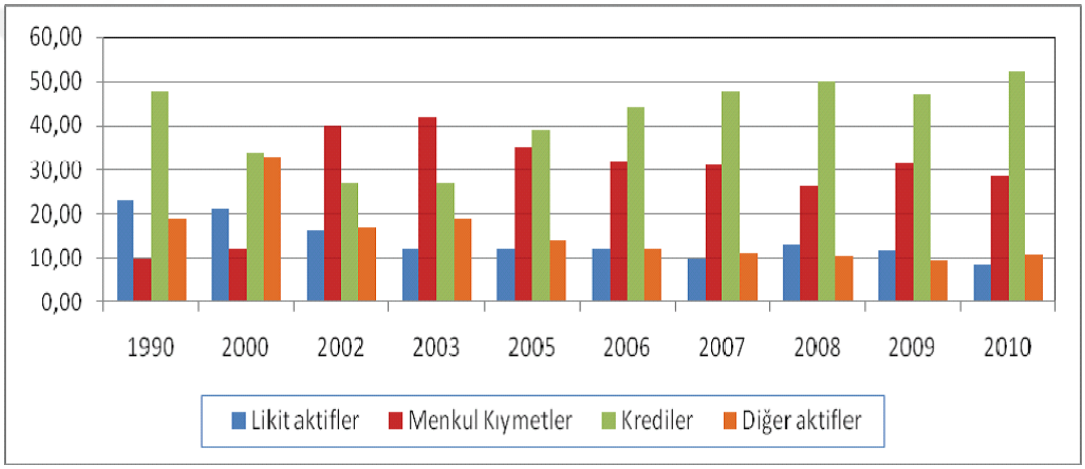

Şekil 3. 1. Bankacılık Sektörünün Aktif Dağılımı (%)

Kaynak: BDDK

1990 yılında toplam aktifler içinde % 23 olan likit aktiflerin payı, 2007 yılına kadar bir azalış trendi içinde olmuş ve bu tarihte % 10 olarak gerçekleşmiştir. 2008-2009 yılları arasında meydana gelen kriz ortamında yaklaşık % 13 oranında artığı ancak 2010 dönemde % 8,5 küçüldüğü gözlenmiştir.

Tablo 3. 10. Bankacılık Sektörü Aktif Yapısı (%)

	1990	2000	2002	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mevduat	23	21	16	12	12	12	10	12,9	11,7	8,5
M.Dışı	10	12	40	42	35	32	31	26,5	31,5	28,6
D.Pasifler	48	34	27	26,9	39	44	48	50,2	47,1	28,6
Öz Kaynaklar	19	33	17	19	14	12	11	10,4	9,7	10,7
Toplam	100		100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: BDDK

Aktiflerde ortaya çıkan bu gelişme, sektörün finansal aracılık işlevi açısından önemli bir sonuç üretmektedir. Bu görünüm itibariyle Türk bankacılık

sektörü, bir dönem kaynaklarını kredi olarak reel sektörün finansmanı yerine kamu iç borçlanma araçları değerlendirilmiştir.

Bu oran, dünyada yaşanan global krizin Türkiye'ye olan etkilerinin hissedilmesiyle birlikte kredilerde yaşanan durgunluk ve bankaların artan menkul değer cüzdanları sonucunda 2008'deki 1,9 düzeyinden, 2009'da 1,5 düzeyine kadar gerilemiştir. 1990 yılı sonrası Menkul kıymetlerin (menkul değerler cüzdanı) aktif yapısı içindeki gelişimi yukarıdaki ifadenin doğruluğunu vurgulamaktadır (BDDK, 2011).

Pasiflerin Yapısı ve Gelişimi

Bankacılık sektörü pasiflerinin dağılımını ve gelişimi ise, aşağıdaki tablo aracılığıyla incelenebilir.

Tablo 3. 11. Bankacılık Sektörü Pasif Yapısı (%)

	1995	2000	2002	2003	2005	2007	2008	2009	2010
Mevduat	65	66	67	64	64	64	62	61	61
M.Dışı	14	19	15	16	17	17	18	18	18
D.Pasifler	12	8	6	6	6	6	8	6	7
Öz Kaynaklar	9	7	12	14	14	13	12	13	14
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: BDDK,2011

Toplam pasiflerin dağılımında, en büyük kalem olan mevduatın payı 1995 yılından 2002 yılına kadar sürekli bir artış göstermiştir (2002 yılı için mevduatın pasifler içindeki payı % 67 dir). Bu tarihten sonra mevduatın payının azalmakta olduğu gözlemlenmektedir.

Bununla birlikte mevduatlar hala pasifler içindeki en büyük kalemdir. Bu iki kalemin toplamı (sendikasyon ve seküritizasyon kredileri) 2008 yılında 23,6 milyar TL iken, kriz sonrası dönemde (2009) da 18,2 milyar TL'ye düşmüştür. Ardından piyasalardaki olumlu gelişmelerden bağlı olarak, 2010 yılında hafifçe yükselerek 19,4 milyar TL'ye yükselmiştir (BDDK,2011).

Toplam pasiflerin ağırlıklı kalemi olan mevduatlar 2009 yılıyla kıyaslandığında %19,9 büyümüş ve Aralık 2010 itibarıyla 617,1 milyar TL'ye ulaşmıştır. Mevduatların önemli bir bölümü, toplam mevduatların % 41,5'ini oluşturan, tasarruf mevduatların paydır (BDDK, 2011). Banka müşterileri arasında mevduatlarını enflasyona karşı bir önlem olarak döviz halinde tutmak isteyen

mudiler de bulunmaktadır. 2010 itibariyle toplana mevduatların %70'i TP mevduatlardan meydana geldiği gözlemlenmektedir (BDDK, 2011).

Aralık 2008 döneminde %18 olan oranın Aralık 2009 i %21 seviyesine kadar yükseldiği ardından hafif bir azalma ile 2010 yılında %19,5 düzeyinde geldiği belirlenmiştir (BDDK,2010). Krize rağmen sektörün bu anlamda güçlü konumunu sağlamlaştırdığı gözlemlenmektedir.

Sektörün sermaye yeterliliğinin son 1 yılda %2'den fazla artış göstermesin temel nedenleri olarak; menkul kıymetlerin aktif dağılım içerisindeki payının artması ve menkul değerlere yapılan yatırımın ağırlığının risk ağırlıklı kalemler içerisinde sıfır olması, artan karlılığa bağlı olarak artan özkaynaklar, faiz oranlarının düşmesiyle birlikte satılmaya hazır menkul kıymet portföyünün menkul değerlerin değerleme artışlarının negatiften pozitife dönmesi ve bankaların 2009 yılı içerisinde ciddi bir kar dağıtımında bulunmaması gibi nedenler gösterilmektedir.

Aracılık İşlemleri

Bankacılık sektörünün temel büyüklüklerinin milli gelire oranı şeklinde ifade edilen finansal derinleşme göstergelerinde görülen artış eğilimi bazı yıllar hariç devam etmektedir. Toplam aktiflerin GSYİH'ya oranı 1990 yılındaki (%43,4) seviyesinden itibaren sürekli olarak artmıştır.

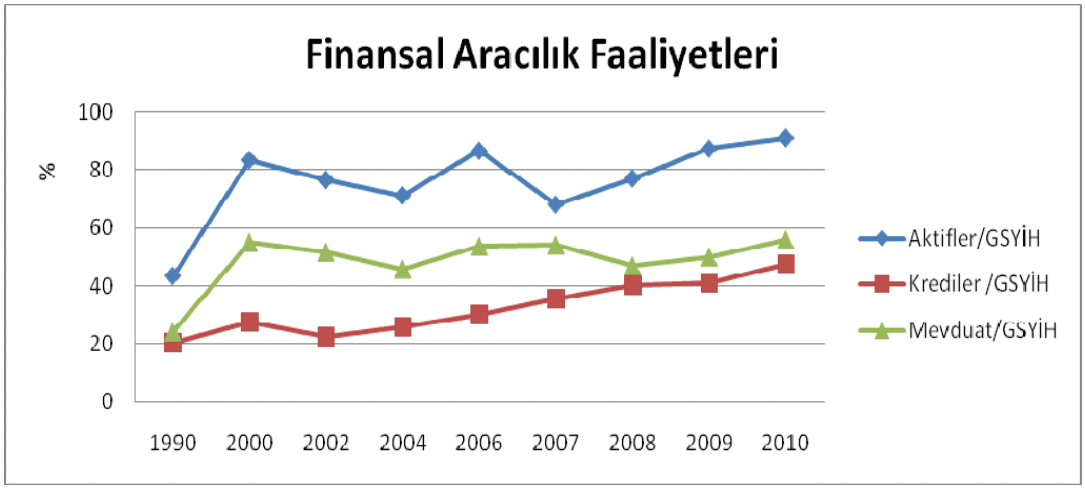

Şekil 3. 2. Finansal Aracılık Faaliyetleri

Kaynak: TBB, BDDK, TCMB

Bankacılık sisteminin temel görevlerinden olan toplanan tasarrufların reel sektöre plasmanı, "mevduatların krediler dönüşümü (kredilerin/mevduatlar)"2000-2001 krizi sonrasında %30'lar düzeyine ulaşmıştır. İzleyen süreçte 2008 yılı son çeyreğine kadar sektörün "kredi/mevduat oranı" kademeli bir artışa bağlı olarak %89 düzeyine ulaşmıştır (BDDK, 2010). Bu gerilemenin nedenlerine baktığımızda

bunların, mevduat ve toplanan fonlardaki artışın kredi artışından daha yüksek olması ve mevduat bankalarının söz konusu dönemde menkul değer yatırımlarındaki artışlar olduğu izlenmektedir.

Sorunlu Krediler

Bankacılık sektöründeki sorunlu krediler, global krizin reel sektöre olan etkisinin hissedilmesiyle, Aralık 2008'deki %3,7 düzeyinden Aralık 2009 itibariyle %5,3'e düzeyine kadar yükselmiş izleyen dönem de ise tekrar eski düzeyine gelmiştir. Aynı zamanda sektörde en yüksek kredi takip oranının %7,6 ile KOBİ kredilerinde olduğu izlenmiştir (BDDK, 2010). Bu durum krizin reel sektör üzerindeki baskısını göstermesi açısından önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

Küresel ekonomik kriz nedeniyle bankacılık sektörü kredi kalitesinde görülen aşağı yönlü hareketin, 2010 yılı sonu itibarıyla sona erdiği gözlenmektedir. Takipteki alacak tutarı 2010 yılında aşağı yönlü bir eğilim içine girmiştir. 2010 yılı sonunda, brüt takipteki alacak tutarının 2009 yılına göre %8,8 oranında azalmıştır. Söz konusu azalışa kredilerde gözlenen büyümenin de eklenmesi, takibe dönüşüm oranının 2010 yılı sonu itibarıyla %3,7'ye gerilemesine yol açmıştır.

Karlılık

Kriz sürecinde gelişmiş ülkelerdeki birçok banka Aralık 2009 itibarıyla toplamda 1,7 trilyon $ gibi önemli boyutta bir zarar oluşmuştur.(Economist Intelligence Unit, Mart 2010). Aynı zamanda IMF dünya genelindeki banka kayıplarının 2010 yılı için 2,3 trilyon $'na ulaştığını gözlenmiştir (IMF,2010).

2009 yılında bir önceki döneme göre %50,9 olarak gerçekleşen net kâr artış oranının, 2010 yılsonu itibarıyla %9,7 düzeyinde gerçekleşmesi, bankacılık sektörü net kâr artış oranının azalma eğilimi gösterdiğine işaret etmektedir. Sektörün net faiz gelirleri, 2009 yılsonuna göre 3,1 milyar TL azalmıştır. Faiz dışı gelirler ve faiz dışı giderler paralel bir değişim arz etmekte olup, kârlılığa negatif yönde bir etki yaratmamaktadır. Söz konusu dönemde kârlılık artışının altında yatan temel faktör kredi kalitesindeki yükselişe paralel olarak, özel karşılıklarda meydana gelen 4,7 milyar TL tutarındaki azalmadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel krizin finans sektörü açısından iki önemli etkisi öngörülmüştür. İlki, uluslararası piyasalardan sağlanan fonların önemli ölçüde azalması ve maliyetlerinin yükselmesi; ikincisi ise, küresel çapta ve özellikle ihracatın büyük kısmının gerçekleştirildiği Avrupa'da yaşanacak bir ekonomik durgunluğun Türkiye ekonomisini ve dolayısıyla Türk finans sektörünü benzer şekilde yavaşlatmasıdır. Eldeki veriler küresel krizin etkileri ile bankacılık sektörünün iyi başa çıktığı yönündedir. Türkiye'nin finansal kriz yönetme deneyimi ve 2001 krizi sonrasında alınan tedbirler krizin etkilerini yaşayan diğer ülkelere göre Türkiye'yi başarılı kılmaktadır.

Şüphesiz iktisat tarihinin en önemli ve en derin krizi, 1929 krizidir. Avrupa ülkelerinde bazı bankaların mali sıkıntıya girmesi New York Borsası'nda hisse senedi fiyatlarında ani düşüşlere neden olmuş ve ardından da tüm ABD ekonomisini etkisi altına almıştır. Bununla da sınırlı kalmayan kriz, dalga dalga diğer ülkelere yayılmıştır. 1929 Büyük Depresyonu ile borsada yaşanan çöküşün yanısıra, bankalarda ciddi anlamda iflaslar yaşanmıştır.

Son dönemlerin en önemli krizleri, 1994-95 Meksika krizi, 1997-98'de Asya Pasifik Krizi, 1998 Rusya ve Brezilya krizleri ve nitekim ülkemizde Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan finansal krizlerdir

Küresel krizin olumsuz etkileri Türk ekonomisi üzerinde 2008 yılının son çeyreği ile hissedilmeye başlandı. 2009 yılı boyunca ülkenin krizin etkilerinin yaşandığı diğer ülkelere göre daha şiddetli etkilendiği ekonomide küçülme ve artan işsizlik oranları ile gözlendi. Bu olumsuzlukların 2001 krizine göre daha az kırılgan bir makroekonomik yapıda gerçekleşmesi küresel krizin olumsuz etkilerinin ne derecede büyük olduğunu bize gösterdi.

Yaşanılan krizlerde makroekonomik istikrar ön plana çıkmıştır. Büyük miktarlardaki bütçe ve cari işlem açıkları, yüksek enflasyon ve aşırı değerlenmiş

ulusal para ve benzeri makroekonomik dengesizlikler, izlenen istikrar programını baltalayabilmekte ve belirsizliği artırarak krize yol açabilmektedir.

Bankacılık sektörünü etkileyen finansal krizler, bankaların etkinlik ve verimlilikten uzak çalışmasına yol açmakla kalmaz, kurumsal yapıda da bozulmalara neden olur. Bankacılık krizlerinin yayılma etkisinin, diğer sektörleri etkilemesi sonucunda, sorun makroekonomik istikrarı etkileyecek hale gelir. Bu bağlamda krizin maliyeti, bankacılık sektörünün iyileştirilmesinin bütçeye yükü ve onun ulusal gelirdeki payı ile sınırlı kalmayıp, reel anlamda daha büyük boyutlara ulaşır.

Bankacılık sektörününde yılları arasında etkin bir aktif pasif yönetimi gösterememesinin altında yatan etkenlerden birisi de, devletin finansal sektörden sürekli olarak fon talep edici pozisyon almasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de bankalar uzun zamandır girişimcilere fon arz etmek olan asli fonksiyonlarını terk etmişler ve yüksek faizle devlete finansman sağlayan kurumlar haline gelmişlerdir.(Devlet iç borçlanma senetleri) Böylece ticari bankaların portföyünün büyük bir kısmı, kamu kâğıtlarından oluşmuştur. Bankalar uzun süre, bu yolla kolay, güvenli, yüksek faiz kazançları sağlamışlardır. Hiç şüphesiz bu oluşum 1986 yılından itibaren başlamış ve kesintilerle de olsa süreklilik göstermektedir. Bankaların aktiflerinde ağırlık devlet iç borçlanma senetleri yeralmaktadır. Kamu kesimi borçlanma gereksiniminin yüksek olması, bu araçların yanında, kamu kesimi bankacılık sektöründen kaynak edinebilmek için munzam karşılıklar politikasının da kullanılmasına neden olmuştur. Bunun için izlenen yol, dönemsel olarak oranlar farklılaşsa da, umumi disponibilitenin devlet iç borçlanma senetleri olarak tutulması zorunluluğunun getirilmesi şeklinde olmuştur. Uygulanan karşılıklar politikası, kısa vadeli sermaye hareketlerinin de yardımıyla bankacılık sektöründe, bilançoların yabancı para cinsinden pasiflerin ağırlığının artmasına neden olmuştur. Bu da doğal olarak sistemin yüklendiği döviz kuru riskini arttıran önemli unsurların başında gelmektedir.

Döviz kuru çıpası ulusal para için istikrar unsuru olarak görülmeye başlandığında, döviz cinsinden borçlanmayı ve yüksek oranlarda döviz kuru riski almayı teşvik etmektedir. Döviz kuru çıpaya bağlanınca yatırımcılar konvertibilite garantisinin uluslararası rezervlerle sınırlı olduğunu ve ülkenin dışarıdan borçlanabildiği müddetçe kur politikasını sürdürebileceğini bilmektedirler. Bu durumda, döviz kuru rejiminin sürdürülebirliğine olan güven azalmaya başlayınca,

ülkeye kısa vadeli spekülatif amaçlı sermaye girişi hızlanmaktadır. Merkez bankasının sterilizasyona gitmemesi durumunda ülkeye giren yabancı sermaye, tüketim ve ithalatta büyük artışlara neden olarak ödemeler dengesini olumsuz etkileyebilmektedir.

Yaşanılan krizlerde makroekonomik istikrar ön plana çıkmıştır. Büyük miktarlardaki bütçe ve cari işlem açıkları, yüksek enflasyon ve aşırı değerlenmiş ulusal para ve benzeri makroekonomik dengesizlikler, izlenen istikrar programını baltalayabilmekte ve belirsizliği artırarak krize yol açabilmektedir.

Ülkemizdeki bankacılık krizleri 1994 ve 2001 finansal krizler ile daha belirgin bir hal almıştır. İrili ufaklı birçok banka ya birleşme yoluna gitmiş ya da iflas ederek kapanmıştır. 2001 finansal krizinden sonra kanun yapıcılar tarafından ekonomik hayatımızda yeni kurumların girmesiyle banka iflasların ve/ veya birleşmelerin önüne geçilmiştir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile birlikte Tasarruf Mevduat ve Sigorta Fonu gibi kurumların bankalar üzerindeki yatırımları nedeniyle banka iflaslarının önüne geçilmiştir. Bunula birlikte sektöre yeni girecek olan bankalarında lisanslama görevlerinde yapıp bankacılık sektöründeki dalgalanmayı ve domino etkisinde ortadan kaldırmayı hedeflemektedir

Finansal sistem içerisinde önemli bir paya sahip olan bankacılık sektörü, özellikle Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde ekonominin işleyişi açısından hayati bir konuma sahiptir. Bu nedenle bankacılık sektöründe meydana gelen krizlerin ülke ekonomilerine vereceği zararı en aza indirgemek önemlidir. Türkiye'de Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan finansal krizlerin ardından sağlıklı bir bankacılık sistemi oluşturmak için bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı yürürlüğe konulmuştur. Bu programın temel amacı sektördeki kırılganlıkları ortadan kaldırarak mali ve operasyonel açıdan güçlü ve gelişmiş bir bankacılık sektörü meydana getirmek olarak belirtilmiştir. Bu çalışmada, Türk bankacılık sektörünün 2000'li yılların başında yaşadığı krizlerin etkisinden kurtulmak ve sektöre olan güveni yeniden tesis etmek için uygulamaya konulan yeniden yapılandırma programı ve kullanılan enstrümanlar geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları,

- Sorunlu aktiflerinden kurtularak bilançolarını daha sağlıklı bir yapıya kavuşturabilirler.
- Düşük kaliteli aktiflerin varlık yönetim şirketine devri ile asıl faaliyetlerine yoğunlaşabilirler.

- Orta vadede kredi yapılandırma konusunda kullanabilecekleri tekniklerde deneyim kazanabilirler.
- Bankalar aralarında anlaşıp birlikte hareket ederek, sorunlu krediler yükünü paylaşacaklardır. Bu da taraflar arasındaki haksız durumları önleyecektir.

Bankacılık sisteminde reforum temel taşları sistemdeki tüm bankaların uluslararası kabul görmüş temel bankacılık ilkelerine göre yeniden yapılandırılmalıdır. Faaliyetlerinin etkin denetlenmesi, bilançoların güçlendirilmeli, yatırımcıların herşeyi daha şeffef görebilmelidirler. Bu amaçla kamu bankaları halka arzlar yapılmalıdır.

Bankacılık krizi geçiren ülkelerde yapılan araştırmalar her ülkenin krizleri yönetmek ve önlemek için farklı yöntemleri uyguladıkları görülmüştür. Bununla birlikte, seçilen strateji ve politikalardan bağımsız olarak krizin başarılı bir şekilde yönetilmesi ve sona erdirilmesi bazı temel koşullara bağlıdır. Bunların başında; devletin sorunları çabuk görüp çözüm bulması, yasal ve yönetimsel engelleri ortadan kaldırması, belirlenen politikaları ve stratejiler için tam bir görüş birliğine varmalı, piyasa aktörleri ve yeniden yapılandırmada yer alan kurumlar arasında işbirliği tam anlamıyla sağlanmalıdır. Bu nedenle, krizin başarıyla yönetilmesi ve çözümlenmesi için tam yetkilerle donatılmış merkezi bir yönetim merkezinin kurulması gereklidir. İnsan kaynağı ve finansmanın desteği sağlanmalıdır.

Bankacılık sisteminde meydana gelen sorunların en önemli nedenlerinden birisi de yönetimde etkinliğin olmamasıdır. Bu sebeple, güvenin tekrar sağlanması için banka yönetimin etkin hale getirilmesi için en başta alınması gereken önlemdir. Sırası ile diğer önlemler ise, kredi değerlemesi, ürün fiyatlaması, risk yönetimi ve iç denetimin geliştirilmesi bulunmaktadır.

Çalışmada da belirtildiği üzere bankacılık krizinde, devletin bankalara mali destek sağlaması önemlidir. Genel olarak devletin bankalara mali yardım sağlaması bankaların iflasına izin verilmesinden daha iyi sonuçlar alınmasını sağlayacaktır. Ancak, bütün sistemi tehdit eden bir husus olmadıkça bireysel olarak bankalara yardım yapılmaması esas alınmalıdır. Buna karşılık, mali yapısı kötüleşmiş ve sistemde faaliyetini sürdüremeyecek olan bankaların iflasının istenmesi çoğu zaman tercih edilebilir bir seçimdir.

Kamu otoritesince sağlanacak destekler;

- Mali yardım, kapsamlı ve güvenilir bir yeniden yapılandırma programı çerçevesinde yapılmalı,

- Maliyet asgariye indirilmeli,
- Maliyetlerin adil bir şekilde dağıtılması,
- Krizin yeniden meydana gelmesi önlenmeli,
- Makroekonomik istikrar sağlanmalı,
- Şeffaflık sağlanmalıdır.

Bankaların daha etkin olmaları için BDDK'ın sermaye yeterlilik rasyonların beli bir üst sınırda tutması gerekiyor. Ülkemizdeki oran %12 bandındadır. Hükümetlerin politikalarına göre zorunlu karşılıkların artıp azaltmakta ziyade piyasanın iş hacim ve istikrarının devam için zorunluk karşılıklara müdahale etmesi gerekiyor.

Özellikle ülkemizdeki banka açma polikitaları gereği nakdi sermayenin üst bandın daha yükseltilmesi gerekmektedir. Ülkemiz için bu sınır 300 milyon Amerikan Doları karşılığı Türk Lirasıdır.

BBDK, ülkemizdeki bankalar üzerindeki çeşitli yaptırımları nedeniyle son dönem de bankacılık sektöründe herhangi sıkıntı yanmamıştır. Özellikle bankalarının sermaye yeterlilik rasyoları, bankaları üst yöneticilerin atanmalarında kararları, banka sahiplerin iştirak şirketlerine kullandırım yapılan kredilerin sermayesinin %25 geçmesi gibi yatırımlar nedeniyle herhangi bir sıkıntı yaşanmamıştır.

KAYNAKLAR

Active Araştırma Grubu , "Yeni binyıla girerken Türkiye'de finans sektörünün taşları oynadı",Active Dergisi, Sayı:10,Aralık1999, 6

Adriano Lucatelli, Finance and World Order: Financial Fragility, Sistemik Risk and Transnational Regimes, USA: Greenwood Press, 1997, s. 72.

Akgüç. Ö. Bankacılık Kesimi Kriz Nedeni mi? iktisat Dergisi. Subat-Mart.11 (578): 2001, 32-36.

Akyüz. Y. Küresellesme ve Kriz iktisat isletme ve Finans Dergisi. Mayıs. 10 (115): 1995, 14-17.

Ali İhsan Karacan, Bankacılık ve Kriz – Bir Yazın Taraması, İstanbul: Creative Yayıncılık, 1996, ss.31-33-44-45-46-47-48-58-59.

Ali İhsan Karacan, Mali Piyasalar Üzerine Denemeler, İstanbul: Creative Yayıncılık, 2002, s. 139-169-172-173-222-223.

Ali Şen ve Hüseyin Altay, "Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Bağlamında Global Finansal Kriz", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 2010, s.168.

Ali Şen, "Asimetrik Bilgi-Finansal Kriz İlişkisi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.14, Nisan 2006, s. 3-5-7-8-9.

Allan H. Meltzer, "Rational Expectations, Risk, Uncertainty, and Market Responses", Carnegie Mellon University Research, paper 751, 1982, s.10-15-17-18-25-29.

Aktaran, Bayı, 2007 TBB ve TSF Uc Aylık Raporları, 2009: 17.

Andrew Sheng , "Bank Restructuring Techniques" , in Bank Restructuring – Lessons from 1980 s, s. 31.

Andrew Sheng , "Banking Fragility in the 1980's: An Overview" in Bank Restructuring – Lessons from 1980 s, Edited by Andrew Sheng, Washington D.C: The World Bank Press, 1996, s. 14-20.

Andrew Sheng, "Resolution and Reform: Supervisory Remedies for Banking Problems" , in Bank Restructuring – Lessons from 1980 s, s. 54.

Anna J. Schwartz, M. Bordo and B. Mizrach , “Real Versus Psuedo International Systemic Risk: Some Lessons From History” , NBER Working Paper, 1990, s. 371.

Apak. S. Türkiye ve Gelismekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları. Anahtar Kitaplar Yayınevi. istanbul. 143 s.1993,67

Aristobulo De Juan , “Restructuring and Resolution Comparative Experience” , Working Paper for International Seminar on Critical Issues in Financial Stability: Preventing and Confronting Banking Crisis, The WorldBank, June 2003, s. 5-11.

Aslı Demirgüç-Kunt and Enrica Detragiache , “The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries” , IMF Staff Papers, Vol. 45 No. 1, March 1998, s. 98.

Aydan Kansu, Döviz Kuru Sistemleri, Döviz Krizleri: Türkiye 1999 ve 2001 Krizleri, İstanbul, Derin Yay., 2004, s.56.

Aykut Kibritçioğlu, “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler”, Yeni Türkiye Dergisi: Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 2001, s.2.

Bakdur, A. Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri. Ankara: DPT Yayınları 2003,6.

Balak, B. ve Seymen, D. Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde GümrükBirliği’nin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkileri. İstanbul: Yayınları Yayın No: 201. 1996, 48.

Bank of Mexico, The Mexican Economy 1996, 43.

Bddk (2004). Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde BirbiriyleUyumlaştırılması(Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı). Ankara: BDDK Yayınları.

BDDK (2010), Finansal Piyasalar.

BDDK (2011), Türk Bankacılık sektörünün Genel Görünümü, Şubat.

Bddk, D.Ö: Denetim Öncesi, D.S: Denetim Sonrası, Enf.Msiz:Enflasyon Muhasebesiz, Enf.Mli:Enflasyon Muhasebe Bankacılık Denetleme Kurumu; Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Çalışma Tebliği

Berk Mesutoğlu , “Sorunlu Aktiflerin Varlık Yönetimi Şirketlerince Tasfiyesi – Ülke Örnekleri –“ , BDDK MSPD Çalışma Raporları, No: 2001/3, Mayıs 2001, ss. 5-6.

Berke Duvan, Türk Bankacılık Sisteminde Tahsili Gecikmiş Alacakların Tasfiyesi ve Şirket Borçlarının Yeniden Yapılandırması, DPT Uzmanlık Tezi, Kasım 2001, ss. 5-6-9-10-11-14.

Bustelo, Pablo, Clara García, And Iliana Olivié, "Global And Domestıc Factors Of Fınancıal Crıses In Emergıng Economıes: Lessons From The East Asıan Epısodes (1997-1999)" ICEI Working Paper No. 16,1999, s.50.

C.Dziobek and C.Pazarbaşioğlu, Lessons from Systemic Bank Restructuring, IMF WP/97/161, December 1997, s.21

Caludia Dziobek and Ceyla Pazarbaşıoğlu "Lessons from Systemic Bank Restructuring: A Survey of 24 Countries" , IMF Working Paper, WP/97/161, December 1997, s. 17

Caprıo, G. Jr. and D. KLINGEBIEL, Bank Insolvencies: Cross-Country Experience, The World Bank Policy Research Working Paper No: 1620. 1996, 11-18-19.

Charles J. Jaclin and Supitao Bhattachorya , "Distinguishing Panics and Information Based Bank Runs: Welfare and Policy Implication" , Journal of Political Economy, Vol. 96 No. 3, 1988, s. 569

Charles P. Kindleberger, Cinnet, Panik ve Çöküş, Çev. Halil Tunalı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. 2008, s.7-19-58-60.

Charles W. Calomiris "The IMF Imprudent Role As Lender of Last Resort" , The Cato Journal, No.3, 1998,17

Charles W. Calomiris and Gary Gorton , "The Origins of Banking Panics: Models, Facts and Bank Regulation" in Financial Markets and Financial Crises, Edited

Claudia Dziobek , "Market-Based Policy Instruments for Systemic Bank Restructuring" , IMF Working Paper, WP/98/13, August 1998, ss. 3-4-5-6-9-8-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21.

Coşkun Y. S. Balatan Z. Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri 2009, 7.

Cüneyt Sevim, Öncü Göstergeler Yaklaşımına Göre Finansal Krizler ve Türkiye Örneği, BDDK Kitapları, no:11, 2012, s.7-9-16-17-21-27-28-29-30-31-35-37.

Dalyancı L, Finansal Kriz Teorileri Ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizlerin Ekonometrik Analizi s, 12,13,14

Dani Rodrik ve Arvind Subramanian, "Why Did Financial Globalization Disappoint" IMF Staff Papers, Vol:56, No:1, 2009, s.113.

Dani Rodrik, "The Turkish Economy After The Crisis", Turkish Economic Association, 2009, s.3.

Daniela Kliengebiel, “The Use of Asset Management Companies in the Resolution of Banking Crises Cross-Country Experiences”, The WorldBank Working Paper, 2000, s. 4-5.

David Woo, “Two Approaches to Resolving Nonperforming Assets During Financial Crises”, IMF Working Paper, March 2000, s. 5.

Don Moskaluk, Risk of Banking in Emerging Economies, 30 December 2002,

Dpt (2007). Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013. Finansal Hizmetler (Mali Piyasalar, Finans Kurumları, Bankacılık, Sigortacılık) Özel İhtisas Komisyonu Raporu Ankara: DPT Yayınları

Edward J. Kane and Aslı Demirgüç-Kunt , “Deposit Insurance Around the Globe: Where Does It Work” NBER Working Paper, No. 8493, September 2001, s. 2.

Ercan Eren, “Keynes ve Kriz: Koordinasyon Sorunu”, 2012, s.6-7-9.

Erinç Yeldan, Birinci Yılında 2000 Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı: 226, 2001, 23.

Eswar S. Prasad, R.G. Rajan, A.Subramanian, “Foreign Capital and Economic Growth”, NBER Working Paper Series, No:13619, 2007 ve Pierre-Olivier Gourinchas, Olivier Jeanne, “Capital Flows to Developing Countries: The Allocation Puzzle”, PIIE Working Paper Series, 2009, 23.

Fdıc, Resolution Handbook – Methods for Resolving Troubled Financial Institutions, Washington. C: The Federal Deposit Insurance Corporation, 1997, s. 16

Frederic S. Mishkin, “Asymmetric Information and Financial Crises: A Historical Perspective”, NBER Working Paper Series, No:3400, 1990, s.2-4.

Frederic S. Mishkin, “Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries”, NBER Working Paper Series, No: 8087, 2001, s.2-4-6.

Frederic S. Mishkin, “Lessons From the Tequila Crisis”, Journal of Banking and Finance, S.23, 1999, s.2.

Frederic S. Mishkin, “Preventing Financial Crises: An International Perspective” NBER Working Paper Series, Working Paper No: 3400, Cambridge, 2001, s.5.

Frederic S. Mishkin, “The International Lender of Last Resort: What Are the Issues”, NBER Working Paper Series, July 2000, s.1-2-3-4-5-38-43.

Frederic S. Mishkin, The Economics of Money, Banking And Financial Markets, Seventh Edition, Pearson Addison Wesley, 2004.3-5-6-7-8.

Frederick Mishkin , “Preventing Financial Crises: An International Perspective” , NBER Working Paper, No. 4636, 1994, s. 11

George A. Akerloff , “Market for “Lemons” : Quality, Uncertainty and the Market Mechanism” , Quarterly Journal of Economics, No. 84, August 1970, ss. 494-499.

George G. Kaufman , “Banking and Currency Crises and Systemic Risk: Taxanomy and Review” Federal Reserve Bank of Chicago Working Paper WP99 12, August 1999, s. 52.

Gerald Caprio, Izak Atiyas and James Hanson , “Policy Issues in Reforming Finance: Lessons and Strategies” in Financial Reform: Theory and Experience, Edited by Gerald Caprio, Izak Atiyas and James Hanson, Cambridge MA: Cambridge University Press, 1996, ss. 413-427.

Gerald Caprio Jr , “Banking on Crises: Expensive Lessons From Recent Financial Crises” , WorldBank Working Papers, No.1979, 1998, ss. 3-4.

Gerald Caprio Jr. and Danniela Klingebiel , “Bank Insolvency: Bad Luck, Bad Policy or Bad Banking” , Paper Presented at the 1996 Annual Bank Conference on Development Economics - World Bank Economic Review, January 1997, s.11.

Gerek. S. Finansal Küresellesme ve Türkiye. AÜ. 162 s.1999, ss.50.

Gölcüklü, A. Etkinlik Analizi 1950-1999 Yılları Arası Türkiye Sosyoekonomik Etkinliği Uygulaması (Yayınlanmamış YüksekLisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü 2003, ss. 16.

Graciela L. Kaminsky and Carmen M. Reinhart , “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payment Problems” Board of Governors of the Federal Reserve System International Financial Discussion Papers, No.544, March 1996, ss. 12-13-14-474.

Guilleremo A. Calvo and Morris Goldstein , “Crisis Prevention and Crisis Management After Mexico: What Role for the Official Sectors” , in Private Capital Flows to Emerging Markets After the Mexican Crisis, Edited by Guilleremo A. Calvo, Morris Goldstein and Eduard Hochreiter, Institute for International Economics, 1996, ss. 283-286.

Günal, M. Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği.Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları. 2001 ss. 8.

Hayal Ayça Şimşek, “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme”, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, C.13, S.1, 2008, s.197.

Hakan ÖZEROL, Kriz Geliyorum Der, 1. Baskı, Ġstanbul: Elma Yayını, 2009, s.18.

Hauke BRUNKHORST, The Legitimation Crisis of European Union, Constellation, 2006, s.165.

Hyman P. Minsky, “The Financial Instability Hypothesis”, Handbook of Radical Political Economy, 1992, s.1-5-6-8.

IMF (1998) “Financial Crises: Characteristics and Indicators of Vulnerability” in Financial Crises: Causes And Indicators, World Economic And Fınancıal Surveys World Economic Outlook, s.74-75

Imf (1998), “Financial Crises: Charecteristics and Indicators of Vulnarabilitiy”,World Economic Outlook, May 1998.

İlker Parasız, Para Banka ve Finansal Piyasalar, 7.b, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2000, s.109.

John Williamson ve Molly Mahar, Finansal Liberalizasyon ÜzerineBir İnceleme, Ankara: Liberte Yayınları, 2002, s.91.

Kaminsky, Graciela L. (2006) Kaminsky, Graciela L. (2006) “Currency Crises: Are They All The Same” Journal Of International Money And Finance 25 s.503-527.

Kaminsky, Graciela L. and M. Reinhart, Carmen. (1999), “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-Of-Payments Problems” The American Economic Review, Vol. 89, No. 3 pp. 473-500.

Karluk, S. R. Cumhuriyetin Planından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm (10. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları 2005, ss. 17

Kibritçioglu. B. 2000. Parasal Krizler. Hazine Müstesarlıgı Yayınlanmamıs Uzmanlık Tezi. Ankara. 5-6.

Koray Ateş , “Finansal Krizlerden Bankacılık Krizlerine Bir Değerlendirme” , Piyasa Dergisi, Sayı: 11,Yaz 2004, ss. 208-210.

Krugman, P (1979), agm. s.311–325, Kouri (1976) modelinin ufak düzeltilmiş bir hali olduğunu vurgulamıştır. Kouri, P.J.K. (1976) “ The Exchange Rate and the Balance of Payments in the Short Run and in the Long Run: A monetary approach.” Scandinavian Journal of Economics, 78, 280-30

Krugman, P. (1979), “A Model of Balance of Payment Crises,” Journal of Money, Credit and Banking 11: s.311–325.

Krugman, P. (1999), "Balance Sheets, the Transfer Problem, and Financial Crises" International Tax and Public Finance, 6, s.459–472.

Krugman, P. (2003), Economic Policy in the International Economy: Essays in Honor of Assaf Razin. Cambridge University Press. ss. 1-10

Liliana Rojas-Suarez and Steven R. Weisbrod , “Building Stability in Latin American Financial Markets” Inter-American Development Bank Working Paper Series, No. 320, February 1996, s. 3-4-8.

Linda Goldberg, B.Gerald Dages and Daniel Kinney , “Foreign and Domestic Bank Participation in Emerging Markets: Lessons from Mexico and Argentina”, NBER Working Paper, No.7714, May 2000,s. 3

Mahfi EĞİLMEZ, Küresel Finans Krizi, 8. Baskı, Ġstanbul: Remzi Kitabevi Yayını, 2011, s.48.

Marco Giorgino and Roberta Tosca , “The Strategic and Organisational Effects of Bank Privatization” , in Bank Privatization in Europe – The Proces s and the Consequences on Strategies and Organisational Structures, Edited by Roberto Ruozi and Lusia Anderloni, Berlin: Springer Publishing, 1999, ss. 93-117

Margey Waxman , “A Legal Framework for Systemic Bank Restructuring” , The WorldBank Working Paper, June 1998, ss.1-3-4-7-8-9-10-15.

Masahiro Kawai, Richard Newfarmer and Sergio Schmukler , “Crisis and Contagion in East Asia: Nine Lessons” , World Bank Policy Research Working Paper, No.2610, February 2001, s. 22.

Mathias Dewatripont and Jean Tirole, The Prudental Regulation of Banks, Cambridge MA: The MIT Press, 1994, ss. 24-29.

Maurice Obstfeld, “The Logic of Currency Crises”, Cahiers Economiques et Monetaires, No:43, 1994, s.189.

Michael Bordo and etc. Is the Crisis Problem Growing More Severe?”, Economic Policy, Issue, 32, April 2001, s.59

Michael D. Bordo, Currency Crises (And Banking Crises) in Historical Perspective, Vastervik, ABCO Ekblad & Co Tryckeri, 1998- ss.17-20-21.

Michael Gavin and Ricardo Hausmann , “The Roots of Banking Crises: the Macroeconomic Context” , Inter-American Development Bank Working Paper, No.318, January 1996, ss. 12-16-17.

Michael S. H. Shih , “Banking Sector Crisis and Mergers as a Solution” , National University of Singapore Working Paper , (2000) , ss. 21-22.

Mishkin, “The International Lender of Last Resort: What Are the Issues”, 1990 s.2-4.

Mishkin, F.S. (1998), International Capital Movements, Financial Volatility and Financial Instability. National Bureau of Economic Research Working Paper. 6390. s.18

Morris Goldstein and Philip Turner, Banking Crises in Emerging Economies: Origins and Policy Options, BIS Economic Paper, (Goldstein and Turner, a.g.e. , s. 10) No.46, October 1996, ss. 9-10-11-18-19-20-21-24-25-29-30-31-44-144.

Murat Atan, Gaye Çatalbaş (Karpat) **,** Bankacılıkta Etkinlik ve Sermaye Yapısının Bankaların Etkinliğine Etkisi. İşletme ve Finans Dergisi, 237, 2005 ss 49-62.

Obstfeld, Maurice. (1984), “Balance-of-Payments Crises and Devaluation” Journal of Money, Credit and Banking, Vol. 16, No. 2, ss. 208-217.

Obstfeld, Maurice. (1994), “The Logic of Currency Crises” NBER Working Paper No. 4640-105.

Oktar Türel, “Türkiye’de 1994, 2001 ve 2008-9 Ekonomik Krizlerinin Karşılaştırmalı Analizi”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, C.21, S.75, 2010, s.33-34.

Oktar, Suat, Merkez Bankalarının Bağımsızlığı, İstanbul: Bilim Teknik Yay. Oktar, Suat (1998), Kuramda Ve Uygulamada Para Kurulu, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi,1.Basım 1996 ss. 102-103.

Patrick HANKS, William MCLEOD ve Laurance URDRANG, Collins Dictionary of English Language, Collins, 1986, s. 33.

Patrick Honohan, Diagnosing Banking System Failures in Developing Countries, September 1996,ss. 21.

Paul R. Krugman, Dutch Tulips and Emerging Markets: Another Bubble Burst, July/August 1995, ss. 27 http://www.pkarchive.org/trade/consen.html [Erişim Tarihi: 13.11.2002]

Pelin Ataman Erdönmez , “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım” , TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu Raporu, Haziran 2001, s. 8

Pelin Ataman Erdönmez ve Burçak Tulay “İsveç Bankacılık Krizi ve Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması” , TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu Raporu, Şubat 2001, ss. 9-10

Pen Kent, “Corporate Workouts-A UK Perspective”, International Insolvency Review , (1997) , ss. 3-9.

Peter Brierly, and Gertjan Vlieghe, “Corporate Workouts, The London Approach and Financial Stability”, Financial Stability Review, November, 1999, ss.173

Peter Nyberg , “Autorities’ Roles and Organizational Issues in Systemic Bank Restructuring” IMF Working Paper, July 1997, ss.4-5-7-8-17

Philippe Aggion, Philippe Bacchetta and Abhijit Banerjee, “A Simple Model of Monetary Policy and Currency Crises” European Economic Review Papers and Proceedings, 44, 2000, ss.729.

Razin, Assaf. (2003), “Introduction” in Economic Policy in the International Economy: Essays in Honor of Assaf Razin. editedd by Helpman, Elhanan. and Sadka, Efraim. Cambridge University Press.

Richard P. Roulier, Bank Governance Contracts - Establishing Goals and Accountability in Bank Restructuring, The WorldBank Discussion Papers, WPD No. 308, October 1995, s. 5

S. Claessens, D. Klingebiel and L. Laeven, “Financial Restructuring in Banking and Corporate Sector Crisis: Which Policies to Pursues?, World Bank Discussion Paper, No: 428, p. 2002 ss. 2

Sayım Işık , “Post Keynesyen Finansal Kırılganlık Yaklaşımının Türkiye Ekonomisindeki Finansal Krizlere (1991-2001) Uygulanması” İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 218, Mayıs 2004, s. 52

Selim Elekdağ v.d.“Finansal Stres ve İktisadi Faaliyet”, Central Bank Review, S.2010/6, 2010, s.5.

Sheng , “Banking Fragility in the An Overview” , a.g.e. , 1980 ss. 20-31-36-66

Carl-Johan Lindgren and etc. , Financial Sector Crisis and Restructuring: Lessons from Asia, IMF Occasional Paper No.188, 1999, ss. 21-29

Siegfried Pressburger, Oesterreichische Notenbank 1816-1966, Geschichte des Oesterreichischen Noteninstituts, Wien: Avustrian National Bank, 1966, ss. 420 (aktaran Dziobek, a.g.e. , s. 5)

Steven M. Fazzari “Minsky and the Mainstream: Has Recent Research Rediscovered Financial Keynesianism ” The Jerome Levy Economics Institute Working Paper, No. 278, 1999, ss. 6-20

Suat Oktar, Levent Dalyancı, “Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler”, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, C. XXIX, Sayı II, 2010, ss.3.-13-14-19.

Suzanne De Brunhoff, Devlet ve Sermaye, Çeviren: Kuvvet Lordoğlu, Ankara: İmge Kitabevi, 1992, ss.173-175

Şahinöz, Ahmet "Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz", Türkiye Ekonomi Kurumu, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001: 186

Takan, M. ve Boyacıoğlu Acar, M. Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem. Ankara: Nobel Yayınları 2001 ss. 45-46.

TBB Yayınları, TBB 40. Yıl Kitabı, İstanbul, 1998, s.6

TCMB (2010), Finansal İstikrar Raporu.

TMSF (2013). http://www.raftemizligi.com/Content/Raf-Temizligi-Eedir.php, Erişim Tarihi: 21.03.2013.

William R. White, International Agrements in the Area of Banking and Finance: Accomplishments and Outstanding Issues, BIS Working Paper, No. 38, October 1996, ss. 21

Yagcı. F. Choice of Excahnge Rate Regimes For Developing Countries. World Bank Africa Region Working Paper. 24 - 16-19.

Yıllık Rapor 2002, B.D.D.K

ÖZGEÇMİŞ

Suat Gülbahar 1977 yılında Adıyaman'da doğdu. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden 2000 yılında mezun oldu.2014 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. Suat Gülbahar çeşitli bankalarda yöneticilik yaptıktan sonra Halkbankası Van Şube Müdürlüğüne devam etmektedir. Evli ve 2 çocuk babasıdır.

VITAE

Suat Gülbahar was born in 1977 in Adıyaman. He graduated from Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Public Administration Department in 2000. In 2014, he started his MA studies at Gaziantep University, Institute of Social Sciences, Department of Business Administration. After working as manager in various banks, Suat Gülbahar now continues to work as a manager at Halkbank Branch Directorate in Van. He is married and has two children.